

# VIGILIA



KÜLÖNSZÁM – 2004. JÚNIUS

*„Szívbéli szókkal”*

Válogatás Lukács László Vigiliában megjelent írásaiból  
húszéves főszerkesztői jubileuma alkalmából

LUKÁCS LÁSZLÓ: Virrasztók (1985. 2.)	1
Hitünk története (1975. 3.)	3
Szabadság és szeretet (1990. 9.)	12
Egyházunk a rendszerváltás után (1991. 4.)	19
Testvérek közössége — az egyház (1987. 9.)	26
Szívbeli szókkal. A Szentháromság Newman teológiájában (2002. 6.)	36

**SZÉPÍRÁS**

Az egyház és az irodalom párbeszéde ( <i>részlet</i> ) (1969. 6.)	45
Sík Sándor szerkesztői műhelyében (1989. 1.)	47
Rónay György hitvallása (1979. 3.)	57
Pilinszky János „világmodellje” (1973. 7.)	62

**A VIGILIA BESZÉLGETÉSE**

Franz König bíborossal (1992. 11.)	68
------------------------------------	----

**MAI MEDITÁCIÓK**

Égi és földi szeretet (1979. 9.)	74
----------------------------------	----

**EGYHÁZ A VILÁGBAN**

Húsz éves a II. Vatikáni zsinat (1985. 9.)	77
--	----

**FORDÍTÁS**

Karl Rahner: Befejező áldás (1984. 6.)	80
--	----

*A 76. oldalon El Greco Szentháromság-ábrázolása*

# Virrasztók

Vigilia, 1985. 2.

Ötvenedik évfolyamához érkezett el lapunk — ritka születésnap a magyar folyóiratok történetében. A Vigilia cikkeiből, de pusztán sorsából is elének rajzolódik az utolsó fél évszázad magyar történelme. Az 1935-ös induláskor néhány lelkes és tehetséges fiatal ember feszül neki a feladatnak: olyan folyóiratot alapítani, amely új szellemet ad a katolikus kultúrának, s ezzel gazdagítja a magyar irodalmat. A meginduló lapra végül három név kerül fel: Aradi Zsolté, Balla Boriszé és Possonyi Lászlóé.

Belül: az útkeresés izgalmi, meghasonlások, anyagi gondok. Kívül: az egyre véresebbé váló háború. A német megszálláskor az akkori szerkesztő, Possonyi László megszünteti az évnegyedes kiadványból immár havi folyóirattá nőtt lapot. 1946-ban alakul meg a Vigilia munkaközösség Juhász Vilmos szervezésében, Sík Sándor vezetésével, Mihelics Vid, Possonyi László és Rónay György segítségével. Az új körülmények új lehetőségeket és feladatokat, de új nehézségeket is hoznak a lap számára. Erről az időszakról, a küzdelmes kezdetekről és a lassú kibontakozásról már szemtanúk adnak hírt. Az emlékezésekből mozaikszerűen bár, de elének rajzolódik az a folyamat, ahogyan a Vigilia beleépült a háború utáni magyar egyház és magyar irodalom létébe. És kiemelkedik mindmáig két legnagyobb személyisége: Sík Sándor és Rónay György nemcsak műveikkel, szerkesztő munkásságukkal, de páratlan személyiségükkel is meghatározták a lapot. Májig hálásak nekik mindazok, akik munkatársként vagy akár olvasóként a közelükbe kerülhettek.

A Vigilia alapítói mindjárt kezdetben megjelölték hármaskörüket: katolikus — magyar — irodalmi lapot indítottak. Programjuk minden külső változás közepette is szerves fejlődésben bontakozott tovább, lett egyre tágasabb és konkrétabb — s ma már élő hagyományként vallhatjuk a magunkénak.

1. Az egyetemesség jegyében tágították és mélyítették a katolikus gondolkodást. Tágították: az irodalom, sőt az emberi kultúra minden igaz értékét igyekeztek felkutatni és felmutatni. És elmélyítették: az Istent keresők és az Istentől élők számára egyaránt a misztika útjait tárták fel. A szentek példáján tájékozódva keresték meg hétköznapi kereszténységünk lehetőségeit.

Az egyetemességnek ez az igénye minden törés nélkül beleszőhetett a zsinattal jelentkező ökumenikus törekvésekbe, a keresztény egyházak között és az egész emberiség szintjén egyaránt. Lapunk így válhatott a hetvenes években az egyre tágasabb és tudatosabb párbeszéd fórumává. Ma kezdjük csak látni, mennyit kell még tennünk ahhoz, hogy a különböző néze-

tek a közös ügyért vállalt felelősséggel szembesüljenek egymással a katolikus egyházon és a keresztény egyházakon belül, s aztán e hazában minden jót akaró ember és világnézet között. Zsinati program lett a keresztény élet megújítása is. Mindmáig fontos feladatunk maradt annak kutatása, hogyan lehet hitelesen megélni az Evangélium szellemét. Eredményekre itt aligha juthatunk olvasóink, a keresztény életben társaink segítségével, próbálkozásai, kritikái, tehát közös erőfeszítések nélkül.

2. A Vigilia megindulásával új hang csendült fel a magyar irodalom kórusában. Sok hang szólott már akkor: egyenként gyönyörű értékek, együtt gazdag harmónia. Az évek során az élő magyar irodalom legkiválóbbjai jelentkeztek itt írásukkal. Mégis sajátosan újat hozott: a művészetnek, ezen belül az irodalomnak keresztény indíttatású, spirituális ihletésű szemléletét, amely az irodalomnak (és az életnek) transzcendentális, Istenre nyíló mélyeit próbálja feltárni. Mindezt nem azért, mintha önzően vagy hatalmaskodón megpróbálná kisajátítani az emberi világ értékeit. Az irodalom gazdagabb, az ember emberebb, ha ezek a mélységek művészi formában megszólalnak benne.

3. A lap indulásakor francia példákon tájékozódott, egyetemes művészi és keresztény értékek szolgálatára szegődött. De magyar földön, magyarul, a magyar kereszténység és irodalom közegeiben jött létre. Az egész keresztény magyar múlt örökösének vallja magát ma is, s e múlttal is a jelent kívánja szolgálni, a magyarság őrzőinek legnemesebb hagyománya szerint. Magáénak érzi az egész magyarság ügyét, mindazokét, akik múltunkhoz és földünkhöz tartozónak, jelenünkért és jövőnkért felelősnek érzik magukat.



A cím: Vigilia, virrasztás szimbolikus jelentését többször kifejtették e lap hasábjain. A virrasztó: értékeket, embereket őriz, közösségből fakadó, közösséget formáló szolgálat ez — közösségben van azokkal, akikért és akikkel virraszt. De az igazi közösségnek nemcsak jelene van, hanem történelme is: múltja és jövője. A virrasztók (s a virrasztást igénylők is) egymást váltják — a virrasztás folytatódik. A Vigilia 50. születésnapja — hisszük — nem befejezés, hanem egy élő folyamat egyetlen mozzanata csupán. A virrasztás ötven éve tart. Mi, mai virrasztók, elődeink nyomán vállaljuk a megkezdett, gyönyörű és mindig időszerű feladatot: keresztény, művészi és magyar értékeink szolgálatát.

A Vigilia 2005 februárjában 70. születésnapját ünnepli — „a virrasztás folytatódik”. (A szerk.)

# Hitünk története

## Az időben élő ember

Vigilia, 1975. 3. Akárcsak a zene, életünk is az idő alapszövetére mintázódik rá: időben megtörténő, történelmi lény az ember. Élményeink, felismeréseink, döntéseink az idő egymásutánjában rendeződnek egymás mellé. Gyakran még jelentéktelen apróságok is dátumozva rakódnak belénk. De különösen így vagyunk az életünkbe, személyiségünkbe vágó eseményekkel: följegyződik bennünk, mikor történtek — mikor a naptári idő szerint, és még inkább, mikor a mi időszámításunk szerint. Az események tovább élnek bennünk. A megélés pillanatában sok, gyakran csalóka — elsősorban érzelmi — jelzésen mérjük le egy-egy pillanatunk telítettségét. De hogy valóban „csúcsmélységünk” volt-e, azt a belőle születő élet jelzi: az örökség hűségese vállalásában, vagy a hibás lépést helyreigazító bánatban.

<sup>1</sup>Karl Rahner:  
*Theologische Bemerkungen zum Zeitbegriff.*  
Schriften zur Theologie  
IX. 31.

A megszületésünktől halálunkig tartó biológiai időnk sajátos szintézisben olvad össze emberi szabadságunk idejével. Biológiai időnk nem pusztán üres kerete a sorsunkat formáló szabadság-időnek, hanem „belső alkotóeleme is az emberi szabadság időben lezajló történetének”.<sup>1</sup>

„Üdvösségtörténeti  
időnk”

Biológiai és szabadság-időnk együtteséből jön létre „üdvösségtörténeti időnk”: „az emberi szabadságnak az ideje, amikor az ember megformálja önmagát, párbeszédben az önmagát közlő kegyelmes Istennek” (Rahner). Biológiai időnk a születésünktől a halálunkig végigjárva, a szabadságban vesszük kezünkbe önmagunkat, és adjuk át (végeképp megadva magunkat a halálban) a magát nekünk adó, örökkévaló Istennek. A kegyelem Istenével folytatott párbeszédünket hitünkben fogjuk fel és fogalmazzuk meg. „A hitnek is megvan a maga története. Amikor felébred, még nem szilárd és befejezett, hiszen élet, s mint minden élő, alakulóban van.

<sup>2</sup>Romano Guardini:  
*Vom Leben des Glaubens.* Würzburg,  
1957<sup>s</sup>, 47.

A hit is alakulóban van, s fejlődésének különböző szakaszai vannak: fölívelés és lehanyatlás, válság vagy nyugodt növekedés... Ez az alakulás nagyon sokféle lehet. A hit történetében benn áll az egész ember.”<sup>2</sup> Végül önmagunk formálódik ki ebben a párbeszédben, aszerint, hogy mi hogyan éltük meg Isten kegyelmét.

A hitben tudatosuló üdvösségtörténeti időnk tehát szintén mozgásában éljük meg. Egyszerre csak egy életszakasz jelenében élhetünk benne; mégis a mindenkori jelen döntésén át kezünkben tarthatjuk múltunkat és jövőnket: örök sorsunkat is.

Minden életszakasznak megvan a maga sajátos értéke és szépsége — a hit korszakainak is. Az egyes korszakok egymásból építkeznek, az egymásra rakódó élmények egymást gazdagítják, építik — vagy torzítják, szegényítik.

Az életszakaszok egymásutánja nem feltétlenül jelent érték-sorrendet is. A hosszabb rendelkezésre álló idő miatt ugyan általában teljesebb élet- és hitélménye lehet egy idősebb embernek, de bőséges számban akadnak kivételek: sok „hamar halálra növvő növendéket” tart számon a történelem.

**A hit élettörténetének  
legfontosabb  
korszakai**

Az ember „üdvösségtörténeti idejébe” alig van belepillantásunk. Az egyes embernek és Istenének még önmagunk előtt is elzárt intim szférája ez. De ennek tudatunkban lecsapódó, hitünkben átélt történetéről van tapasztalatunk. Tekintsük át a hit élettörténetének legfontosabb korszakait. Szándékosan nem használjuk a szokásos pszichológiai-orvosi életkor-elnevezéseket. Ez a történet párhuzamos ugyan az életkor szerintivel, mégsem minden esetben esik egybe vele. Több éves, akár évtizedes eltolódások is lehetségesek: van, akinek a hite 30 éves korán túl kamaszodik, van, aki öreg fejjel is őrzi a gyerekkor naivitását és hitében éretlen marad a halála órájáig, de van, aki fiatal fejjel is „nagykorúvá”, „öreggé” lett a szó szentírási értelmében. De kerüljük a klasszikus aszketika fogalmait is, hiszen általában nem beprogramozott oktatáson veszünk részt, hanem az élet természetes fejlődési menetében alakul sorsunk és hitünk.

### *Előzmények*

<sup>3</sup>Vö. E. Berne: *Transactional Analysis in Psychotherapy*. New York, 1961, 24.

Emberlétünk első élményei még jóval tudatosodásunk előtt rakódnak belénk, mégis elhatározóan formálhatják személyiségünket s annak minden funkcióját, így hitünket is.<sup>3</sup>

**Az „ősbizalom”  
élménye**

A csecsemő első ilyen tapasztalata az „ősbizalom” élménye. Számára a „külvilágot” édesanyjának gondoskodó szeretete, „személyes horizontja” fogja át. Később észreveszi azt is, hogy ez a szeretet otthont és családot formál körülötte. Megtapasztalja, hogy a világot értelmes és biztonságos egységbe tudja rendezni a szeretet. Otthonosan érzi magát a világban, fel tud oldódni az emberek között. Az egészséges bizalmatlanság feléledésével aztán megtanul biztonságosan értékelni és válogatni is a különféle kapcsolatok, a világ különböző tárgyai és jelenségei között. Megtanulja, kihez lehet nyugodtan közeledni, kitől kell óvakodni vagy teljesen elzárkózni. Fölfedezi, hogy a tárgyak nem csak önmagukért értékesek vagy kívánatosak. Ha ajándékká válnak, akkor értékük megsokszorozódik: követeinkké lettek, velük üzenhetjük meg egymásnak szeretetünket. Megokoltan derűs és kiegyensúlyozott: a jókat többségben tudja a világon, s hiszi, hogy a jónak minden átmeneti zűrzavar ellenére végül is győznie kell minden területen.<sup>4</sup>

<sup>4</sup>Vö. E. Erikson: *Identity, Youth and Crisis*. New York, 1968, 96.skk.

A századforduló hagyományos vallásfejlődési elméletének Freud nyomán modernizált változata ebben az élményben látja a vallás eredetét: az így keletkezett szülőkép kivetítésével formálja meg az ember egy gondoskodó Atyaisten alakját. Az ősbizalom

<sup>5</sup>Erikson: i. m. 97.

### Az ember erkölcsi világának alapjai

élménye azonban nem szüli a vallásos istenhitet, ahogy nem terem emberi kapcsolatokat sem. De „sarkköve az egészséges személyiségnek”,<sup>5</sup> s mint ilyen, előfeltétele személyes kapcsolatainknak. Így lehet előiskolája annak is, hogy fel tudjuk fogni a Krisztusban őt otthonába hívó Isten szeretetét.

A még öntudatlan gyermekkorban rakódnak le az ember erkölcsi világának alapjai is. Az autonómia első élménye az, hogy a gyermek megtanul mozogni. S nekiindulva a világnak földereng a szabadság és a törvény helyes fogalma is: csak úgy tud szabadon közlekedni a világban, ha megismeri és elfogadja a tárgyak és az emberek törvényeit. Enélkül a kisgyermekkor szükséges tanulókorszakán túljutva is állandóan kék-zöld foltokkal borítva csetlik-botlik a világban, egy félreértett szabadság rabságában.

Nemcsak a csecsemőkori ősbizalom, hanem a rend és a szabadság törvénye is a családban válhat a gyermek vérévé, évekkel azelőtt, hogy fogalomná absztrahálódnék. A gyermek szemében szülei kezdetben a tökéletes emberség modelljei, erkölcsi rendszere erősen heteronóm, személyhez kötött. Ebből két súlyos veszély eredhet. Ha erkölcsi értékrendszere nem indul meg az önállósodás útján, akkor sohasem válik autonóm egyéniséggé, és önállótlan, felelős döntésre képtelen báb marad felnőttkorára is. Családok papucshősei, társadalmak talpnyaló szolgálatai innen termelődhetnek ki. Ha viszont a gyermek csalódik a „modellt álló” szülőben, akkor rajongása könnyen gyűlöletbe fordul, az erkölcsöt egy önkényes hatalom szemfényvesztő szeszélyének tartja, s esetleg maga is cinikussá, agresszívvé lesz.<sup>6</sup>

<sup>6</sup>Derek Wright: *The Psychology of Moral Behaviour*. Penguin Books, 1971, 205.

### A cselekvés etikájának kialakulása

E korszak végére alakulhat ki a cselekvés etikája a felnőtt világ mintájára. A gyermek saját bőrén tapasztalta meg, hogy tetteinek következményei visszafordíthatatlanok. Jelen cselekvésében már épít a múlt tapasztalataira, és számol a várható következményekkel. Mindezt a család közösségében tanulja meg igazán. Naiv egocentrizmusát tövig nyirbálhatják a szülők szeretetét vele megosztó testvérei. Megtanul együtt lenni a hozzá hasonlókkal: egymásra vannak utalva, felelősek egymásért. Természetes légkörévé lesz a kölcsönös alkalmazkodás, a játékmegosztás és a játékközösség (majd később a munka megosztása és közössége).

<sup>7</sup>vö. Karl Rahner: *Gedanken zu einer Theologie der Kindheit. Schriften zur Theologie VII*. Einsiedeln, 1971, 323.

Bizalom, etikum és szociális érzékenység nemcsak személyiségünk vérkeringésébe szívódik bele jóval öntudatosabbá válásunk előtt, hanem hitünkébe is. Egészen más akusztikával hangzik föl az Evangélium jóhíre a természetes bizalom és megnyíltság légkörében, mint a magába fordult, magányos, félszeg, sok rosszat tapasztalt gyermek világában.<sup>7</sup>

### Kezdetek

A kisgyerek fantáziájában a mese és a valóság még nem válik el egymástól. Mesealakjait valóságosnak látja, a valóság jelenségeit

viszont beleépíti-szépíti a mesébe. A keresztény környezetben felnövő kisgyerek első tudatos hitképzetei ebben a korszakban alakulnak ki, a felnőttek — a szülők, nagyszülők, illetve a hitoktató — elbeszélései nyomán. Életrendjébe az édesanya napi búcsúcsókjával együtt természetesen simul bele az esti imádság, gondolatvilágában édesapjának eszményített képét természetesen egészíti ki a mennyei Atya alakja, aki teremtette a világot, szereti az embert, és gondot visel rá. A Szentírásban érdeklí minden történet, a templomban minden kép és szobor; de persze a karácsonyi idő betlehemi szereti a leginkább, talán még szaloncukrot is visz a Kisjézusnak.

Első átélte bűne nyomán természetesen ébred föl lelkiismeretfurdalása, és megszabadítónak érzi a bűnbánat és bűnbocsánat szentségét. Jézus személyes jóbarátjává és példaképévé lesz, és természetesnek érzi a személyes egyesülést vele a szentáldozásban.

**A mesék és a „keresztény esemény”**

Mai pedagógiai szemléletünk idegenkedik attól, hogy valami féle tapintatból hazug dajkamesékkel ámítsuk a gyermekeket. Az élet nagy tényeit — s ugyanígy „a keresztény esemény” nagy tényeit is — gyermekkiadásban is igazul és hitelesen mutathatjuk meg — még ha a részleteket talán leegyszerűsítjük, a pontos tudományos magyarázatot mellőzzük is. (Ehhez persze szükséges az is, hogy az Evangélium eseményeit ne „költjük túl” a színezés kedvéért sem, az élet keresztény értelmezésébe pedig ne lopjunk bele egyéni babonát. Sok felnövekvő gyermeknek okoz hitbeli nehézséget nagyszüleinek babonás istenképe: a mesés, hamis istenképet hamarosan kinövi a többi gyermekmesével együtt.)

<sup>8</sup>Concilium, IX. évf.  
5. sz. 1973. május.

J. B. Metz az elbeszélés védelmére kel a keresztény igehirdetésben is:<sup>8</sup> a kereszténység egy történelmi eseményre épül, s a feltámadt Krisztust hirdeti, anélkül, hogy valamilyen logikai kategóriarendszerben ennek maradéktalan indoklását tudná adni. Hitünkben éljük egybe a Krisztus megmutatta világot a mindennapi tapasztalat világával. Ez a tényeket, eseményeket közlő igehirdetés módszerében különösen alkalmas a gyermekek tanítására, tartalmában azonban mindenki számára életbevágóan fontos hírt közöl.

A növekvő gyermek gondolkodásában a mese és a valóság lassan szétválik egymástól. Az egyes tárgyak, eszmények, események fogalom- és értékrendszerbe rendeződnek. Minden éleesebb kontúrokkal, reálisabban rajzolódik ki — bár az eredeti, közvetlen érintkezés a valósággal többnyire megdermed ebben a fogalmi tisztulásban. Hol kap helyet ebben a növekvő világban a transzcendens Isten? A Jézuskából hogyan lesz a történelem Jézusa és a feltámadt Krisztus? Hogyan tudja Krisztusban megtalálni azt a magasabb nézőpontot, ahonnan mindig újra, mindig magasabbrendű egységben látszik ennek a világnak az élete és a transzcendens Isten meghívása?

**A kisgyermekkor hit**

A kisgyermekkorban kialakított Isten-kép a továbbnövekedés idején vizsgálódik. A gyermekhit akkor fog egészségesen fejlődni, ha a keresztény élet és hit legfontosabb személyeihez és értékei-

Az egészséges  
közösség  
szükségessége

hez fokozatosan növekszik hozzá. Az élet többi értékeihez hasonlóan nagyobbnak tudja őket magánál, ezért mélyülő és tágu-  
ló csodálkozással fogadja be. „Majd ha nagy leszel, megérted”,  
hallotta sokszor. Lassan ráeszmél arra, hogy ez a „majd” nem a  
mindentudás végállomása, hanem az egyre többet tanulás folya-  
mata. A világnak nincs határa, ezért nincs az emberi megértés-  
nek sem. Ahogy egyre nagyobb lesz, úgy egyre többet, egyre  
felnöttesebben, egyre reálisabban ért meg a világ titkaiból. S ta-  
lán a transzcendens Isten titkaiból is. Jézus tanítása és személye  
a vele foglalkozó embernek minden életkorban mást, többet  
mond. Ennek nyomán győződik meg lassan róla, hogy az Evan-  
gélium nem eldobható, kinőhető mesekönyv.

Ez a hit egészséges, fejlődő személyiségben bontakozhat ki  
igazán, ehhez pedig egészséges közösségre van szükség. A hit  
aligha lehet pusztán egyéni, bensőséges istenkapcsolat — így  
könnyen elboríthatnák-eltorzíthatnák a házilag gyártott fantázia-  
képek, egyénieskedő érzelmek. Hitünk a szeretetben tevékeny,  
szeretetünk pedig csak a természetes emberi kapcsolatokban él-  
het. Vallási és emberi élet, társadalmi és egyéni tudat, természe-  
tes emberi jószág és természetfölötti istenszeretet csak együtt vi-  
rágozhatnak ki vagy satnyulhatnak el. Napjainkban gyakran  
emlegetik azt, hogy korunk egyháza „népegyházból” a kisközös-  
ségek egyházává alakul — de nem jöttek még létre azok a „kis-  
közösségek”, amelyek természetes élet- és gyakorlóteret adnának  
a krisztusi szeretetnek.

## Növekedés

Eljön az idő, amikor a növendékember maga veszi kezébe a saját  
sorsát. Gyermekkori önfeledt magabiztossága eltűnik. Szeretné tud-  
ni végre, kicsoda is ő tulajdonképpen, mire való az élete, mi a helye  
a családban és a társadalomban. Maga akarja kiépíteni életstílusát,  
megválasztani kapcsolatait, eldönteni, kinek higgyen. Egy tizennyolc  
éves fiú verse művészi-hitelesen érzékelteti ezt a lelkiállapotot:

*A bőrfotel karfájára könyökölve  
ültem és tűnődve néztem a falat  
s míg vastag cigarettafüst kavargón  
töltötte meg a szobát sok minden kérdés  
fedve maradt  
mert nagy viták dúltak persze  
belül dörömbölön és nevetve csiklandozott  
majd tépett a sok miért és hogyan és meddig  
elvileg tehát tépelődő hős voltam  
a valóságban ostoba kamasz  
mert mit tudok én mikor gondolkozni  
kezdek és véleményem lesz erről meg arról  
és csak halvány Istenkép rajzolódik ki*

*előttem s ha erősebben akarom kon-  
túrját meghúzni a kréta eltörik  
hát húzd tovább a darabbal ami maradt  
és ha porlón szétesik végre mind  
egy porszemmel rajzolj hogy igazold magad.*

**Fiatalkori  
magabiztosság  
és tervek**

A maga útján akar járni, s megpróbálja kirajzolni az út várható nyomvonalát. Életkoránál fogva hajlamos az eszményítésre. Szemhatára egyre tágul. Az élet szürke, hétköznapi, egymásnak gyakran ellentmondó eseményeit, megoldásait nem fogadja el. Kíméletlen kritikával veti el az előtte járók életét, s nagy lendülettel fog bele, hogy egy igazabb világot teremtsen maga körül. Lelkesen hisz abban, hogy a világ és önmaga is alapjában jó, hogy minden megváltoztatható. Bármire elég erősnek és okosnak érzi magát. A jelen valóságával szembeállítja jövő terveit, amelyek természetesen hézag-talanul harmonikus és tökéletes világot álmodnak meg. „Még nem érte csalódás, minden fölfelé lendül benne. Inkább a lehetőségeit látja, mint a határait. Elkezdte birtokba venni önmagát, személynek érzi magát, s ez feladat, de jutalom is számára. Ő az etikus ember a szó legigazibb értelmében.”<sup>9</sup>

<sup>9</sup>Karl Rahner: *Sendung und Gnade*. Innsbruck, 1959, 173.

Remek táptalaj a keresztény hit számára! De vajon megvan-e ennek a lelkesedésnek az aranyfedezete a személyiségben és az életben? Nem követik-e keserves kiábrándulások? S nem öncélú vagy akármicélú-e ez a lelkesedés? Az álmodni kell állniuk a valóság tűzpróbáját, az eszményeknek át kell rostálódniuk az igazság szűrőjén — a hit csak akkor érhet igazzá és teherbíróvá.

<sup>10</sup>K. Rahner: i. m.

A fiatalember szemében „Isten ifjúkori optimizmusának legfőbb, közvetlen és töretlen garanciája”<sup>10</sup> — de a kereszt és a halál titka még ismeretlen számára. A mennyei Atya otthona ez a világ — de mi még tékozló fiúként úton járunk benne. A feltámadt Krisztus életében és örömeiben részesülünk — de a kereszt szégyenén és gyöngeségén át. Isten szentségtartója az egyház — de mennyi bűnnel, bajjal teli, „homályos tükör” ez!

**A fiatalkori hit válsága**

A fiatalok növekvő hitének ez a válsága már a felnőttkor hitét érlelheti. A fiatalok lelkesedése az eszmények és a valóság senkiföldjén hatol át, s ezen a területen legalább annyi hit hever holtan, mint a mese és a valóság gyermekkori senkiföldjén. A szülői házból hozott vagy a fiatalkor rajongásával kiformált eszményrendszer sehogyan sem illik rá a valóságra. Kívül-belül minden annyival kuszáltabb, töredezetebb, indokolatlanabb! Az imádság szavai mintha a semmibe hullának, a szentségek mintha hókusz-pókusszá üresülnének, a hallgató Isten mintha süketnéma volna. Ilyenkor előfordulhat, hogy őszinte többet-akarással, a valóságos Isten valóságos vágya tart vissza valakit misétől, szentségektől. Őszintétlent, bizonytalant nem akar csinálni, beéri hát a biztos kevesebbrel, a biztosan igazzal — külső kapcsolata egészen megszakadhat Istennel.

Évek, évtizedek érlelődése lehet szükséges ahhoz, hogy az ember eljusson a „krisztusi nagykorúságra”, hogy az Élő Vizek elzáródott-kiapadt forrásai újra felfakadjanak. De többé nem a kamasz eszmények gombnyomására nyílnak meg, hanem a Végtelennek ártézi mélyeiből törnek fel, elállíthatatlan elemi erejű folyamatban. A gyermekkor mesevilágot, a fiatalság lendületét így megőrizve-meghaladva találkozhat újra hitével.

Új vérkeringés indul meg. De ez a hit többé nem a tárgyak direkt módján próbálja megragadni a végtelent, nem kívánja, hogy az egyház „egyenes adásban közvetítse” az Istent, nem kívánja valami „mennyei ügyekben utazó ügynökként” Isten reklámkirakatává formálni az egyházat vagy a világot.

#### A kegyelem újszerű megtapasztalása

A kegyelemnek ez az új megtapasztalása közvetettebb és rejtettebb, mint az eddigi kategorikus hit. Áttételesebb ugyan, de valóságosabb közösséget hoz létre a kegyelem Istenével, mint minden korábbi hitvallás. Rahner szerint főleg a férfiak kerülnek „legalábbis abba a veszélybe, hogy vallásosságuk miatt vallástalanná lesznek. Valahogy minden kifejezetten vallásos szertartással szemben ostobán és naivul viselkednek — a szertartások rettentően aránytalannak és alkalmatlannak tűnnek ahhoz képest, amit jelentenek. Ezért aztán a legjobbnak látják, ha elkerülik a közvetlen megpillantás és találkozás lehetőségét Istennel, és némán tisztelik a Kikutathatatlant, anélkül, hogy nevet próbálnának adni a Kimondhatatlannak.”<sup>11</sup>

<sup>11</sup>Karl Rahner: *Sendung und Gnade*, 303.

Ilyenkor lehetséges az is, hogy a „semmiből”, a fogalmakat, szertartásokat nem ismerő emberség talajából kicsirázik egy egzisztenciális vágy a végtelenre. A „tengerlényegű lélek” önmagát keresve a Végtelenre sóvárog. A hívő ember Szent Pál bátorságával és tiszteletével léphet oda e keresők elé: „Ti az Ismeretlen Istent imádjátok. Nos hát én ezt hirdetem nektek, akit ti ismeretlenül is tisztelték” (ApCsel 17,23).

### Érlelődés

A fiatalon megálmodott-megtervezett világot felnőtt korunkban végig is éljük. A valóságban megélt világ jóval szűkösebb, szürkébb az álmainknál — mégis sokkal elevenebb, szebb a fantázia vértelen képeinél. Határelményeink így mindenfelől kettős tapasztalást kínálnak. Az élet gazdagságát szerelemben és családalapításban, munkában és eredményekben — de azt a fölismerést is, hogy életünk időben és lehetőségeiben végesre szabott. Fiatalon határtalan öntudattal bízunk a magunk erejében: a tervek és az álmok mindent lehetségesnek ígértek, s mi minden lehetségest elérhetőnek éltünk. Lassan elérjük erőnknek, tehetségünknek korlátait: „ennyi telik tőled”. S ez az „ennyi” — bármilyen nagy-szerű is, mégis legföljebb apró, morzsája valaha-volt álmainknak. Alábbhagy a szervezet biológiai lendülete, meglással életritmu-

sunk. Megtaláljuk helyünket a munkában, a társadalomban, az emberek között. S a befészkelődés küzdelmei és megnyugvása után körülnézünk: Mi jön ezután? Mire van még szükségem? Mit érhetek még el?

Az újoncok lelkesedésevei vetettük bele magunkat az alkotó munkába. S az első tárgyilagos eredmények és kudarcok után lassan körvonalazódní kezd a mű, amelyet alkottunk. S mint a szobrárt faragó művész, mi is hátralepünk egy lépéssel: Mit ér a művem? Miért tettem? Mivé tett engem az alkotás?

#### Az emberi kapcsolatok átértékelődése

Átrendeződnek-értékelődnek emberi kapcsolataink is. Életünket betöltő és kiegyensúlyozó élménnyé lett a házastársi és a szülői szeretet. De legmeghittebb szeretetkapcsolatainkról is tudjuk immár: két embernek teljes és végső egyesülése a szeretetnek heves és olthatatlan, de a földön egészen soha ki nem elégülő vágya.

A hit élménye is átalakul ebben az érlelődésben. Rahner szerint a kegyelmet nem tapasztalhatjuk meg földi életünk belső mozzanataként. De „megtapasztalhatjuk, hogy a Lélek több, mint az időben múló világ egy darabja, hogy az ember célja túlmutat a világ célján és boldogságán, megélhetjük azt a merész, elrugaszkodó bizalmat, amelyiknek nincs evilági sikerekben kimutatható alapja”.<sup>12</sup> Fiatalon megpróbáltuk befogadni az Abszolútumot is a magunk álmaiba, rajongásába, eszményeibe — és válságba juttatta hitünket. Most ráébredünk arra, hogy éppen „létünk nyugtalanító talajtalanságában tapasztaljuk meg az önmagát közlő Isten talajtalanságát, végtelenjének megérkezését, amelyet éppen végtelensége miatt tartunk semminek”.<sup>13</sup> Az ember így az érlelődés éveiben tanulja meg a földi élet apróságain át megsejteni és megélni a lét megfoghatatlan titkát. A szertartások, formulák kategóriáin túl egy transzcendentális látás így tapasztalja meg a természetfölöttit, egyre szűkszavúbb, egyre megéltebb hitben.

<sup>12</sup>Rahner: *Über die Erfahrung der Gnade*. Herder, 1961, 44.

<sup>13</sup>Rahner: i. m. 47.

Az élet nagy határhelyzeteiben vagy apró döntéseiben találkozáva evvel az élménnyel érlelődhet nagykorúvá gyermekhitünk. E világ határain túl fölsejlik valami néven sem nevezhető határtalan, az élet gazdagságán túl a semminek tűnő Minden, a meghódított világon túl egy Szeretet, amelyiknek — magunk is meghódítottként — csak megadhatjuk magunkat.

#### Beérés

Életünk végéhez közeledve érintésnyi közelbe kerülnek határaink. Testi s vele szellemi erőnk is fokozatosan csökken. Határidős életünk végleg megsemmisülni látszik (vagy éppen most készül el?), s a közelgő vég (vagy a befejeződő egész?) számadásra int. Életünknek ez az utolsó szakasza legalább olyan meghatározó, mint az ifjúkori kifejlődésé. Ekkor már a gyümölcsét szüreteljük vagy böjtöljük annak, amit egész életünkön át megérleltünk — bár még mindig van lehetőség a változtatásra.

<sup>14</sup>Az öregség.  
Budapest, 1972, 503.

Testünk újra erősebben a hatalmába kerít bennünket: immár nem a rendtől és mértéktől elrugaskodó vágyaival, hanem egyre szűkebbre szorító korlátaival. „A test eszközből akadályvá lesz” — mondja Simone de Beauvoir.<sup>14</sup> Az öregember egyre kínzóbban semmirekellő mihasznának érzi magát: létét egyre kevésbé igazolja munkájának hasznossága. Az évek nemcsak testét, hanem lelkivilágát is egyre rugalmatlanabbá, zártabbá teszik. Megszokásain nem szívesen változtat, nemigen van már kedve és figyelme bármi újnak a befogadására. Évről évre fogyatkozik azoknak a száma is, akiknek megbecsülése és szeretete önbizalommal és kiegyensúlyozott derűvel töltötte el. Kevés találóbb jelző áll az öregek növekvő magányára, esendőségére, mint a tizenöt éves Weöres Sándoré: „Oly árvák ők mind, az öregek.”

#### Az öregség elfogadása

Hogyan fogadja az ember az öregség támadását? A bölcsességben megőszült öregek az elgyöngülésnek, a kiüresedésnek legfőbb ellenszereként a hasznos tevékenységet és az étellel-halállal bátran szembenéző humort, vagy hősiességet ajánlják. Claudel írja *Naplójában*: „Nyolcvan év! Rossz a szemem, rossz a fülem, nincs már fogam, nem bír el a lábam, kihagy a lélegzetem. De csodálatos, végeredményben mégis hogyan túlteszi magát mindezen az ember!”

A betegség és a halál brutális agressziója legyűri végül a jobb sorsra érdemessé vált személyt. De ki győz végül valójában? Az öregség-e fokozódó testi gyöngeségével, értéktelenségünk egyre kínzóbb tudatával, az üressé vált idő unalmával, az öregkor sajátos nárcizmusával — vagy mi győzzük le korunkat és halálunkat, nem pusztán a magunk erejével, hanem az Atyának Fiát feltámasztó szeretetével?

#### Halál és öröklét

<sup>15</sup>*Kháron ladiján.*  
Budapest, 1969, 55.

Nemcsak emberségünknek végső nagy kérdése ez — hanem hitünké s az Istenbe nyíló életünké is. Az öregséget csak immans mértékkal mérő Illyés Gyula szerint is „életünk öröklét igényű”.<sup>15</sup> Létünk valóban az örök életet igényli, nem pusztán a meglévőnek megszépítését, ideig-óráig való meghosszabbítását. Hitünknek most már minden köntörfalazás nélkül szembe kell néznie az élet jelenlegi és végső értelmével. A keresztény halálban — többé-kevésbé tudatosan — végül minden ember Krisztushoz hasonlóan „kitárt karral elfogadja a kínhalált”. Amikor már-már a kétségbeesésbe taszítja bele önmaga értéktelenségének, méltatlanságának, semmiségének tudata, akkor tudja egészen rábízni magát az Atya szeretetére, értékességének egyetlen garanciájára.

Ekkor érik be végleg gyermekkorunk hite. Nincs többé Isten és világ, eszmények és valóság, hívók és hitetlenek ellentéte, vetélkedése. Fölsejlik lassan, hogy valóban Isten minden mindenben, még bennünk is. Növekvő boldogsággal vesszük észre, hogy egyre kevésbé vagyunk fontosak a magunk számára, s egyre súlytalanabb alázattal fogadjuk el a világ szépségét, ember és Isten szeretetét, a végesben a Végtelet.

# Szabadság és szeretet

*Az új Európa megszületésének kontextusában*

Vigilia, 1990. 9. A cím az ember — és Isten — életének két alapvalóságát, a lét gyökerét és beteljesedését jelzi. Ha Isten abszolút szabadságáról beszélünk, akkor elsősorban mindenhatóságára gondolunk. Ki az, aki neked ellenállhat? Ki olyan, mint Isten? Senki és semmi nem akadályozhatja meg őt abban, hogy megvalósítsa szándékait, sem külső erő, sem belső gyöngeség vagy kuszaság. — Az ember: Isten képmása. A szabadság utáni vágy mélyen hozzátartozik lényegéhez. A szabad — pszichológiai és társadalmi értelemben egyaránt szabad — ember jut el embervoltának teljességéhez, személyiségének igazi kifejlődéséhez.

Istenről azonban azt is mondjuk, hogy ő a szeretet, s ilyenkor részben Isten belső életére, a három isteni személy szeretetben egybefűződött egységére gondolunk, részben arra a szeretetre, amellyel minket megteremtett és megváltott. — Ami az embert illeti, ott a szeretettel kapcsolatban is inkább csak vágyról, törekvéstről beszélhetünk. Csak a szeretet légkörében lehet egészségesen felnőni, fejlett, tehát harmonikus és boldog személyiséget kialakítani.

Mind a szabadság, mind a szeretet utáni vágyunk mindig töredékes marad: mindkét érték csak célként lebeg előttünk, folytonos veszélyeknek vannak kitéve, elérésük érdekében folytonos erőfeszítésekre kényszerülünk, folytonos megtérésre s újrakezdésre.

Isten tökéletes  
szabadsága  
szeretetében

A teológia a kinyilatkoztatást értelmezve alaptételként szögezi le, hogy a két valóság elválaszthatatlan egymástól: Isten tökéletes szabadsága szeretetében, a Szentháromságban áll fenn (*existiert*), szeretete viszont — s az avval járó elkötelezettség, odaadás nem szünteti meg szuverén, föltétlen, abszolút szabadságát. (Azon aztán törhetik a fejüket a teológusok, hogy megmagyarázzák: Istenben hogyan fér meg együtt a kettő. Hiszen ő egyidejűleg egészen odaadott és elkötelezett, a Szentháromságban éppen úgy, mint a teremtett világban, ugyanakkor pedig tökéletesen és szuverénül szabad.)

Mélyen egybetartozik a kettő az ember életében is. Hiszen a szeretetet nem lehet rákényszeríteni senkire, erre csak szabad lény képes. Ez a tény sodorta sajátos dilemmába az embert teremtő Istent is. Hiszen azért alkotta az embert, hogy szeretetének részesévé tegye. Ehhez azonban szabadnak kellett alkotnia, nemcsak amolyan látszat szabadsággal, hanem valóságosan: annyira valóságosan, hogy hatalmában álljon még az is, hogy nemet mondjon a neki felkínált szeretetre, s ezzel elzárja az élet-

## Emberi szabadság és boldog teljesség

hez és boldogsághoz vezető egyetlen útját. Miért nem alkalmaz Isten kényszerubbonyt, miért nem kényszerít bennünket drasztikusabban arra, hogy jók legyünk? Miért nem tesz úgy, mint a rakoncátlan, hisztériázó kisgyerek anyja, aki a kicsit minden sívalkodása ellenére megragadja és beleteszi, mondjuk az ágyba vagy a fürdőkádba.

Az újkorban a szabadság sajátos módon túlértékelődött és ezáltal el is torzult. Ma már látjuk: a szabadság nem a végső érték, önmagában még kevés a boldogsághoz. Nem elég csupán valamitől vagy akár mindentől megszabadulnunk. Az „azt csinállok, amit akarok” anarchikus vagy kamaszos elve ön- és közveszélyes: az ember személyiségének kibontakozását nem a mindentől-mindentől függetlenedő autonómiában éri el, hanem úgy, hogy szeretetben odaadja életét másoknak. Az emberi szabadság is csak a szeretetben válhat teljessé. Szabadság és szeretet isteni szintézise tehát az ember boldoggá és teljessé válásának — teológiai szakki-fejezést használva — megváltásának — egyedül lehetséges útja.

Féltő, hogy az előbbi gondolatmeneteket folytatva elvesznénk az általánosságokban, a szépen hangzó, de végül is semmitmondó absztrakciókban vagy éppen jámbor szólamokban. Ezt azonban semmiképpen sem engedhetjük meg magunknak, éppen ma, amikor a szabadság lázában él Közép- és Kelet-Európa, köztük hazánk is. Szabadság és szeretet szintézisét tehát a mai — egészen sajátos — történelmi helyzet kontextusában kell megvizsgáljunk.

A szabadság ma elsősorban a politikai szabadságot jelenti ebben a térségben, a demokratikus, jogrendre épülő társadalmat, amely intézményesen biztosítja az egyének szabadságát. Történelmi léptékkal mérve meglepően gyorsan születnek újjá ezek a független nemzetállamok. A külső, politikai struktúrák kicserélődése azonban sokkal gyorsabban és könnyebben sikerülhet, mint a valódi, belső szabadság megteremtése.

## A szabadság és szeretet kultúrája

Egy ilyen átalakulás részeseként szeretném megmutatni a szabadság felé vezető út feladatait és nehézségeit. Ezen az úton elindulva most fedezzük fel, hogy a szabadság kultúrája valóban csak a szeretet kultúrájában valósulhat meg. A szabadság kultúráját Közép- és Kelet-Európa országai megtanulhatják Nyugat-Európától. A szeretet kultúráját azonban közösen kellene fölfedeznünk és kialakítanunk, legalábbis egyéni életünkben, de — amennyire lehetséges — a minket körülvevő társadalmakban is. S ebben a közép- és kelet-európai országok új lendületet adhatnak Nyugat-Európának. Szeretnék ezért tanúságot tenni arról, hogy szabadság és szeretet szintézise csak Istenben van meg tökéletesen, s mi mindnyájan csak az ő szeretetéből és szabadságából részesedve juthatunk egyre közelebb ahhoz, hogy szabadon és teljesen élhessünk a szeretetben.

Manapság az egyik legtöbbet emlegetett szó országainkban a rendszerváltás. De egyre inkább látnunk kell, hogy lélek-váltás nélkül nincs rendszerváltás, s hogy köszívünket meleg, eleven, érző hús-szívre kicserélni bizony nem is megy olyan könnyen, saját erőnkől talán sohasem.

Az elnyomás korszaka összezárta az embereket, tompította a különbségeket, megakadályozta a szabad véleménynyilvánítást. Ugyanakkor az emberek megteltek agresszivitással, türelmetlenséggel, kielégületlen, de gyakran irreális, tehát kielégíthetetlen vágyakkal.

Az országban meg kell teremteni a szabadságot, a demokráciát, az emberi jogok érvényesülését biztosító társadalmi intézményeket — s az egyházak prófétai szerepet kell, hogy vállaljanak ezeknek az új társadalmi struktúráknak kialakításában is. Még fontosabb azonban, hogy szerepet kapjon az emberek nevelésében: az evangelizációt a II. Vatikáni zsinat elképzelése szerint szükség esetén meg kell előznie a preevangelizációnak, az ember humánus, igazra, szépre, jóra való rávezetésének.

**Materializmus  
és szekularizáció**

Erre a nevelésre minden felnövekvő — talán hozzátehetném — minden élő embernek folytonosan szüksége van. Különösen jelentős azonban egy olyan társadalomban, amelyben a fiatal nemzedékek neveletlenül nőttek fel, sőt módszeresen irtották belőlük az eszmények iránti lelkesedést, az idealizmust. Olyan társadalomban, amely most — az Európához való felzárkózás, a Nyugathoz csatlakozás, a szabadpiac és a privatizáció bevezetésével azt a profitra törő, kíméletlen versenyszellemet, az anyagiak megszerzésére összpontosító mentalitást akarja bevezetni, amely — egyebek között — a nyugati társadalmak szekularizációjához vezetett. Az ideológiai alapon meghirdetett materializmusból a gyakorlati materializmusba való átmenet komoly próbára teszi a kereszténységet: a materialista ideológia ellen elég volt érvekre, meggondolásokra, az igazságra hivatkozni. A szekularizáltan materialista életvitel azonban valóban bátor alternatív életformát, a keresztény hitről szóló élő tanúságtételt kíván meg.

**Az egyház  
mint független  
kritikai fórum**

Hangsúlyoznunk kell: miközben az egyház részt vállal a nemzet nevelésének feladatában, nem a hatalom megszerzésének szándéka vezeti. Az egyház prófétai szerepe két mozzanatban lényegesen eltér minden demokrácia ellenzéki pártjaiétól. Először is pontosan ebben: az egyház független kritikai fórumként lép fel, de sohasem avval a szándékkal, hogy magához ragadja a hatalmat. Mindig megmarad a hatalmon kívül — Isten országát a lelkekben építi fel, nem a földi hatalom és politika eszközeivel. Ehhez szorosan kapcsolódik az, hogy pártfogásába veszi a szegényeket. Kiáll minden társadalom és minden kor szegényei mellett, legyenek azok akár munkanélküliek, akár a létminimum

alatt vergődő nyugdíjasok, akár nemzetiségi kisebbségek, akár emberségükben megrokkant alkoholisták vagy drogosok — a sort hosszan lehetne folytatni. Lépten-nyomon tapasztalnunk kell, hogy éppen a sikerre törekvő, a teljesítményt jutalmazó versenyszellem nem tud mit kezdeni a szegényekkel. Szívesen ráhagyja őket az egyházra, némileg gúnyos megvetéssel, naiv idealistának bélyegezve a szeretet, részvét, együttérzés eszményeit.

A nehézségek között meg kell említenünk egy másikat is. A főt említett, leegyszerűsítve nyugati vagy kapitalista mentalitásnak nevezett életforma igen szigorú szabályozó rendszerekre épül: pontos, megbízható, hatékony teljesítményt, szorgalmas munkát, az értékért adott azonos ellenértéket, a szabályok megtartását kívánja meg. A totalitárius diktatúrákban szükségszerűen kiépült a korrupció, a kivételezés. Sokszor éppen a törvényhozók maguk azok, akik a törvényeket semmibe veszik. Sokkal kevesebbre van lehetőség a diktatúra börtönvilágában, ugyanakkor viszont szinte minden előfordulhat. A törvénynek, a jognak és az igazságnak nincsenek biztos garanciái, kicsiben és nagyban elszaporodhat tehát a bűnözés, az egoizmus. Folytonossá válik az elégedetlenség, az irigység, a másik ellen forduló indulat. Közben az uralkodó hangulat az önsajnálát: mindenki a társadalmi igazságtalanság áldozatának érzi magát, az is, aki a legsúlyosabb jogtalanságokat követi el.

### *A szubjektív egoizmustól a tárgyilagosságig*

Az emberi személy individuumként épül fel: önmagát tekinti a világ közepének. Igényli az őt körülvevő szeretetet, enélkül nem fejlődhet harmonikusan. A reá irányuló szeretet azonban még kevés: nem mozdítja ki igazán egocentrikus szemléletéből. Az ember belső világa akkor alakul át, ha már nem csupán őt szeretik, hanem ő is szeretni kezd. Ekkor következik be a kopernikuszi fordulat az életében: önmaga helyett a másik lesz világa középpontjává.

Fontos előiskolája azonban a szeretetnek a saját szubjektív világunkon túl a tárgyi, külső valóságnak s vele a többi embernek, a közösségnek — s mindezen keresztül az igazságnak a fölfedezése. Az embernek meg kell tanulnia tárgyilagosan látni önmagát: ne csupán saját szeszélyeihez mérje a világot, alkalmazkodjék másokhoz és tisztelje őket, jogukat, életterületüket; fogadja el a mértéket és a rendet, tegye magáévá a világ alapvető értékeit. Ne tartsa magát többre másoknál: kerülje a fölösleges dicsekvést és a túlzott önsajnálatot, ismerje be hibáit és tévedéseit, és igyekezzék korrigálni azokat. Az igazságot csak a külvilágon, a tárgyi valóságon, és a közösségen, a többi emberen keresztül ismerheljük meg.

„Az igazság szabaddá tesz titeket”: azáltal válhat szabaddá az ember, hogy megismeri a világ törvényszerűségeit, játékszabá-

lyait, tudomásul veszi őket, és alkalmazkodik hozzájuk. Persze mindig úgy, hogy hozzáméri őket az igazsághoz, a végső értékekhez — kiszűri tehát a hamis törvényeket a valódiak közül, tudja elfogadni az utóbbiakat s elutasítani az előbbieket. A görög világban gyönyörű példája ennek a felelős, szuverén döntésnek, hősies bátorságnak Antigoné, az Újszövetség világában az „inkább kell engedelmessékedni Istennek, mint a császárnak” jézusi elve.

#### **Igazságosság és objektivitás**

Az objektivitáshoz tartozik a pontosság és a megbízhatóság is, nemcsak a valóság megismerésében, érzékelésében, hanem a várható teljesítményben, az eredményben is.

Az igazságos ember tárgyilagos ítéleteiben a valósághoz igazodik, nem pedig szubjektív előítéleteihez. Képes arra, hogy önmaga érzelmeitől, vágyaitól, emlékeitől elszakadva mérje fel a valóságot, közelítsen más emberekhez. Nem individualista vagy anarchista, igazodik a szabályokhoz és törvényekhez. De ismeri a valódi értékek világát, s az értékek helyes hierarchiáján keresztül ellenőrzi a szabályok és törvények igaz voltát, erkölcsi helyességét. A bekötött szemű Justitia lehet a jelképe, aki részrehajlás nélkül ítél, függetlenül minden egyéni szemponttól.

A mai magyar társadalomban hosszú utat kell még megtenni ahhoz, hogy ezt a valósághű, igazságra törekvő magatartást megközelítsük. Hogy valóban az értékek, a közösség, a nemzet érdeke, az egyetemes emberiség szempontjai legyenek a döntőek, nem pedig egyeseknek vagy kis érdekcsoportoknak az egyéni érdekei alapján szülessenek döntések. Hogy mindenkinek a pontos munkájára, megbízható teljesítményére lehessen számítani. Mindezt az igazságosság alapján: mindenki kapja meg azt, ami őt joggal megilleti, de el is lehessen várni tőle azt, hogy a közösség, az emberi együttélés alapszabályait elfogadva éljen, s tudja nyújtani a tőle elvárható teljesítményt.

Hogy mennyi rossz beidegződést kell levetkőznünk, hogy az elnyomás évtizedei alatt mennyi olyan lefojtott indulat gyűlt fel a társadalomban, amely most időzített bombaként robban, hogy mennyire ismeretlen sokak számára a valódi szabadság, arra csupán egyetlen példát szeretnék említeni: a véleménynyilvánítás és a sajtó szabadságát.

#### **A véleménynyilvánítás és a sajtó szabadsága**

Nem kétséges, hogy a sajtó szabadsága elengedhetetlenül hozzátartozik a demokráciához. Az elmúlt két-három esztendő története megmutatta, hogy az egyre szabadabb és kritikusabb hangvételű sajtó mennyire jelentősen hozzásegítette a magyar társadalmat a valódi demokrácia megteremtéséhez. Mégis, ma azt kell tapasztalunk, hogy sokan félreértik a társadalomnak és az embernek ezt az alapvető jogát, és a korlátlan anarchiával azonosítják. A vélemények szabad kinyilvánítása a szabadság kultúrájában meghatározott játékszabályok között folyik úgy, hogy a másik embert ne sértse alapvető személyi jogaiiban, s ne

válják a közjónak, a társadalomnak a kárára sem. Különben rombolja, nem pedig építi a szabadságot.

A durvaság, az erőszak, a pornó szóban és képen előntötte a magyar írott és elektronikus sajtót. A cél nyilvánvaló: a könnyen megszerezhető kereskedelmi haszon. Ugyanígy váltak általánossá a személyeskedő, pletykaszintű, a másiknak becsületébe gázoló vádaskodások, gyanúsítgatások, rágalmozások is. A szabadság korszaka köszöntött ránk — de a szabadságnak is megvan a maga kultúrája. Egyre többen sürgetik egy új, demokratikus sajtótörvény megalkotását a fejlett nyugat-európai országok mintájára — de akadnak ellenzői is, akik szabadságuk korlátozását látnák bármilyen törvényes szabályozásban.

### *A tárgyilagosságtól az elköteleződésig*

A nyugat-európai társadalmak, vagy más terminológiával a kapitalista-liberális gazdaságok lényegében a fenti alapelvekre épültek fel, s hozzá kell tennünk: ténylegesen képesek voltak arra, hogy ezekben az országokban gazdasági jólétet teremtsenek. Napjaink jóléti társadalmi azonban gyorsan meggyőznek arról, hogy az ember igazi kibontakozásához, teljességéhez, boldogságához hiányzik valami alapvető ezekben a társadalmakban.

**A szabadság  
beteljesülése  
a szeretet**

Hasonló következtetésre juthatunk az egyének életében. A század elején az emberi szabadságot abszolutizálták: az autonóm, mindentől és mindenkitől független embert tartották az igazi, fejlett személyiségnek. Ismét hozzátehetjük: e szemléletnek igaza van annyiban, hogy az emberi személyiség kibontakozásához elengedhetetlen az önfegyelem, a belső függetlenség, a valósághoz igazodó értékrendre alapozott élet. Az elmúlt évtizedek azonban meggyőzték az antropológusokat: egy ember még nem ember a szó teljes értelmében, az emberi boldogsághoz nem elég a szabadság. Az ember csak akkor jut el a szabadság legmagasabb fokára, ha képes elszakadni önmagától is — ezt pedig csak az odaadásban érheti el: hogy a szabadság beteljesülése a szeretet.

**A szabadon vállalt  
elköteleződés**

Az egyén életében ez akkor valósulhat meg, ha valaki szabadon elkötelezi magát másoknak: akár egy nagy cél szolgálatában (legyen az a hazája, az emberiség java vagy akár az igazság szenvedélyes kutatása), akár más emberek szolgálatában (legyen az egy család, vagy tágabb értelemben és önzetlenebbül az emberek szolgálata). Erre az odaadásra azonban csak az képes, aki elég szabad, elég fegyelmezett. Aki annyira ura önmagának, annyira kezében tartja önmagát, hogy képes odaadni is. Megfordítva is mondhatjuk: addig csupán előkészületi állapotban van még szabadsága, amíg nem jut el a tényleges odaadásig. Ehhez pedig nem elég a jó szándék, az elhatározás, még a véglegesnek szánt döntés sem. Magának az odaadásnak kell teljessé válnia életünk folyamatában.

**A szeretet  
megvalósulása  
társadalmi és  
nemzeti szinten**

Megoldatlan azonban a másik kérdés: hogyan valósulhat meg a szeretet a társadalom, a nemzetek, az emberiség életében? Hiszen nyilvánvaló: ahogyan a szabadság sem csupán az egyes ember egyéni privilégiuma és ajándéka, hanem az egyetemes emberi kultúra, tehát mindennemű közösség értéke és célja, úgy a szeretet sem maradhat meg a magánélet szférájában, hanem az egész emberiséget, az emberi kultúrát is át kell járnia. Véleményem szerint e tekintetben a szabad, demokratikus nyugat-európai országok sem jutottak előre. A szabadság kultúráját több-kevesebb sikerrel megvalósították ugyan — arra azonban kísérlet sem igen történt, hogy továbbfejlesszék a szeretet kultúrájáig. Ennek az eredménye az, hogy egyrészt maga a szabadság is újra meg újra veszélybe kerül, másrészt, hogy a megvalósított s társadalmi méretekben is biztosított szabadság sem tudja igazán boldoggá tenni az embereket.

A marxista diktatúra alól felszabaduló országoknak meg kell tanulniuk a szabadság kultúráját, ha tényleg európai módon kívánnak Európához tartozni. De éppen az elnyomatás éveiben megszületett vagy megőrződött nálunk valami a szeretet kultúrájából: a bajba jutott vagy közösen szenvedő emberek összetartása, szolidaritása, együttérzése, egymáson segíteni akarása. Végzetes hiba volna, ha most a szabadság korszakában veszendőbe mennének ezek az értékek, ahelyett, hogy igazi helyüket és jelentőségüket megtalálnánk.

**A szabadságra  
épülő szeretet és a  
szeretetben kiteljesülő  
szabadság kultúrája**

Nem csak a mi sorsunk fordul rajta, sikerül-e megteremtünk a szabadság és szeretet e szintézisét mind egyéni, mind társadalmi, mind nemzetközi téren. Hibáinkból és eredményeinkből, olykor gyötrelmes, olykor felemelő tapasztalatainkból tanulhatnak azok is, akik régóta élnek már a szabadság kultúrájában. Annyira beleszoktak, hogy már észre sem veszik, hogy ez a kultúra bármennyire értékes, mégis elégtelen önmagában: csak a szeretet kultúrájában válhat teljessé. Nekünk meg kell tanulnunk a szabadság kultúráját, de közben meg is kell őriznünk s továbbfejleszteniünk a szeretetet. S gyötrelmes tanulási folyamatunk által talán megtaníthatjuk a szeretet kultúrájára azokat az országokat, amelyek a szabadság kultúráját ugyan megteremtették, továbbjutniuk azonban nem sikerült.

Az emberiség történelme során mindig az előző nemzedékek romjaira építkezett. A századvég emberének — legalábbis Európában — Auschwitz és a Gulag szigetcsoport tragikus tapasztalataira és tanulságaira alapozva kell felépítenie a szabadság és a szeretet szintézisét: a szabadságra épülő szeretet, a szeretetben kiteljesülő szabadság kultúráját.

# Egyházunk a rendszerelváltás után

## *Az ország és az egyház felszabadulása*

Vigilia, 1991. 4.

Az 1988–90-ben lezajlott békés forradalom megteremtette annak lehetőségét, hogy hazánk valóban szabad, demokratikus országgá válhassék. A magyar egyházak nem vettek részt a politikai küzdelmekben. A mindent átfogó liberalizálódási folyamatok mégis újra szabadságot hoztak számukra is. Történelmünk során talán először élhet majd „szabad egyház a szabad államban”.

**A kelet-európai helyi  
egyházak szerepe a  
politikai változásokban**

A szomszédos országokban az egyházaknak vezető szerepük volt a nemzet szabadságáért és függetlenségéért vívott harcokban. A néhai NDK-ban a lutheránus egyház még a weimari alkotmányból visszamaradt, bár korlátozott jogaival élve adott erőt és menedéket a politikai ellenzéknek, Csehszlovákiában Tomašek bíboros a függetlenségért folytatott küzdelemnek élő szimbólumává lett, Lengyelországban az egyház egyben a legnagyobb politikai hatalom is, Romániában Tőkés László templomból indult el a forradalom. S ugyanez a helyzet ma is a katolikus litvánok, az evangélikus észtek, a görög katolikus és ortodox ukránok, a muzulmán azerbajdzsánok között.

Miért nem történt mindez hasonlóképpen hazánkban is? Milyen előny és milyen hátrány származott abból, hogy nálunk az egyházak másféle szerepet játszottak a társadalom életében?

**A magyar egyház  
és a hatalom**

Az elmúlt harminc év egyházpolitikájának kritikai elemzése nem kerülheti ki azt a megállapítást, hogy az egyház — elsősorban erre kényszerített vezetői révén — részévé vált a Kádár-rendszer által teremtett kompromisszumos, lassan szelídülő és (mert?) gyengülő diktatúrának. A nemzet viszonylag magasabb életszínvonalat ért el (ma már keservesen tapasztaljuk, milyen áron), a szabadságnak egy nagyobb és lassan növekvő fokát — de ezért cserébe el kellett fogadnia és legitimálnia kellett az adott politikai rendszert és kormányt.

Hasonló alkuba bocsátkozott az egyház is. Engedményeket kapott pasztorációs munkájában, többirányú lelkipásztori tevékenysége vált megengedetté, vagy legalábbis megtűrtté (elsősorban az ifjúsági pasztoráció területén), de cserébe ezért le kellett mondania „prófétai szerepéről” — amelytől különben már 1950-ben erőszakosan megfosztották. Nem bírálhatta, még csak szóvá sem tehette azokat az igazságtalan és antidemokratikus

korlátozásokat, amelyek szoros pórázon tartották a társadalom és az egyház tagjait. Sőt, a nyilvánosság előtt (főleg a külföld számára) hálásan és lelkesen kellett emlegetnie az egyház és az állam között meglévő kivételesen jó, s egyre csak javuló, felhőtlen, mégis egyre felhőtlenebbé váló baráti viszonyt, partneri kapcsolatot, igazolva ezzel a magyar szocialista szabadság hamis látszatát, az egyházi „gulyás-kommunizmust”.

Sokunk számára emlékezetes marad az a két püspöki megnyilatkozás, amely 1989-ben megtörte a hallgatás, illetve a politikai udvariaskodás csöndjét: Szendi József veszprémi püspök felszólalása Grósz Károly miniszterelnök és az egyházak vezetőinek találkozásán (Új Ember, 1990.[!] nov. 21.), és Gyulay Endre szeged-csanádi püspök cikke a Magyar Hírlapban. Jellemző, hogy a béklyóitól lassan szabaduló sajtóban akkor már ezeknél sokkal kritikusabb megnyilatkozások is napvilágot láttak. A két püspöktől azonban igen szigorúan kérték számon, miért lépték át illetékességi körüket, miért tértek el az évtizedeken át kialakult ártalmatlan és a magyar szocializmust legitimáló protokoll-szövegektől.

Az egyház teljes szabadságát a vallás- és lelkiismereti szabadság törvényében deklarálták 1990 februárjában. Addig az 1950 augusztusában született úgynevezett „megállapodás” szabta meg az egyház működésének legális kereteit. E „megállapodás” meglehetősen egyoldalú volt: a két évvel korábban kezdődött egyházüldözés eredményeképpen térdrekényszerített egyházzal kötötték. Az egyház életét ilyenformán „törvényesen” ellenőrizhette és szoríthatta korlátok közé a pártállam. A háttérben folyó titkos manipulálókról pedig, amelyek révén az egyházat kézben tartották, tevékenységét korlátozták, sok pap, szerzetes és elkötelezett keresztény szerezhett keserves, személyes élettapasztalatokat. E kor eseményeinek feltárása megindult, de annyira összefonódik jelenünkkel, hogy egyelőre legföljebb a dokumentumok összegyűjtése, a még élő tanúk meghallgatása folyhat a későbbi, higgadtabb történelmi kutatás előkészítéseként.

Maga a törvény is sajátos módon született meg: akkor, amikor egyre gyorsuló ritmusú, s egyre feltartóztathatatlanabb volt az országban a „csöndes forradalom”. A tervezetet még az Állami Egyházügyi Hivatal dolgozta ki, annak megszűnésekor (1989 júniusában) az Igazságügyminisztérium folytatta a munkát, s már a változó politikai-társadalmi helyzethez igazítva alakította át. (Közben 1989 augusztusában önálló törvényként látott napvilágot a szerzetesrendek működésének újraengedélyezése.) A törvény végső változatában pedig — már a végleges formába öntéskor, tehát szinte az utolsó pillanatban — a kormányzat lemondott a „főkegyúri jogról”, arról a kikötéséről, hogy a Szentszék csak a kormány előzetes engedélyével nevezhet ki püspököket.

Az egyházak így már néhány hónappal a szabad választások előtt visszanyerték teljes szabadságukat. Sok időnek kellett (kell!) még azonban eltelnie, hogy az egyház intézményének működésében, a hivatalviselők és az „egyszerű” keresztények tudatában tompuljanak a régi reflexek. A felocsúdáshoz semmiképpen sem volt elegendő a hivatalos rendszerváltásig eltelt néhány hónap, de még az azóta eltelt idő sem.

A fentiek talán érthetővé teszik, hogy Magyarországon az egyház miért nem játszhatott aktív szerepet a társadalmi változásokban. S bár a kereszténység iránti érdeklődés érezhetően növekedett az elmúlt évtizedben, mégis tudomásul kell vennünk, hogy az egyház intézményének tekintélye erősen megtépázódott, a keresztény hit pedig még elemi ismeretek formájában sem jutott el a felnövő nemzedékek jelentős részéhez.

Az elnyomás éveiben az egyház fő célja a túlélés volt. De mi az, ami négy évtized elnyomását túlélte az egyházban? Mi a múlt öröksége a jelen és a jövő számára?

### *Az elmúlt negyven év öröksége*

Az egyházi élet leglényegesebb szervezeti formái — legalábbis ami a kereteket illeti — átvészelték a diktatúra évtizedeit. Az egyházmegyéket — az 1950–1964 közti időszakot leszámítva — Róma által kinevezett püspökök irányították. Működőképes maradt a plébánia-rendszer is, bár rengeteg korlátozással és megszorítással. A templomok nyitva álltak az istentiszteletekre és a szentségek kiszolgáltatására. Elvben mindvégig fennmaradt a fakultatív hitoktatás lehetősége az iskolákban (más kérdés, hogy a hatvanas évekre ezt gyakorlatilag szétzúzták). Az iskolai hitoktatás pótlására indult meg az úgynevezett templomi hittan, amelyet azonban egészen a nyolcvanas évek közepéig csak a templom épületében lehetett tartani.

#### **Az alapvető jogaitól megfosztott egyház**

Az egyház — akárcsak a társadalom egésze — alapvető polgári jogaitól megfosztva élt: nem rendelkezett valódi gyülekezési szabadsággal — a pasztorációnak közösségteremtő formáit az ötvenes-hatvanas években szigorúan tiltották, a hetvenes években is legföljebb eltűrték. Nem rendelkezett valódi szólásszabadsággal — a szűk keretek közt engedélyezett egyházi sajtó is sokáig csak szigorúan cenzúrázva jelenhetett meg, s a hetvenes évektől is működött a mindenki számára kötelező „belső cenzúra”. Az egyházat elzárták az ifjúságtól, a kultúrától, az értelmiséget, a társadalom vezető rétegeit pedig elzárták az egyháztól.

Még az egyre sűrűsödő szociális gondok, „társadalmi beilleszkedési zavarok”, a növekvő szegénység láttán is megakadályozták az egyház intézményes szociális tevékenységét, ahogyan nem tették lehetővé azt sem, hogy a keresztény nevelés műhelyeként új katolikus iskolák induljanak, vagy akár a meglévő

## Az egyház jelenléte a társadalomban

nyolc gimnázium több tanulót vehessen föl. Az egyházi élet így kényszerűen a templomba és a sekrestyébe szorult, s a szentmisek megtartására és a szentségek kiszolgáltatására szűkölt.

Az egyház mindezek ellenére jelen volt a társadalomban, az emberek tudatában, bár nem vehetett részt hatékonyan a nemzet életének alakításában. Vonzereje mégis megmaradt, sőt, mint láttuk, növekedett: részben az általa hirdetett Evangélium miatt, részben azért, mert az egyetlen olyan nagy társadalmi intézmény volt, amely többé-kevésbé megőrizhette függetlenségét. (Lényegi, abszolút függetlenségét persze éppen az Evangélium biztosította, gyakorlati, politikai, viszonylagos önállóságát pedig elsősorban egyetemessége, nemzetközi kapcsolatai, s főleg a Rómához való kötődése.) Mégis egyre inkább úgy élt az egyház az emberek tudatában, mint a Nagy Ismeretlen, amely talán képes lenne orvosszert adni bajainkra, segíteni a szegényeken, a bajba jutottakon, jobb nevelést biztosítani a fiataloknak, megmutatni az élet értelmét, közösséget teremteni a társat keresőknek.

## Az egyházzal szemben támasztott elvárások

A két legfontosabb terület, amelyen a társadalom azonnali segítséget várt az egyháztól, a nevelés és a szociális gondoskodás területe volt. Sokan úgy gondolták, hogy keresztény iskolák nyitásával azonnal fegyelmezettebbé, szorgalmasabbá, megbízhatóbbá, becsületesebbé válik az ország lakossága. A betegápoló, karitatív tevékenységre létesült szerzetesrendektől pedig azt várták, hogy azonnal bekapcsolódnak a népjóléti és egészségügyi intézmények munkájába, s megteremtik azt a szociális hálót, amelyről negyven éven át jobbra csak szépen zengő, üres szölamokat lehetett hallani.

Az egyházzal szemben támasztott elvárások bekerültek az újonnan megválasztott kormány által kiadott Nemzeti Megújulás Programjába is. Valóban hatalmas kihívás előtt áll ma az egyház: *Kairosz*nak, kegyelmi időnek tekintheti jelenét. De ez az idő egyben próbatétel is: vizsgáljuk Isten és a történelem színe előtt, vajon a külső korlátok ledőlése után képes-e úrrá lenni belső gyöngeségén, képes-e a valódi, megtérésből fakadó újrakezdésre, megújulásra, bele tud-e illeszkedni a pluralista, demokratikus társadalom életébe, hatékonyan tudja-e hirdetni az Evangéliumot a ma emberének.

## A „hallgató egyház” lelkisége

Az elnyomás ideje bizonyos vonatkozásban mégis gyümölcsöző volt az egyház számára. Beigazolódtott, hogy a vértanúk véréből a kereszténység új vetése sarjad ki. Az üldöztetések és hátrányos megkülönböztetések kemény próbának vetették alá a keresztényeket. Tény az is, hogy sokan összeroppantak a szenvedések súlya alatt — de ki merne követ vetni rájuk. Igen sokan viszont állhatatosan vállalták a megpróbáltatásokat hitükért, egyházukért, s így

csakugyan olyan hitvalló lelkiség alakulhatott ki, amely nélkülözhetetlen része az egyház életének.

#### Elmélyült lelki élet

A társadalom életéből való kizártság is hozzájárulhatott ahhoz, hogy ebben a térségben a keresztények sokkal tudatosabban fordultak befelé, a keresztény hit mélységei felé. Az — egyéni és közös — imádság és elmélkedés egyszerű és tiszta élete alakult így ki. A közösségek arra is törekedtek, hogy alaposan megismerjék és magukévá tegyék, sőt műveljék a teológiát. Hitüket valódi keresztény közösségekben akarták megélni, ahol megoszthatták egymással kegyelmi élményeiket, emberi gondjaikat és örömeiket, sőt akár egzisztenciális gondjaikat is. A legtöbb közösség nemcsak önmagába zárkózottan élt, hanem valódi testvéri szeretettel fordult a többiek, elsősorban a rászorulóknak felé, időt és energiát szentelt mások önzetlen segítségére és szolgálatára.

#### Bázisközösségek

Ez a keresztény életforma elsősorban a kisközösségekben, s főleg a fiatalok körében terjedt el. Általuk egy új típusú vallásosság is kialakult. Itt a hit nem öröklött gondolkodási- és életforma, hanem mindenkinek tudatos egyéni döntésein alapul. Vidéken főleg az idősek járnak templomba, megtérésről itt alig lehet hallani. A városokban lévő kisközösségekben, aktív egyházközösségekben viszont igen sok a fiatal, akik tudatos döntéssel, egészen Krisztusnak kötelezték el magukat. Azelőtt főleg falusi fiatalok választották a papi hivatást, sokan közülük azért jelentkeztek a katolikus gimnáziumokba, hogy onnan menjenek szemináriumba. Napjainkban egyre gyakoribb, hogy fiatal értelmiségiek választják a papi vagy szerzetesi hivatást. A világban élő elkötelezett keresztények pedig példásan szép családi életet élnek. Itt szintén fordult a kocka: ma főleg a fiatal keresztény értelmiségiek körében természetes a több gyermek vállalása.

A bázisközösségek Magyarországon már akkor létrejöttek, amikor maga a név még ismeretlen volt. Földalatti rejtettségükből a diktatúra enyhülésével lassan — legalábbis részben — beszivárogtak az egyházközösségekbe. Ma vagy valamelyik megújulási mozgalom részeként, vagy pedig az egyházközösségi ifjúsági pasztoráció keretében működnek.

#### A kisközösségek jövője

Nagy kérdése a ma és a holnap egyházának, hogy a kisközösségek tagjai mennyire aktívan és nyitottan kapcsolódnak be az egyház életébe. Fel tudják-e adni korábbi zártságukat, s önzetlenül és felelősen részt vállalnak-e az evangelizációban, a közösség építésében, a karitatív munkában? Hívek maradnak-e az imádságos élet misztikus mélységeihez, megőrzik-e a szenvedéseik idején tanúsított mártírhűségüket, s ezzel párhuzamosan nyitnak-e a társadalom felé is, és keresztény elkötelezettséggel segítik-e az új magyar társadalom, az új magyar egyház létrejöttét?

## A mai egyház lehetőségei és feladatai

Az egyházra valóban fölkészületlenül és váratlanul köszöntött rá a szabadság, *Deus ex machina*ként. Ez azonban nem adhat fölmentést számunkra: válaszolnunk kell a kor kihívására, nem hivatkozhatunk többé külső akadályokra. A II. Vatikáni zsinat új egyházképet dolgozott ki, s az azóta eltelt huszonöt esztendő ezt az újfajta egyházzszemléletet váltotta valóra szerte a világon, ha sok fölösleges megtorpanással, zsákutcával, kitérővel is. Ahhoz, hogy mai teendőinket felmérhessük, először a zsinat által felrajzolt s azóta gyakorlat által is szentesített egyházképet kellene a magunkévá tennünk, s magyar viszonyainkra alkalmaznunk. Ennek nyomán jellelhetjük ki feladatainkat a hit átadása, a közösségformálás, a társadalom életében való részvétel, a karitatív munka területén, s vehetjük számba legkülönbözőbb lelkipásztori teendőinket, amelyeket az idők jelein át parancsolóan ír elő számunkra a Szentlélek.

A teljesség igénye nélkül, mégis hadd soroljunk fel néhány sürgető feladatot.

### Az egység és közösség új lelkiülete

1. A magyar egyházban mielőbb meg kellene születnie az egység és közösség új lelkiületének. Az elnyomás egyik legsúlyosabb következménye az volt, hogy a legtöbb papnak és szerzetesnek, hívő kereszténynek a többiektől elszigetelten, rejtetten kellett dolgoznia még az egyház közösségén belül is. A bázisközösségek, a lelkipásztori munkában igazán aktív papok többsége magányos partizánként működött. Ez erősítette ugyan az összetartozás érzését kis csoportokban, de gyöngítette az egyház nagy közössége iránti érzéket, a papok, püspökök és laikus keresztények egymás iránti szolidaritását.

Megtérésre van szükségünk: a szűk katakombák egyházából ki kell lépni az egyetemes egyház tágasabb közösségébe, amely minden tagját egybe tudja gyűjteni. A magányos kitartás erényét ki kell egészítenie az engedelmesség erényének és a csoportmunkának, a lezajlott „háború” magányos partizánjainak be kell lépniük a reguláris hadseregbe, vállalva a közösségi összetartozás fegyelmét is.

### Intézmények és szervezetek

2. Az egység és a közösség nem csupán lelkiüség kérdése. Szükségünk van olyan intézményekre is, szervezetekre, amelyek hatékonyan tudják biztosítani a folyamatos együttműködést. Míg Nyugaton az egyházak általában túlszervezettek, hatalmas, gyakran fölöslegesen bürokratikus apparátussal rendelkeznek, addig Keleten a legszükségesebb intézmények, szervezeti formák is hiányoznak.

Szükség van tehát olyan intézményekre, amelyek az egyházon belüli együttműködést biztosítják: az egyházmegyék, a püspökségek, a plébániák munkájának összehangolását. Szükség van olyan tanácsadó, szakértői gárdára, amely segíthet az egyház vezetőinek a legjobb döntések meghozatalában, a mai társadalmi

életünk szövevényében való eligazodásban. A politikai életben gyakran halljuk ma a „szakértői kormány” kifejezést. Egyházunk irányítása is hatékonyabbá válhatna a legjobb szakértők bevonásával. Ez egyben felértékelné a keresztény értelmiség szerepét is egyházunk életében, s felismertetné velük egyedülálló felelősségüket.

#### Missziós egyház

3. Mindmáig az egyház legfőbb erőfeszítése arra irányult, hogy életben maradjon, legalább létfontosságú működését fenntarthassa. A holnap egyházának föl kell ismernie a II. Vatikáni zsinat által megfogalmazott valódi küldetését: missziós egyházzá kell válnia. II. János Pál pápa ismételten beszélt Európa újraevangelizálásáról, s az évezred utolsó évtizedét kifejezetten ilyen nagy lelki gyakorlatnak, kegyelmi időnek szánja. Eljött az ideje annak, hogy Közép- és Kelet-Európa egyházai a föld alól vagy a föld feletti korlátozott létből kilépve újra hirdethetik az Evangéliumot hazájukban.

Az evangelizációt persze helyesen kell értenünk és végbevinnünk. Nemcsak gazdasági értelemben törekszik a szabad piactársadalom bevezetésére ez a térség, hanem szellemi, sőt erkölcsi értelemben is. Az egyháznak az eszmék és hitek szabad versenyében, új, liberális társadalom közegében kell hirdetnie az Evangéliumot, akárcsak Szent Pál tette az Areopáguszon. Tudomásul kell vennünk, hogy Magyarországon az elmúlt évtizedeket nemcsak a vallás háttérbe szorítása jellemezte, hanem minden szabad gondolat elnyomása is. Itt is lezajlott a nyugati társadalmakra jellemző szekularizációs folyamat, a keresztények kisebbségi csoporttá váltak a társadalomban. Nem álmódozhatunk a „hatalom és dicsőség” egyházáról, hanem vállalnunk kell a nemzet alázatos szolgálatát, minden ember számára felkínálva Isten meghívását.

#### Szolgáló és tanúságtévő egyház

Nemcsak a magyar nemzet, hanem a magyar egyház is új korszak küszöbén áll. El kell fogadnia az új korszak lehetőségeit és kihívásait. Az eszmék szabadpiacán kell felkínálnia a Szeretet törvényét azoknak, akik igazságban, szabadságban, békességben akarnak élni. Életével kell tanúságot tennie Arról, aki az Út, az Igazság és az Élet.

# Testvérek közössége – az egyház

## *Papi és szerzetesi hivatások*

Vigilia, 1987. 9.

A papi és szerzetesi hivatások megfoghatkozása az elmúlt két-három évtizedben egyre növekvő gondot jelent szinte az egész egyházban — a drasztikusan csökkenő számok újra és újra meghökkenetnek bennünket, amikor statisztikákat böngészgetünk. A papságtól és a szerzetességtől megválók száma felszökött. A papi és szerzetesi hivatást választók száma pedig a korábbiakéhoz képest a töredékére süllyedt, s ez aggasztóan összeszorította jövő kilátásainkat. E tények láttán sovány vigaszt jelent az, hogy a nyugat-európai országok többségében mintha túl lennének már a hullámvölgyön (ez hazánkról sajnos nem mondható el). Azzal sem nyugtathatjuk meg magunkat, hogy a teológiai fakultásokon végzett civil hallgatók aránya változatlan maradt, sőt emelkedett — a házas diakónusok és a szakképzett civil munkatársak kitöltik tehát a pasztorációban keletkező hézagokat.

### **A szerzetek jelentősége**

A kép teljességéhez hozzátartozik az is, hogy az egyházme-nyék felelős vezetőit és a híveket is elsősorban a papi hivatások alakulása foglalkoztatja, hiszen a közvetlen és föl nem adható feladat a hívek lelkipásztori ellátása. A szerzetek mindig is afféle önkéntes szabadcsapatnak számítottak az egyház köztudatában: jó, ha vannak, de az egyház fennmarad egy-egy szerzet kihalása után is. Hasznos munkát végeznek különböző karitatív területeken, kiegészítik, segítik, sőt akárhányszor átveszik a lelkipásztorok feladatait és példát adnak az odaadott életre. Mégis „önellátóan” élnek az egyházon belül — gondjaikat is oldják meg tehát maguk. Hazánkban az utóbbi években megindult hivatásgondozó tevékenység csak lassan jutott el oda, hogy a papi és a szerzetesi hivatások gondozását-élesztését felvállalja, s a szerzetesi életre elhivatottak igen szűkös lehetőségek között választhatnak.

Egy-egy szerzet élete valóban mulandó — az egyháztörténelem során alakult szerzetek jelentős hányada megszűnt vagy a halódás stádiumába jutott néhány száz éves virágzás után. De az egyház lényegének egyik alapvonása veszne el, ha a szerzetesi életben és még inkább a vértanúságban megvalósult radikális és totális Krisztus-követés kihalna vagy — akár jel-szerű, tehát intézményes formájában — eltűnne az egyház életéből. Marcuse „egydimenziós embere” figyelmeztethet bennünket, keresztényeket is: bármilyen lelkes, kitűnően képzett „aktívák” állnak is az

egyház szolgálatába, tevékenységüket csak az hitelesítheti, hogy újra és újra akadnak olyanok, akik ténylegesen is, tehát nemcsak ígéretben, elképzelt szándékban — mindenesztül Krisztusnak szentelik az életüket, akár a halált is elvállalva érte a vértanúságban vagy a szüzesség „fehér vértanúságában”. A Szentlélek jelenléte garantálja, hogy ez a dimenzióvesztés nem következhet be az egyház életében — de sohasem felejtethjük el, hogy ezek az egészen Istennek adott emberek mindnyájunkért vannak, s létük az egyházban éppen olyan nélkülözhetetlen, mint az egyházi struktúrák fenntartása.

Mind az egyetemes egyház, mind a helyi egyházak tudomásul vették a hivatások fenntartásának új keletű gondját.

Új intézkedések  
és szabályzatok

1. Az 1970-es években sok nyugati országban felülvizsgálták a világi és szerzetesapság életformáját. Különböző *felméréseket* végeztek, s az értékelések nyomán több országban intézkedéseket hoztak a papság „élet- és munkakörülményeinek javítására”. A szerzetesek pedig a II. Vatikáni zsinat nyomán felülvizsgálták életüket és szabályzatukat. Új szabályzatot állítottak össze vagy módosították a régit, a zsinati *aggiornamento* szellemében.

Új eszközök  
a papság  
létszámának  
emelésére

2. A megoldási kísérletek közé kell sorolnunk azokat a törekvéseket is, amelyek *más eszközöket* kívánnak igénybe venni a papság megfogyatkozott létszámának emelésére. Az elmúlt évtizedekben heves viták folytak az egyházban a papság lényegéről és a papsághoz odaengedés nélkülözhetetlen feltételeiről. A római katolikus anyaszentegyház jelenlegi gyakorlata szerint csak teológiai főiskolát, illetve egyetemet végzett, nőtlen férfiakat lehet pappá szentelni. Többen túl szigorúnak és a papság lényegéhez hozzá nem tartozó, csupán jogi előírásnak tekintik ezeket a feltételeket, s könnyítésüktől várnák a jelentkezők számának újbóli növekedését. Így vita zajlott a coelibátus kötelező voltáról, illetve esetleg nős férfiak, „viri probati” pappá szenteléséről. Feszítették azt a kérdést is, vajon föltétlen követelmény-e az akadémiai végzettség. A nem katolikus keresztény egyházakban pedig gyakorlattá lett a nők odaengedése a papi szolgálatra (napjainkban az anglikán egyházban kap polgárjogot ez a gyakorlat).

Hivatásgondozás

3. *Új feladatkör* született az egyházon belül: a *hivatásgondozás*. Ennek keretén belül az *egyetemes* egyház szintjén két *kezdeményezést* említenénk. 1963 óta minden évben megrendezzük a hivatások világnapját, 1973-ban pedig összehívták a hivatásgondozásért felelősek első nemzetközi kongresszusát Rómában. 1982-ben lezajlott a második ilyen kongresszus is. Alapelveik, javaslataik irányt mutattak és ösztönzést adtak a helyi egyházak ilyen munkájának.

Bár az új tevékenység a hivatásgondozás nevet viseli, valójában azonban a jelenleg folyó munkát helyesebb volna *hivatáséberresztésnek* nevezni, hiszen e munka keretében fiatalok „toborzá-

sa”, lelkesítése folyik arra, hogy vállalják a papi vagy a szerzetesi életformát. A név pontosítása egy fontos hiányosságra hívhatná fel a figyelmet: múlhatatlanul fontos volna a hivatásébresztő munka kiegészítése a hivatásgondozással: *meglévő papjaink lelkigondozásával*. Erre inthet az, hogy az Ige hirdetőinek kell elsősorban hallgatniuk az Isten igéjét, hogy akik evangelizálnak, azok maguk is folytonos evangelizálásra szorulnak, hogy papi munkánk eredményességének elsődleges föltétele a saját személyes communiókn Krisztussal. De elgondolkozathat az a bevett szakmai gyakorlat is, hogy a mások személyes gondjaival nap nap után súlyosan megterhelt munkakörökben dolgozók (lelkigondozók, pszichiáterek stb.) mindenütt különös gondot fordítanak a gondozók gondozására — személyes törődéssel, rendszeres esetmegbeszéléssel. Nemcsak azért, hogy szakmai jártasságukat fokozzák, hanem azért is, hogy saját személyiségük ne szenvedjen kárt hivatásuk teljesítése közben.

A hivatásgondozás eddig megvalósult művének legsúlyosabb fogyatékosága azonban mégsem a fentiekben keresendő. Az 1982-es kongresszusnak mondotta II. János Pál pápa: „A hivatások ébresztése az egész keresztény közösségre tartozik.” Mégis azt kell mondanunk, hogy a hivatásgondozás ügye mindeddig a papok és szerzetesek belügye maradt, az eddigi megoldási kísérletek többsége egy beszűkült egyházfogalomra épült, ezért legföljebb rövid távú, tüneti kezelést adhatott. Pozitív megfogalmazásban: *hivatások csak az egész keresztény közösség, tehát az egyház eleven és termékeny életéből nőhetnek ki*.

### *Klerikusok és laikusok az egyház történetében*

A fentieket jól megvilágítják az egyháztudat legfontosabb és legjellemzőbb változásai az apostoli kortól kezdve napjainkig.

Az *őskeresztények* értelmezésében az egyház az Eucharisztia körül egybegyűlő hívő közösség, *communio*. Szent Pál mindig Krisztus testének egységében szemlélte az összes kegyelmi adományokat és a hivatalos szolgálatokat is, s az egység megőrzését, a Test építését tartotta legfontosabb feladatának. A megkereszteltek egész közössége kap meghívást az önátadás krisztusi életére — az Atyának halálíg engedelmességre —, másrészt a testvérek szolgálatára: ki-ki a neki juttatott kegyelmi adomány szerint tanítja-buzdítja a többieket, siet az elhagyatottak-rászorulók segítségére, vagy hirdeti a pogányok közt Krisztus evangéliumát.

A *hierarchikus és a karizmatikus adományok* az apostolok korát követő időkben egyre határozottabban elváltak egymástól, az episzkoposzok vezető szerepe kétségtelenné vált. Az alapvető egység azonban továbbra is fennállt. Az episzkoposz egészen „Krisztus valóságos testének”, az egyháznak szentelte életét: egy-egy közösség szolgálatára szentelték fel. A közösség minden

tagja a neki juttatott kegyelmi adományoknak megfelelően építette azt — az episzkoposz viszont gondoskodott arról, hogy e sokféleségben megmaradjon a hitnek és a szeretetnek az egysége, az *ortodoxia* és az *ortopraxis*. (Hogy ez nem ment mindig könnyen, azt legjobban a korintusi egyházközség élete példázza!) Mind az egyházközség, mind az episzkoposz számára keresztény életük „csúcsa és forrása” az Eucharisztia volt, amelyet közösen mutattak be, az egész közösség aktív részvételével: *tota actas concelebrat*, az egész közösség koncelebrál — mondja Aranyszájú Szent János, természetesen az episzkoposz elnökletével.

**Az egyház  
communio-jellegének  
háttérbe szorulása**

Az egyház *communio*-jellege azonban a 4. századtól kezdve lassan háttérbe szorult, s a papság egyre jobban elkülönült a hívektől. Kialakult az „*ordo*” fogalma — ez „olyan magasabb rendű társadalmi réteget jelöl, amely hivatala vagy kivételes helyzete miatt különleges jogokkal és kötelességekkel bír”.

A papság és a hívek osztályának különválása, ez a sajátos „*dualizmus*”, Paul Zulehner bécsi professzor szerint „az egyház alapvető skizmája”, egészen napjainkig meghatározta az egyház számos struktúráját, híveink és papjaink szemléletét. Az elkülönülés következtében sajátosan *beszűkült a papság feladatköre*, másrészt *viszont elszegényedtek az átlagkeresztények* életlehetőségei az egyházban. Aki igazán keresztény akart lenni Krisztus radikális követése által, annak be kellett lépnie valamelyik kolostorba — a tökéletesség állapota ugyanis a szerzetesek privilégiumává lett (ez a megkülönböztető kifejezés még a II. Vatikáni zsinat dokumentumaiból is csak hosszú viták után maradt ki!). Aki pedig teljes jogú tagja akart lenni az apostoli egyháznak, annak pappá kellett lennie, hogy az *ordo* szentségében részesülve a papi rendhez számíttassék — a szakrális különbség a középkor folyamán egyre fokozódó mértékben társadalmi magasabbrendűséggel is járt.

**A papság  
feladatkörének  
elszegényedése**

A különválás azonban sajnálatosan elszegényítette a papság feladatkörét is. Az első századokban az egész keresztény közösségnek, Krisztus valóságos testének építésére, az egység szolgálatára kapott felhatalmazást. Ezen az átfogó feladatkörön belül persze ők elnököltek kizárólagos joggal az Eucharishtián, az egész egyház által bemutatott hálaadó áldozaton. A 7–8. századtól kezdve azonban szentségi felhatalmazásuk egyre inkább az Eucharisztia bemutatására szűkül le (a szóhasználat nem sokkal később megváltozik, s az Eucharishtiát nevezik „Krisztus valóságos testének”). A 9–11. századtól szokásba jönnek az „abszolút papszentelések” — a mise bemutatására kapnak felhatalmazást, anélkül, hogy egy konkrét közösség szolgálatára állítanák őket — III. Sándor és III. Ince pápa rendelkezései csak a „tiszteletes megélhetés” biztosítását kötik ki feltétlenül. A népvándorlás megkeresztelkedett népei egyre kevésbé értik már a latinul mondott misét. A papok, illetve a szerzetesek a gyakran fallal is el-

zárt szentélyben végzik a liturgiát a középkori katedrálisokban — a liturgiából egyre jobban kiszorult egyszerű hívek valóban csak a szegények bibliáját tanulmányozhatják a gyönyörű díszes ablakokon. A 8. századtól kezdve a mise kánonját halkán mondják, a pap a népnek hátat fordítva mondja a misét, a hívek nem viszik többé adományait az oltárra, a kolostorokban megkezdődik a „magán misék” mondása. A misében az egyszerű „qui tibi offerunt” (akik neked felajánlják) formulát felváltja a ma is használatos: „pro quibus tibi offerimus vel qui tibi offerunt” (akikért neked felajánljuk vagy akik neked felajánlják — I. misekánon).

**Az egyház fogalmának leszűkülése a papságra**

A két különvált osztály azonban nem egyenrangú félként áll egymással szemben: az *egyház fogalma* egyre inkább a *papságra szűkül le*. A 10. századtól kezdve a frank birodalomban egyre gyakrabban találkozunk ilyen megfogalmazásokkal: „Ecclesia quae in sacerdotibus maxime constant” (az egyház, amely főleg papokból áll) (*Codex Theodosianus*), „ecclesia nihil aliud est, nisi populus fidelis sed praecipue clerus censetur in hoc nomine” (az egyház nem más, mint a hívő nép, de elsősorban a papságot jelöljük ezzel a névvel) (VIII. János — mindkettőt idézi: *Handbuch der Dogmengeschichte* III. 3c 32.).

A 11. században az *investitúra harc* körüli elméleti és gyakorlati vitákban VII. Gergely és vele az egyház szabadságát a császárral szemben védelmező teológusok egyre határozottabban leszűkítik az egyház fogalmát a papságra, sőt (a pápa által irányított!) püspökökre. Az ekkleziológia egyre inkább hierarchológiává alakul. „Az egyház szabadságáért folytatott küzdelem egyre nyilvánvalóbban az »ordo clericalis« függetlenségéért folytatott harccá alakul” — írja Yves Congar. Sokatmondó a 11. század Róma-hű teológusainak megkülönböztetése: az *ecclesia* az egyház intézményét és annak hivatalos pap-képviselőit jelenti, a keresztény közösséget ettől kezdve *christianitas*, illetve *populus christianus*, keresztény nép névvel illetik.

**A három rend kialakulása az egyházban**

Ez a különbségtétel a 12. századra általánossá válik. Az egyházban három rend (*ordines*) található: *coniugati*, *continentes et virgines*, *praelati*. A klerikusok és a szerzetesek a lelki dolgokban (*spiritualia*) illetékesek, a laikusok pedig a földiekben (*terrena*), az egyház dolgaiba tehát ne szóljanak bele (i. m. 113.).

Az ezredfordulótól kezdve egyre nagyobb erővel jelentkeztek a klérus és a hierarchia hatalmával és gazdagságával szembe forduló *spiritualista mozgalmak*. Elvetik a hatalmi (klerikális) egyházat, s vele a laikusok evangéliumi testvériségét állítják szembe. Ernst Troeltsch megjegyzi, hogy a szekta-jellegű közösségek első megjelenései ezek a mozgalmak — bár kétségtelen, hogy kritikájuk számos igaz elemet is tartalmazott. Az egyháziak hatalmát és gazdagságát számos szerzetes és szent is keményen ostromozta! „Mi, Krisztus szegényei — vagyunk az egyház”, mondták az

eretnekek. A kérdés különböző élességgel ettől kezdve újra meg újra fölvetődik: melyik az igazi egyház? Ki tartozik hozzá? A 13. század közepének teológusai rámutatnak arra, hogy az egyház nem csupán tetszésünkre bízott belső kegyelemközösség, hanem az apostolokra visszavezethető, Róma által vezetett történelmi intézmény is.

A 13. századtól kezdve azonban újra és újra találkozunk olyan törekvésekkel, amelyek a „congregatio fidelium” (hívek gyülekezete) klasszikus megfogalmazása szerint a laikusoknak is meg akarják adni az őket megillető helyet az egyházban. Ezekben az egyház *belső reformját* sürgető *mozgalmakban* elsősorban a kolduló rendek játszottak jelentős szerepet.

## A II. Vatikáni zsinat egyházképe

A klérusra, sőt a hierarchiára leszűkült egyháztudat szinte a II. Vatikáni zsinatig ott kísértett a keresztény életben. Aki elszántan akart az életszentségre törekedni, az szerzetbe lépett, hogy a „tökéletesség állapotában” élhessen. A hívek „szent népből”, „laoszból” a szó mai, rosszul csengő értelmében vett laikusok, hozzá nem értők lettek: lelkipásztori ellátásban részesülő „*egyházi gondozottak*”. Hozzászoktak az önállótlanáshoz, a vezetethez, a kiszolgáláshoz. Eleget tettek misehallgatási kötelezettségüknek, s egyébként is igyekeztek megtartani Isten és az Egyház parancsolatait. Tisztelettel engedelmeskedtek pástoraiknak, akik tanították, vezették őket, és kiszolgáltatták nekik a szentségeket, de egyéni felelősségtudatuk nem fejlődött ki. A papságot sokan választották élethivatásuknak, de bizony nem mindig a szolgáló, az életét az emberekért feláldozó Krisztus követésében, hanem gyakran természetfölötti, sőt természetes szempontból sem a legnemesebb szempontokra figyelve.

Ez az állapot mégis mindaddig jól funkcionált, amíg az egyház az állammal egybeforrva társadalmi és kulturális nagyhatalom volt, s a kiskorúnak maradt „köz nép” minden tekintetben a felülről jövő irányításhoz és ellátáshoz szokott hozzá.

Századunkra azonban az egyház a legtöbb európai országban egészen más helyzetbe, más társadalmi körülmények közé került. Az egyház és az állam a legtöbb fejlett országban szétvált. A modern társadalmakban a hagyományos történelmi egységek (pl. egy falu közössége) részben szétestek, részben nem fedik már a helyi egyház legkisebb egységének, a plébániának kereteit. A klérus nem tartozik többé az uralkodó osztályhoz, inkább a társadalmi jelentőségében megnövekedett, ám még mindig egyirányú közlekedést biztosító *szolgáltató ágazatba* nyert besorolást.

A modern ember felelősen cselekvő, önálló személy, aki közösségeiben is kölcsönös és aktív felelősségvállalásra, részvételtelre, demokratikus irányításra törekszik. Érthető tehát, hogy egyre

anakronisztikusabbnak érezte azt a patriarkális viszonyt, amely a hívek és a papság között az évszázadok folyamán kialakult. Mind emberi, mind kegyelmi szempontból egyre lazább közösségnek érezte azt az egyházat, amelynek tagja volt.

A világiak  
„nagykorúsítása”

Századunk ötvenes éveiben több országban mozgalmak indultak a *világiak nagykorúsítására*. Ezek eredményeképpen a laikusok egyes rétegei is bekapcsolódtak az egyház tevékenységébe (Actio Catholica), mindez azonban csak részleges eredményekhez vezethetett. A lassan érezhetővé váló, majd egyre kínosabb paphiány pótlására megindult a világi szakemberek képzése és alkalmazása a lelkipásztori munkában. Az egyház kettészakadottságán (laikusokra és klerikusokra, ezúttal már a civil szakemberekkel is kiegészítve) ez azonban nem sokat változtatott. Nem vezethet addig eredményre a papi és szerzetesi hivatások számának növelésére irányuló erőfeszítés, amíg elszigetelten csupán hivatások ébresztésére irányul, anélkül, hogy a fentiekben vázolt beszűkült egyháztudaton változtatna.

Új egyháztudat  
kialakulása

Az egyháznak a II. Vatikáni zsinaton lezajlott öneszmélése új egyháztudat kialakulásához vezetett.

Ennek az új egyházképnek témánk szempontjából három legfőbb mozzanata: közösség — meghívás az életszentségre — küldetés az apostolságra.

1. *Az egyház közösség.* „Bár egyeseket Krisztus akarata tanítóknak, a misztériumok kiosztóinak és pásztoroknak rendelt mások javára, mégis teljesen egyenlő mindnyájuk méltósága és tevékenysége minden hívő közös feladatában, Krisztus teste építésében.” (LG 32) Ugyanez az új Codex megfogalmazásában: „Krisztusban való újjászületésük folytán az összes Krisztus-hívők között méltóságuk és cselekvésük tekintetében valódi egyenlőség uralkodik, így mindnyájan együttműködnek Krisztus testének építésére, ki-ki a maga állapotának és feladatának megfelelően.” (208. c.)

Az egyház mint  
közösség

Ebben a közösségben mindenki meghívást kap az istengyermekségre, s részesül az egyház küldetésében (216. c.). Minden keresztény jogosult és köteles tehát részt vállalni az egyház alapfeladataiban, „hivatalában”: Jézus nevében egyháziasan kell cselekednie. E közösségen belül mindenkinek, a legegyszerűbb kereszténynek is *sajátos karizmája* van, amely nem hivatali megbízásból, kinevezésből ered, hanem a Szentlélektől származik. E karizmák persze igen sokfélék lehetnek, kinek-kinek sajátos életállapota, kora és adottságai szerint. Az egyház egész népe Krisztus papságában részesedik, nem a papéban. Egyháziasan cselekszik, a közösséget összefogó lelkipásztor irányításával, aki az egyház hivatalos képviselőjére is megbízást kapott az ordo szentsége által. (Karl Rahner említette egyik beszélgetésében a következő hasonlatot: a sakk-egylet sakkozókból áll, egy elnök vezetése alatt. Ő jogosult arra, hogy a klubot vezesse és hivata-

los fórumokon képviselje. Az egylet hatékonysága azonban nemcsak az ő kiválóságán fordul, hanem inkább azon, hogy a tagok milyen jól sakkoznak. Hozzátehetjük: nem biztos, hogy a legkiválóbb sakkozóból lesz a klub elnöke.)

Hivatottságunk  
az életszentségre

2. Az egyházban keresztségénél fogva mindenki meghívást kapott az *életszentségre* — ez tehát nem a szerzetesek privilégiuma. A Hegyi beszéd radikális követelése minden keresztényt felszólítanak arra, hogy reményüket egyedül az Isten Országába vessék, ne pedig a mulandó világba: a házásoknak is szűzi-várakozásban kell élniük, engedelmesen kutatva-követve Isten akaratát; s szegényen, minden lényegeset Istentől remélve, készen tehát arra, hogy megosszák másokkal azt, amijük van. „Az egyházban mindenki, akár a hierarchiához tartozik, akár annak lelkipásztori gondozása alatt áll, meghívást kap az életszentségre, az apostol szava szerint: »Az az Isten akarat, hogy szentek legyetek.«” (LG 39) A Codex szerint pedig: „Minden Krisztus-hívő köteles azon igyekezni, hogy állapotának megfelelően szent életet éljen, s az egyház erősödésén és megszentelődésének állandó előmozdításán munkálkodjék.” (210. c.)

Küldetésünk  
az apostolságra

3. Az egyház az üdvösség jele és eszköze az emberiség számára — tehát minden tagja keresztségénél és bérmlálásánál fogva köteles részt venni az egyház alapvető feladatában, a *világ* megszentelésében és *evangélizálásában*. A két világháború között tartott népmisziók egyik kedvelt jelszava ma visszasan cseng a fülünkben: „Mentsétek meg lelketeket!” A zsinat nyomán megérett a felismerés, hogy a keresztény nem lehet „magánzó” — másokért, másoknak kell élnie Istentől kapott küldetésénél fogva. „Minden Krisztus-hívőnek kötelessége és joga azon fáradozni, hogy az üdvösség isteni híre minden korban és az egész világon minden emberhez egyaránt eljusson.” (211. c.)

### *Az egyházközösség megújulása felé*

Ezek az alapelvek határozták meg a zsinati okmányok szemléletét az egyházzal. A zsinat jegyzőkönyveiből megtudhatjuk azt is, milyen sok eltérő vélemény, mennyi ellenállás és heves vita után jutottak el ezek a felismerések az általános elfogadásig, bizonyára nem a Szentlélek közreműködése nélkül. A zsinat befejezése után húsz évvel azonban azt kell mondanunk, hogy az új egyházkép sokak tudatában még mindig nem vált elfogadottá, és sok helyütt nem vált élő gyakorlattá. A rendkívüli *szinódus* előkészítésekor megkérdezték az egyes püspöki karokat, véleményük szerint mennyire valósultak meg a zsinat célkitűzései. Több püspöki kar elsősorban azt kifogásolta, hogy a laikusok egyenjogúsításában és az egyházi életbe való bevonásában nem jutottak messzire.

Az elmúlt két évtizedben számos kísérlet történt arra, hogy az egyház ne csak a népért éljen, hanem valóban *a nép egyháza* le-

gyen: társadalmi nagyhatalomból válják hitvallók közösségévé. A legjelentősebb eredményeket a *bázisközösségek* érték el, nemcsak szülőhelyükön, Dél-Amerikában, hanem Európában is. A nagykorúsodó keresztények nem kívántak többé passzív tárgyai lenni a lelkipozásnak, hanem maguk is aktív részt kívántak vállalni az egyház életében: kiskorú eltartottakból nagykorú eltartókká, a közös terhek viselőivé felnőni. Nem érték be azzal, hogy tagjai az egyház láthatatlan kegyelmi közösségének — igényelték azt is, hogy e közösség megfogható emberi kapcsolatokat is teremtő formákban jelenhessék meg.

Az így megalakult bázisközösségek új életlendületet adtak az egyháznak, de több országban számos súrlódás is támadt körülöttük — nem csupán a régihez szokott konzervatívok gyanakvásából, hanem a bázisközösségekkel jelentkező veszélyek láttán is. A Szentszék és a magyar püspöki kar is figyelmeztetett arra, hogy a bázisközösségek csak a hierarchiával kapcsolatban, annak irányítása alatt működhetnek — ez biztosíthatja egységüket a többi közösséggel és az egyetemes egyházzal. Fontos azonban az is, hogy az egyházban is nélkülözhetetlen pluralizmus és az egyének személyes szabadsága megmaradjon. Nemcsak az lehet teljes értékű tagja az egyháznak vagy akár egy egyházközösségnek, aki egy kisközösségben tevékenykedik. Az egyházközösséget vezető plébánosra pedig összes híveinek gondozása van rábízva — nincs tehát joga ahhoz, hogy egyetlen lelkiséget követő valamelyik konkrét kisközösségbe kényszerítse be híveit. *A nagy-egyház — amely természetesen szintén számít tagjainak aktív részvételére — és a kisközösségek így kiegészíthetik egymást. A nagy-egyház biztosíthatja a mindenkit megillető pluralizmust, a különböző lelkiségek, karizmák egymás mellett élését s összefogását az egy Test építésére — a kisközösségek pedig az egy lelkiséget követőkből, a szorosabb közösségi formákat igénylőkből alkothatnak lelkes és a nagy-egyház számára is hasznos, élő egyház-sejteket.*

A zsinat utáni egyház plébániái akkor élnek igazán, ha az aktív részvételhez változatos közösségi formákat nyújtanak a hívek összességének és egyes csoportjainak. A szentmiseáldozatot kiegészítik egyéb paraliturgikus istentiszteletek, egyéni és csoportos áhítatok, amelyekben a pap esetleg csupán egy résztvevő a többiek között, hiszen a hívek mindnyájan kötelezve érzik magukat az istentiszteletre, akkor is, ha pap nincs jelen vagy nem szervez ilyent.

#### Katekézis

A *katekézis* sem a pap kizárólagos joga és kötelessége, nem is csupán a hitoktatásra felkészült civil munkatársaké. Jó, ha a hittanórák, jegyesoktatások egy részét civilek végzik, gyakran nem is hitoktatóként, hanem valóban tanúságot téve hitükről, gyakorló házasként házaséletükről. El kellene azonban jutnunk oda, hogy valóban mindnyájan magunkénak érezzük az Evangélium hirdetésének, a hitre és keresztény életre nevelésnek feladatát —

alkalmi vagy szervezett beszélgetésekben, esetleg egyvalakinek a lelkigondozását, vezetését elvállalva. A jegyesoktatás például még az említett formákkal kiegészítve is néhány vagy több órából álló „tanfolyam” marad. De mindkét fél számára hasznosabb volna, ha a házasságra készülő fiatal párt a plébános összeismertetné egy keresztény családdal, hogy az ő életükön keresztül tanulják meg a keresztény és emberi házaselet titkát. Főleg olyanok szorulhatnak rá erre, akik a saját családjukban nem láthattak megfelelő modellt a jó házasságra.

#### Diakónia

A hívő közösség egészét megmozgató feladattá válhat a *diakónia* is. Egyes plébániákon utcaapostolságot, utcák szerint elosztott szeretetszolgálatot szerveznek, másutt a fiatalok látogatják a segítségre, gondozásra, vagy talán csak emberi szóra vágyó magányos betegeket, időseket. Nem csupán a rászorulóknak nyerne ezáltal, hanem mindazok, akik e szolgálatokba bekapcsolódnak. Minél többen vesznek részt aktívan a liturgiában, a katekézisen és a diakóniában, annál előbbé válik a plébánia, a szónak nemcsak csoportdinamikai, hanem kegyelmi értelmében is.

Sorolhatnánk persze a veszélyeket, a nehézségeket is: néhány hangoskodó igyekszik magához kaparintani a hatalmat s elnyomni a csöndesebbeket; ügyetlenebbül, nehezkesebben oldanak meg egyet-mást, mintha a pap maga végezné el; az egyházközösség tagjai között akadnak régi szelleműek, akik megbotránkoznak a civilek előretörésén a templomban, s lesznek olyanok, akik türelmetlenül az újat keresve még radikálisabb reformokat sürgetnek. Mindez azonban semmiképpen sem lehet akadály annak, hogy felismerjük és elvállaljuk feladatunkat: a zsinat — tehát az őskereszténység — szellemében élő egyházközösség kialakítását.

#### Új típusú egyházközösségek

Ezek az új egyházközösségek egyáltalán nem teszik fölöslegessé a lelkipásztort, sőt éppen kiteljesítik szentségi szolgálatát. Hittestvérei leveszik válláról a terhek egy részét, feladatai mégis megszorodnak, s bizonyos szempontból talán meg is nehezülnek. Ezeknek az egyházközösségeknek a zsinat szellemétől áthatott, új szellemű lelkipásztorokra van szükségük. Mindez természetesen nemcsak megújult teológiai szemléletet és lelkiséget kíván tőlük, hanem a megszokottól eltérő, rugalmasabb, nyitottabb, mégis szilárdabb vezetési-szolgálati stílust is. Hans Urs von Balthasar egy korai könyvének ezt a címet adta: *A bátyák leomlanak*. Leomlik a válaszfal a papság és a hívek között is, mondja az egyház helyzetét elemezve, majd hozzáteszi: ha egy erőd bátyái leomlanak, sok mindent maguk alá temetnek és elpusztítanak. De a falak leomlásával új, szabad tér keletkezik, egy új élet kezdésének lehetősége.

# Szívbéli szókkal

## A Szentháromság Newman teológiájában

*Cor ad cor loquitur  
Szív a szívhez szól<sup>1</sup>*

Vigilia, 2002. 6.

Tavaly ünnepelte az egyház John Henry Newman születésének 200. évfordulóját. Élete átfogta a 19. századot, életművét mégis mintha csak a 20. század közepétől értékelnénk igazán. Méltatói nem egyszer nevezték a II. Vatikáni zsinat egyik előfutárának. Kora gondolkodása erősen különbözött a miénktől, Newmant mégis joggal tekinthetjük kortársunknak, hiszen az igazság hajthatatlan keresése több olyan belátásra segítette el, amelyet a sajátunknak érezhetünk.

### A szentháromságtan előtérbe kerülése

<sup>1</sup>Newman jelmondata, amelyet bíborossá kreálása alkalmával választott magának.

<sup>2</sup>Karl Rahner: *Der Dreifaltige Gott als transzendenten Urgrund der Heilsgeschichte*. In: *My Sai* II. 319. f. Vö. Gisbert Greshake: *An den drei-einen Gott glauben*. Herder, 1996, 9.

<sup>3</sup>E. Colin Gunton: *The Promise of Trinitarian Theology*. Clark, Edinburgh, 1997, XV. 3.

A szentháromságtan csak az utóbbi évtizedekben került (újra) a teológia központjába. II. János Pál pápa már egy megindult mozgalom hatására kérte 1980-ban a teológusokat, hogy dolgozzák ki részletesebben a Szentháromság teológiáját. Meglepően hangozhat ez, hiszen a keresztény hit központi titkáról van szó, amellyel a teológusok hadán kívül egyetemes és regionális zsinatok egész sora foglalkozott az egyház története során. Tény azonban, hogy a középkori ember hitében elevenen élt a Szentháromság tisztelete, a 20. században viszont sokaknak absztrakt hittétellel halványodott. Karl Rahner joggal tehetette azt az epés megjegyzést, hogy alig néhányan vennék észre, ha a három isteni személy eltűnne az egyistenhitű vallásos irodalomból, annyira „unitárius” szemléletre szűkül a keresztény jámborság.<sup>2</sup> Így volt ez már Newman korában is: a merev monoteizmus üres formulának láthatta a Szentháromság misztériumát. Amikor Newman föltette magának a kérdést, vajon a jelenkor egyházai közül melyik az igazi utódja az apostoli kornak, az egyházatyákhoz fordult: a Krisztus utáni első négy évszázad teológiáját tanulmányozta, azét a korét, amely nem kevés erőfeszítés és küzdelem után tételszerűen is megfogalmazta az egyház hitét a Szentháromságról.

Napjainkban megpezsdült a teológiai kutatás ezen a területen: egymást követik a témával foglalkozó írások, konferenciák. Ahogy az egyik nemrég megjelent monográfia szerzője megjegyzi: „egyszerre mindnyájan trinitáriusok lettünk”.<sup>3</sup> A megnövekedett érdeklődéshez hozzájárulhatott részben az ortodox teológia hatása a nyugati teológiára, részben pedig a pneumatológia, a Szentlélekkel foglalkozó teológia megerősödése, nem kis mértékben a karizmatikus mozgalmak hatására. Kár, hogy mindez (egyelőre) még inkább csak elméleti síkon jelentkezik, s nem vált igazán életfordító erővé az egyház tagjainak gyakorlati hitében.

A megújuló szentháromságtan napjainkban izgalmas párbeszédbe kezdett korunk filozófiai antropológiájával a személy fogalmáról. A személy individualista fogalmát felváltotta a személyi közösség-kommunikációs fogalma: a személy nemcsak másoktól különböző, független egyéniség, hanem másokkal párbeszédben, kapcsolatban álló, közösségi lény is. Másfelől pedig a hermeneutika kimutatta: az igazság nem elérhető el objektív, mindentől-mindenkitől független kijelentésekkel. A sokdimenziós igazságot csak folytonos keresés által, egymással és a keresett igazsággal való szüntelen kapcsolatban lehet megközelíteni.

Newman a racionalizmus és az individualizmus korában élt, amikor ezek a fölfedezések még ismeretlenek voltak. Ő mégis abban a tudatban kutatott, hogy az igazság nem elvont fogalom, hanem élő valóság; hogy a valóság csúcán az eleven személyes Isten áll: őt kereste, arra törekedve, hogy „az árnyakból és képekből eljusson az Igazsághoz”.<sup>4</sup>

Newman teológiai kutatásainak középpontjában éveken át a 2–4. századi alexandriai iskola állt. Azokat a teológusokat tanulmányozta, akik fokról fokra — tapogatózva bár, olykor tévedve is — kidolgozták a szentháromságtan és a krisztológia alapvető fogalomrendszerét. Sokat fordított is a szövegeikből, és egyik korai monográfiájában összefoglalta tanításukat.<sup>5</sup> Azt bizonyította, hogy ezek a teológusok felhasználják ugyan a hellenista filozófia fogalmait, tanításuk azonban mindenben egyezik a Szentírással és az apostoli kor hitével. A dogmafejlődés később is foglalkoztatta, legjelentősebb írásaiban mindig visszatér erre.<sup>6</sup>

Korának racionalizmusa ellenére Newman az ún. negatív teológia álláspontját érezte magához közel: a teológia, az emberi értelem sohasem képes maradéktalanul kifejezni Isten misztériumát. „A »Háromság« szó azokhoz a fogalmakhoz tartozik — írja —, amelyeket véges fogalmaink kényszere erőltet ránk.”<sup>7</sup> Még a dogmák vagy a Szentírás szavai sem tudják adekvát módon megjeleníteni Isten valóságát. „Ismerjük be, hogy a katolikus dogmák önmagukban nem tudják visszaadni a Mindenható Isten valódi eszméjét, hanem annak csak földi mását tükrözik, földi szóképek felhasználásával.”<sup>8</sup> „Minden tiszteletünk fenntartásával elmondhatjuk, hogy a sugalmazott Írások szavai is tökéletlenek és hiányosak.”<sup>9</sup> Mindez persze nem jelenti azt, hogy semmit sem tudunk Istenről. A teológia tudománya azonban mit sem ér élő vallásos hit nélkül, mondja Newman. A Nikaiai hitvallás szerinte sokkal több, mint dogmatikus kijelentések fogalmi szintézise: az Istent magasztaló szeretet himnusza.

Newman behatóan elemzi a teológiai fogalomrendszer kifejlődését az egyházatyák korában, rámutat az egyes fogalmak téves használatára is. Ettől azonban nem kell megijedni, sőt ez természetes velejárója annak, hogy az egyház csak fokozatosan tudja fogalmi úton feldolgozni, gondolati rendszerbe foglalni a kinyi-

<sup>4</sup>Életének választott jelmondata ez: „Ex umbris et imaginibus in veritatem”.

#### Newman tanítása a Szentháromságról

<sup>5</sup>*The Arians*, 1833.

<sup>6</sup>*Grammar of Assent*, 1870; *Development of Doctrine*, 1845.

<sup>7</sup>*Grammar of Assent*, 1870, 50.

<sup>8</sup>*Oxford University Sermons*, 1843, 34.

<sup>9</sup>l. m. 266.

#### Az egyházatyák tanításának vizsgálata

latkoztatás üzenetét. Bár a szakkifejezések némelyikét eleinte pontatlanul vagy akár tévesen használják, ennek ellenére folyamatos és szilárd hagyományban bontakozik ki a Szentírás tartalma. Newman fölteszi a kérdést: „Vajon tévesen használt nevek és fogalmak nem fordulnak-e elő az egyházatyáknál is, akárcsak az eretnekeknél?” „Anatémáink, hitvitáink, küzdelmeink, szenvedéseink mindössze azokról a szegény fogalmakról folytak, amelyeket bizonyos szöfordulatok közvetítettek számunkra.”<sup>10</sup> Az alexandriai atyák tanítását elemezve egész fejezetet szentel a korai teológusok írásaiban előforduló „téves vagy pontatlan fogalmaknak és kifejezéseknek”.<sup>11</sup>

<sup>10</sup>l. m. 338–339.

<sup>11</sup>*Tracts Theological and Ecclesiastical*, 1871 (1908), 162sk.

### A hagyomány ereje

Newman a katolicitás fő bizonyítékát éppen a szilárd hagyományban látja: a megszakítás nélkül folyó eszmecserében, teológiai-spirituális párbeszédben és az egyház folyamatosan élő istentiszteletében, amely a kinyilatkoztatásra épül. Ez erősíti és tágítja a keresztények hitét, és segíti őket előre az üdvösség útján. Ebben a „teológiai közbeszédben” „még a legnagyobb egyházatyák és szentek is tévedtek néha, mivel az általuk használt kifejezések nem fejezték ki pontosan azt, amit gondoltak”. Az egyház ennek ellenére növekedhetett az igaz hitben: „az idő múlásával egyre világosabban értették meg a kinyilatkoztatást, amely egyszer s mindenkorra szól”. Ebben a nagy közös tanulási folyamatban az egyház hiteles tanítása világosan elkülönült a tévtanoktól, még akkor is, ha az egyházatyák olykor következtelenül beszéltek. Amikor Arius jelentkezett tanításával, az atyák elhatárolódtak tőle. Newman azt sem hallgatja el, hogy a keresztény tanítás e lassú kristályosodási folyamatának olykor jó szándékú, buzgó, az egyház ügyét védő teológusok is áldozatul estek: amikor téves tanokat kezdtek hirdetni, őket is elítélték nézeteikért.<sup>12</sup>

<sup>12</sup>*Meditations and Devotions; Oratory papers*, posthumous (1912), 119.

### A Hármasság dogmája

A hithagyomány nemcsak egy korszakot fog össze, hanem átível a századokon, kultúrákon, teológiai iskolákon. Newman az első századokat tekinti át az alexandriai atyákról és a katolikus hit fejlődéséről szóló könyvében. Összehasonlítja az alexandriai iskolához tartozó teológusok írásait: hogyan érlelődik szavakká, szóbeli kijelentésekké lassan az a hit, amelyet aztán a Nikaiai zsinat foglal hitvallásba: Jézus Krisztus „Isten az Istentől”. Órigenész szerint Krisztus „az Egy-szülött, aki öröktől együttlétezik az Atyával”. Dionüsziosz így fogalmaz: „Mivel az Atya örök, a Fiú is örök... Mivel van szülő, van gyermek is.”<sup>13</sup> „A zsinat — írja Newman — kijelentette, hogy az Urunkról szóló tanítás, ahogyan ők vallják, azonos avval a tanítással, amelyet az apostolok kezdettől fogva vallottak. Folyamatos és szilárd tanúság ez, amint a történelem tanúsítja.”<sup>14</sup> „Így vezet be minket a Hármasság kimondhatatlan, imádandó, legméltóságosabb dogmájába.”<sup>15</sup> Összegzésül Newman Lerini Szent Vincét idézi: „Nem szerzőnek kell lenned, hanem őrzőnek, nem kezdőnek,

<sup>13</sup>*Tracts Theological and Ecclesiastical*, 194sk.

<sup>14</sup>*Essays Critical and Historical*. Vol. i., 1871 (1910), 130.

<sup>15</sup>*Sermons on Various Occasions*, 1857, 1870, 1874 (1908), 185.

<sup>16</sup>*Historical Sketches*,  
Vol. i., 1872,  
(1908), 388.

hanem követőnek, nem vezérnek, hanem oltalmazónak. Tartsd meg a hitletéteményt.”<sup>16</sup>

Az örök Szentháromság immanens, a teremtést megelőző életét Newman így foglalja össze: „egyedül voltak, de nem magányosak”, végtelenül boldogok „az egység kimondhatatlan intimitásában”. „A Fiú öröktől az Atya keblén, mint drága Szerettette és Egy-szülöttje. Szerette őt a világ megteremtése előtt. A Fiú az Atyában volt, és az Atya őbenne. (...) és az Atyának és a Fiúnak ebben a kimondhatatlan egységében ott volt a Lélek is, mint az Atyának a Lelke és mint a Fiúnak a Lelke. Mindkettőjük Lelke egyszerre, nem elkülönülve tőlük, mégis megkülönböztethetően, úgyhogy öröktől fogva három személy volt és egyetlen Isten.”<sup>17</sup>

<sup>17</sup>*Parochial and Plain Sermons*, Vol. vi., 1842,  
1869 (1907), 364.

#### A megváltás ökonómiája

Newman hangsúlyozza, hogy a Hármias Egy Istennek nem volt szüksége senkire és semmire, tökéletes volt és egészen szabad. „Miért keresett volna külső tárgyat, hogy azt megismerje és szeresse, hogy avval kapcsolatba lépjen, hiszen tökéletesen elegendő volt önmagának? (...) Nem volt magányos, hiszen öröktől vele volt Egy-szülött Igéje, akiben gyönyörködött és akit kimondhatatlanul szeretett, és az örök Szentlélek, a szeretetnek és a békének a köteléke.”<sup>18</sup> Newman a misztikus lélek megrendült-

<sup>18</sup>l. m. 365.

ségével gyönyörködik az örök Szentháromság közösségének, a szeretetben egyesült három isteni személynek tökéletes boldogságában. „Isten önmagának temploma, végtelen nyugalma, saját legfőbb boldogsága volt öröktől fogva.” Ez a nyugalom megszűnt, vagy legalább is átalakult a teremtés és a megváltás isteni drámájával, amelyet Isten szabad elhatározással kezdett el. „A megváltás egész ökonómiája (üdvösségtörténete) az egymást követő hatalmas műveknek sorozata. Nyugalomban kezdődtek, és nyugalomban végződnek.”<sup>19</sup>

<sup>19</sup>l. m. 354.

#### Az üdvösségtörténet- ben megmutatkozó Fiú és Lélek

A „teodráma” a világ teremtésével kezdődött. „Egy örökkévalóság után, amelyben Isten volt az egyetlen létező Lény, Isten körül akarta magát venni olyan teremtményekkel, akiket örök életre szánt. (...) Ekkor a nyugalom állapotából a megszakítás nélküli, folytonos cselekvés korszakába lépett át.”<sup>20</sup> Azóta a három „isteni cselekvő”, amint Newman szívesen nevezte őket, tökéletes harmóniában tevékenykedik. Szent Iréneusz metaforájával: az Atya két kezével cselekszik: a Fiúval és a Szentlélekkel.

<sup>20</sup>*The Arians*, 1833,  
1871 (1908), 9. *The Doctrine of the Primogenitus*.

Isten — személy, nem csupán valami elv, hangsúlyozza Newman, korának filozófusaival és liberális teológusaival vitázva. A kinyilatkoztatás alapján fejt ki az üdvösség történetét. Az önmagát feltáró, odaajándékozó Istent a legteljesebben Krisztusból ismerhetjük meg, s a Szentlélek által így kerülhetünk szeretetközösségbe a Szentháromsággal. Hiszen Istennek az a szándéka, hogy szeretetének közösségét és a szeretet folytonos kommunikációját kiterjessze a Szentháromságon kívülre, az általa teremtett világra és emberre. Ennek végső célja pedig a világ beteljesítése: az egész emberiség fölemelése Isten közösségébe.

Az üdvösségtörténetnek ez az isteni drámája négy felvonásban bontakozik ki: 1. A teremtésben, 2. A megtestesülésben, 3. Krisztus engesztelő áldozatában, 4. A megigazulásban, a Szentlélek bennünk lakásában.

## 1. Teremtés

Newman sajátos szót használ az egyházatyák, főleg Szent Atanáz nyomán, amikor kifejti Krisztusnak, az Egy-szülött Fiúnak szerepét a teremtésben. „Az Ige alászállásával (szünkatabazisz), általa a teremtést is gyermekévé tette Isten.” „Az Atya Egy-szülöttje isteni fiúságát átadja a mindenségnek, vagy pontosabban a mindenséget isteni teljességének részesévé teszi, azáltal, hogy belép vagy beleszületik a világba.” Krisztus így a teremtésnek Első-szülöttjévé, majd az üdvösségre választottak Első-szülöttjévé lesz.

A Fiú alászállása a világba a teremtéskor csak előfutama volt a Fiú megtestesülésének az idők teljességében. „A teremtést felmagasztalta a fiúság méltóságára, eközben maga lealacsonyodott hozzá.” A Fiú igazi alászállása a megtestesülésben következett be.

## 2. Megtestesülés

<sup>21</sup>*Parochial and Plain Sermons*, Vol. iv., 1839, 1869 (1909) (viii), 240.

Newman részletesen foglalkozik a megtestesült Fiú földi életével. Gyakran elmélkedik Krisztus önkéntes lealacsonyodásáról, arról, hogy tudatosan választotta az alacsony sorsot, a szegénységet.<sup>21</sup> Megrendülten ír Krisztus alázatáról.

Anélkül, hogy az *unio hypostatica* kifejezést használná, Newman egyértelműen vallja Krisztus valóságos istenségét és emberségét. „Krisztus személye isteni, s ebbe az isteni személybe vette föl az emberi természetet. Más szavakkal, a cselekvő: Isten, bár a testünkben megjelenő Isten, nem csupán egy ember, akiben ott van az isteni jelenlét.” Hangsúlyozza, hogy „Isten örök szava cselekedett a magára vett emberség által... Amikor szenvedett, Isten volt az, aki szenvedett.”<sup>22</sup> Szemléletes leírást ad arról, hogy Istent hogyan lehetett visszautasítani és megkínózni Krisztusban. „Isten, a Fiú szenvedett abban az emberi természetben, amelyet magára vett... A katona Istenre, a Fiúra emeit kezelt... Ez az oly könnyörtenül leköpdösött arc magának Istennek az arca volt... Istennek magának a vére, húsa, kezei, halántéka, oldala, lába... Maga a Mindenható Isten, a Fiúisten volt a szenvedő.”<sup>23</sup>

<sup>22</sup>Uo.

<sup>23</sup>Uo.

<sup>24</sup>*Meditations and Devotions; Oratory papers*, posthumous (1912), 433sk.

Alig tudjuk elképzelni, mit jelenthetett Krisztus számára az, hogy isteni személyiségében élje át az emberi szenvedéseket. „Krisztus lelke többet érzett, mint bármely más ember, hiszen a lelke személyes egységben volt az Isten Igéjével. Krisztus sokkal élesebben tapasztalta meg a testi fájdalmakat, mint bárki más... Szembenézett a fájdalommal. Egész tudatát felajánlotta hozzá; keblébe fogadta úgy, ahogyan volt, s a szenvedés teljes tudatosságával fájtja meg minden szenvedését... Tudatosan akarta teljes egészében átélni a fájdalmat.”<sup>24</sup>

Hogy Newman mennyire komolyan vette Jézus valóságos emberségét, azt mindennél jobban bizonyítja az a mód, ahogyan Jézus utolsó napjairól elmélkedik, amikor átélte az Isten jelenlété-

től való megfosztottság tudatát. „Nyilvános működése során az emberektől Istenhez menekült. Az Isteni Közösségben talált oltalomra.” „Amikor azonban úgy akarta, akkor meg tudta fosztani emberségét az Isten jelenlétének fényétől. Ez volt a legutolsó és a leghatalmasabb szenvedés, amelyet magára vett... Megfosztotta magát attól az elemi vigasztalástól, amelyben élt.”<sup>25</sup>

<sup>25</sup>l. m. 413–431.

### 3. Engesztelés

<sup>26</sup>*Sermons on Subjects of the Day*, 1843, 1869 (1909), 52–63.

<sup>27</sup>*Parochial and Plain Sermons*, Vol. ii., 1835, 1869 (1908), 42.

<sup>28</sup>*Parochial and Plain Sermons*, Vol. vi., 1842, 1869 (1907), 70.

Newman több elmélkedésben foglalkozott Krisztus hármastanítói, pásztori és papi — feladatával. Szerinte ezekben a Szentháromság jelenik meg: az Atya a király, a Fiú a pap, a Szentlélek a próféta.<sup>26</sup> Krisztus nyilvános működése a szenvedésébe torkollott, majd a kereszten végződött. Ez azonban elmondhatatlanul fontos volt: „Krisztus nem csupán vértanú, hanem engesztelő áldozat.”<sup>27</sup> „Krisztus halála nem csupán vértanúság volt... Amint nem csupán ember volt, ugyanúgy nem csupán mártír. Az ember vértanúként hal meg, az Isten Fia engesztelő áldozatként.”<sup>28</sup> Ebben az engesztelésben részt vett mindhárom isteni személy. Krisztus halála nem egy kivételes élet tragikus, bár hősies végét jelentette, hanem az üdvösségtörténet legnagyobb eseménye volt, amely feltámadásában, mennybemenetelében és a Szentlélek kiárasztásában folytatódott.

Newman mély együttérzéssel elmélkedett Jézus életéről és szenvedéséről. Gondolatvilágába beszédeinél is mélyebb bepillantást nyerhetünk imádságaiban. „Ó testünkben lévő Istenünk, ruhád szegélyébe kapaszkodunk, (...) mert nélküled nem tudunk fölemelkedni hozzád. Ó kifejezhetetlen eksztázis, minden szenvedés után. (...) Deus cordis mei. Te vagy a szívem Istene.”<sup>29</sup> Másutt Isten rejtett együttérzéséről elmélkedik. „Isten szeretete, a Mindenhatónak és Öröknek hatalmas részvéte az, amely leereszkedett hozzánk, mivel az emberi természet formájában képesek vagyunk felfogni azt.”<sup>30</sup> A lehető legmélyebb kapcsolat, kommunikáció jön így létre Isten és az emberi lélek között.

<sup>29</sup>*Meditations and Devotions; Oratory papers*, posthumous (1912), 534.

<sup>30</sup>*Parochial and Plain Sermons*, Vol. iii., 1836, 1869 (1910), 133.

### 4. A megszentelő Lélek

A megváltás drámájában Krisztus küldetését rejtett földi élete, feltámadása és mennybemenetele után a Szentlélek folytatta. Ugyanannak a drámának két különböző szereplője jelenik meg bennük: mindketten sajátos feladatukat, küldetésüket teljesítik. A megigazulásban a fő szereplő Krisztus Lelke. „Krisztus küldetése befejeződött akkor, amikor elhagyta a világot. Újra eljön, de Lelke által. (...) Csupán egyetlen engesztelő áldozat van, de ezernyi megigazulás.” Egyéni megigazulásunk Newman szerint abban áll, hogy „lelki, folyamatos, mindenütt folytatódó kommunikációban vagyunk evvel az áldozattal”.<sup>31</sup> „Krisztus a saját személyében engesztelt ki minket, majd Lelke által tesz megigazulttá”, kegyelme így „osztható szét, kommunikálható, így lehet részesedni benne, boldoggá lenni általa”.<sup>32</sup> Newman tanítása a megigazulásról előre mutat az 1999-ben kiadott augsburgi közös nyilatkozatra — ennek kifejtésére azonban itt nincs módunk. Csupán annyit jegyezhetünk meg, hogy a megigazulás Newman

<sup>31</sup>*Lectures on Justification*, 1838, 1874 (1908), 205.

<sup>32</sup>l. m. 207.

számára elsősorban a Szentlélek bennünk lakását jelenti, vagyis a megkeresztelt hívők folyamatos és bensőséges érintkezését Krisztus lelkével. „A Szentlélek szívünkbe adta jelenlétét; ez megigazulttá tesz, hiszen megigazulásunk nem más, mint jelenlétének birtoklása.”<sup>33</sup>

<sup>33</sup>l. m. 137.

A feltámadt Krisztussal való kapcsolat nem jámbor képzelgés vagy misztikus tapasztalat. A szentségek, elsősorban a keresztség és az Eucharisztia által válhatunk ennek részesévé. „A kiengesztelődést feltámadt Urunk teste és vére hozta el számunkra. Először feláldozta, majd szétoztotta magát. A megtestesült Ige a testét és a vérét valami valóságos, bár ismeretlen módon szétoztotta lelkünknek és testünknek.” Titokzatos, szent kapcsolat ez, amelynek kifejezésére „elégtelen minden szó”, mégis „a kommunikáció valóságos ajándéka”.<sup>34</sup> Egyedül a Szentlélek tudja lelkünket „Isten jelenlétebe emelni, amíg testünk a földön van”, „isteni impressziók által”. „Jelenlévővé teszi bennünk Krisztust, azáltal, hogy miniket jelenlévővé tesz Krisztusban.”<sup>35</sup> Az üdvösség történetében az első közvetítő, kommunikátor Krisztus, aki érintkezésbe lépett velünk. Az ő művét folytatta és beteljesítette a Szentlélek, az örökös kommunikátor, aki folyamatos érintkezésben van velünk.

<sup>34</sup>*Essays Critical and Historical*, Vol. i., 1871 (1910), 248.

<sup>35</sup>*Parochial and Plain Sermons*, Vol. vi., 1842, 1869 (1907), 127sk.

### **Életünk a Szentlélekben**

Az üdvösségtörténet drámáját nem nézhetjük ölbe tett kézzel, amolyan színházi közönségként: ennek a drámának részese minden egyes ember, a teodráma mindenkiben folytatódik. Newman munkásságának egyik legismertebb része a lélek (a lelkiismeret) és Isten párbeszéde.

Newman egyik visszatérő szava a „hívás”. A Szentírásban számos ilyen isteni meghívással találkozunk. „Krisztus egész életünkön át szólítgat bennünket. (...) A meghívás folyamatában élünk, egyik eseményről a másikra, egyik dologról a másikra. Nem hagy nyugtot soha, hanem előre hívogat örök nyugalomunk felé. (...) Életünk eseményeiben és konfliktusaiban találjuk az egyik különleges módját annak, hogy az emített hívások elérjenek bennünket.”<sup>36</sup>

<sup>36</sup>*Parochial and Plain Sermons*, Vol. viii., 1842-1843, 1869 (1908), 24.

Krisztus hívását nyitott szívvel kell meghallani és követni, hívó engedelmességgel. Vissza is lehet azonban utasítani: a lelkiismeretet el lehet hallgattatni. „Ha az ajándéknak ellenállnak, akkor fokozatosan visszavonja jelenlétét.”<sup>37</sup> Newman részletesen kifejti, miben áll a hívő engedelmség. „A hit azt jelenti, hogy látás nélkül rá merjük bízni magunkat Krisztus szavaira.”<sup>38</sup> Ehhez azonban „némi rokonszenvre, némi szeretetre, némi tiszteletre, némi bűnbánatra, a javulásra irányuló némi kis vágyra van szükség annak felismerése nyomán, hogy Ő mit tett és szenvedett értünk.”<sup>39</sup> A nehézség az, hogy „kőből van a szívünk, olyan kemény, mint az országút. Pedig gyöngéd, érzékeny, élő szívre van szükségünk.”

<sup>37</sup>*Parochial and Plain Sermons*, Vol. iii., 1836, 1869 (1910), 267.

<sup>38</sup>*Parochial and Plain Sermons*, Vol. iv., 1839, 1869 (1909) {viii}, 300.

<sup>39</sup>*Parochial and Plain Sermons*, Vol. vi., 1842, 1869 (1907), 40.

Az engedetlenség legbiztosabb ellenszere a szemlélődés. „Egész nap folytonos erőfeszítést kell tennünk, hogy reá gondolkjunk, szeretetére, parancsaira, ajándékaira, ígéreteire.” Az elmélke-

<sup>40</sup>Uo., 43.

<sup>41</sup>*Grammar of Assent*,  
1870 (1909), 117.

<sup>42</sup>l. m. 389.

### A lelkiismeret

<sup>43</sup>*Parochial and Plain  
Sermons*, Vol. ii., 1835,  
1869 (1908), 18., 64.

<sup>44</sup>*Parochial and Plain  
Sermons*, Vol. iv., 1839,  
1869 (1909) (viii), 313.

<sup>45</sup>*Lectures on  
Justification*, 201.

<sup>46</sup>*Parochial and Plain  
Sermons*, Vol. viii.,  
1842-1843, 1869 (1908),  
23-32.

### Az imádság

<sup>47</sup>*Meditations and  
Devotions; Oratory  
papers*, posthumous  
(1912), 312.

<sup>48</sup>Uo., 409.

<sup>49</sup>Uo., 573.

<sup>50</sup>Uo., 582.

dés „meg tudja lágyítani a szívünket”, úgy hogy „lassan-lassan belénk szívárog némi melegség, világosság, élet és szeretet”.<sup>40</sup>

A lelkiismeret az a velünk született érzék, amely képes az isteni hívások felfogására. „A lelkiismeret az összekötő kapocs a teremtmény és a Teremtő között.”<sup>41</sup> „Belső tanítónk a vallásra a lelkiismeret. Ez a személyes kalauzunk.”<sup>42</sup> A lelkiismeretünk révén tudunk érintkezni Istennel, közösségre-érintkezésbe lépni vele, örülni bennünk lakásának, jelenlétének. „Az ember egyszer csak kilép önmagából, a benne megszólaló Hang hallatára.” A lelkiismeret benső hangja, fénye az az igazi Világosság, amely megvilágosít minden embert. „Több, mint az ember saját énje. Egyes esetekben vagy irányokban elhallgattathatja ugyan, kijelentéseit eltorzíthatja, de nem függetlenítheti magát tőle. Megtagadhatja az engedelmességet, elutasíthatja a használatát, de az megmarad.”<sup>43</sup>

Az életszentség Newman legszemélyesebb életcélja: erre kell törekednie minden hívőnek. „A hit úgy viszonylik a szeretethez, ahogyan a vallás az életszentséghez.”<sup>44</sup> A megigazulás eredménye: az az új teremtmény, amely a megdicsőült Krisztus Lelkének bennünk lakásával megszületik. A keresztények „felvétetnek Krisztusba, őbenne léteznek, létük már halandó életük során Istenben van”.<sup>45</sup> A keresztények a szentségre kaptak meghívást, vagyis arra, hogy növekedjenek hitben, szeretetben és engedelmisségben. „A megismerés egyik állapotából átmegyünk a másikba. Magasabb régiókba emelkedünk az alacsonyabbakból azáltal, hogy hallgatunk Krisztus hívására, és engedelmeskedünk neki.”<sup>46</sup> Isten egyre több igazsággal ismertet meg bennünket. „Isten maga szól hozzánk.” „Isten a vallási igazság magasabb világába emelhet föl. Működünk együtt vele.” A kinyilatkoztatásban önmagát feltáró Isten így folyamatos egzisztenciális kapcsolatban áll a hitben megnyílt emberi szívvel, személyes létük kezd párbeszédet, egyre mélyülő közösséget.

Az imádság a legigazibb válasz Isten hívására. Newman benső világát leginkább imáiból ismerhetjük meg. Két személy egyre mélyülő kapcsolatának, a szeretet valódi párbeszédének megnyilvánulásai ezek. Többnyire Newman az, aki kér valamit, de amit kér, nem más, mint maga Isten. „Odaszögezhetem szívemet igaz szerelmemhez?”<sup>47</sup> „Szemei rám tekintenek, és megindítják a szívemet. Lehelete csupa illat, és kiemel önmagamból. Örökre az arcát fogom szemlélni, s abba sem hagyom többé.”<sup>48</sup> „Egész szeretetemmél és rajongásommal tisztellek téged, felindult érzelmeimmel, néked alávetett, elszánt akaratommal. (...) Add, hogy szívem a Te szíved ritmusára dobogjon.”<sup>49</sup> „Add meg nekem azt a nyílt szívű őszinteséget, amelyre vágyom. Taníts meg, hogyan szerethetlek jobban.”<sup>50</sup> Newman végső célja a teljes egység Istennel, bár tisztában van avval, hogy végtelen távolság választja el a teremtményt a Teremtőtől. „Ne csak azt add meg, hogy láthasalak, hanem azt is, hogy osztozhassam veled a Te boldogságod-

<sup>51</sup>Uo., 590.

<sup>52</sup>Uo., 596.

### Az egyház

<sup>53</sup>*Parochial and Plain Sermons*, Vol. ii., 1835, 1869 (1908), 120.

<sup>54</sup>*Lectures on Justification*, 200.

<sup>55</sup>*Parochial and Plain Sermons*, Vol. iv., 1839, 1869 (1909) {viii}, 171.

### Spekulatív teológia és misztikus istenkeresés

<sup>56</sup>Hans Urs von Balthasar: *Schwester im Geist*. Johannes, Einsiedeln, 1990, 74.

<sup>57</sup>*Grammar of Assent*, 131.

<sup>58</sup>Uo., 133.

<sup>59</sup>Uo., 425.

ban!”<sup>51</sup> „Hadd legyen részesévé az Isteni Természetnek, annak minden gazdagságával együtt. (...) Taníts meg és tégy képessé arra, hogy a szentek és az angyalok életét élhessem.”<sup>52</sup>

A keresztény ember azonban nem elszigetelt individuumként lép kapcsolatba Istennel, hanem közösségben, Krisztus Teste tagjaként. Az isteni közösség a földön az egyház történelmi, szentségi közösségében folytatódik. „Krisztus nem pusztán egyedeknek tekint bennünket, hanem testeként, egyfajta meghatározott egészként.”<sup>53</sup> „Kegyelmes szándéka az, hogy egyé tegye őket, mégpedig úgy, hogy a földet a mennyhez teszi hasonlóvá. (...) Mindegyikünk, mindenestül az Ő misztikus testét alkotja, (...) s ezáltal új teremtést hoz létre az egységben.”<sup>54</sup>

„Krisztus nem azért jött el, hogy egyé tegyen, hanem hogy meghaljon értünk: a Szentlélek jött el azért, hogy egyé tegyen minket Őbenne, aki meghalt és most él, vagyis hogy megalkossa az egyházat. (...) Eleven kövek vagyunk. (...) A szentek közössége egymással, a Szentháromságban, amelyben az egymással való közösségünk fennáll.”<sup>55</sup>

Az egyházatyák korában egységben volt egymással a spekulatív teológia és a misztikus istenkeresés. A teológusok szentek voltak, és a szentek teológusok. Mára ez a harmónia megszűnt.<sup>56</sup> Newman azonban ebben is az egyházatyák nyomában járt: elítélte a pusztán fogalmakkal játszadozó „teológiai fecsegést”, és sürgette teológia és hit kapcsolatát, hiszen mindkettőnek az Istenhez való közeledést kell szolgálnia. A teológiának az istendicsőítésben kell kiteljesednie. „Legfőbb árnyakban tudjuk meg látni őt, s még ezeket az árnyfoltokat sem vagyunk képesek összerakni, hiszen ide-oda imbolyognak, és sose jelennek meg előttünk teljességükben. (...) A Róla alkotott képünk sohasem egyetlen, hanem számtalan rész-mozzanatra hullik szét, amelyeket nem tudunk összeilleszteni.”<sup>57</sup> A különböző nézeteket ezért a hívőknek és a teológusoknak közös erőfeszítésével kell összehangolni. Mindez így is csak halvány visszfénye a Misztériumnak, a vallásos hithez azonban elegendő. Newman a Nikaiai hitvallásra utal, amely szerinte „a dicsőítés, a hitvallás zsoltára vagy himnusza, a mélységes, leboruló imádaté, amely csak a válsztottak énekéhez hasonlítható a Jelenések könyvében.”<sup>58</sup>

Newman élesen bírálja a felszínes filozófusokat és a liberális teológusokat, akik nem engedelmessé válnak a lelkiismeretüknek. Az ilyen „kritikus és bíró, nem pedig kutató; tárgyal és alkudozik, miközben világosságért kellene imádkoznia. Így aztán semmit sem ismer meg helyesen, s eljut oda, hogy elvesse az isteni üzenetet.”<sup>59</sup> Viszontagságos és hosszú élete során Newman mindig hűséges maradt az Igazság kereséséhez: így tudott el is jutni hozzá, „homályok és árnyképek” közül.

# Az egyház és az irodalom párbeszéde

## Keresztény írók? Keresztény művek?

Vigilia, 1969. 6.  
(részlet)

Karl Rahner „anonim kereszténynek” nevezi azokat, akik lényegében keresztény módon élnek, bár — saját hibájukon kívül — nincs személyes kapcsolatuk Istennel, tehát tudatosan nem vallják magukat kereszténynek. Mert Isten útján jár mindaz, aki az igazság és az értékek útján jár, még akkor is, ha útjának végcélja ismeretlen előtte.

A jövőt építő ember és az egyház egyaránt érzi a reá súlyosodó felelősséget (bár felelősségtudatuk részben eltérő indítékokból származik), és egyaránt aggódik, küzd az emeberért. Ebben a felelősségben és vigyázó őrségben elsősorban talán az „írásstudókkal” osztozik. Hiszen az írástudók különös tehetsége a tiszta látás és a látottak plasztikus kifejezése, az „elkötelezett” írónál pedig mindez az értékek szolgálatában áll. Előfordul, hogy egy-egy művész hamarabb vagy tisztábban meghatároz egy-egy korjelenséget, mint a keresztény közgondolkodás. T. S. Eliot 1922-ben adta ki *A puszta ország* című versét, a széthulló modern világnak olyan ábrázolását, amelyet a filozófiai-teológiai eszmélkedés csak évtizedekkel később követett. (Vagy gondoljunk ugyanebből a korszakból Bartók zenéjére!)

Az emberiségért felelős egyház így társra talál minden olyan íróban, aki felelősnek érzi magát koráért: feladatuk összefonódik, munkájuk kölcsönösen kiegészíti egymást. Karl Rahner az írók feladatáról szólva így fejt ki: helyes erkölcsi rend tartósan nem jöhet létre Isten kegyelme nélkül. Az elkötelezett írók tudva-tudatlanul az Isten által akart és támogatott rendért harcolnak. Hivatásuknál fogva tehát mindnyájan „meghívottjai Krisztusnak”.

Van-e értelme hát keresztény irodalomról beszélni ma?

A válasz első felét Graham Greene ismert mondása adja meg: Nincs katolikus író, csak író van, aki katolikus. Az író legelső kötelessége tehát, hogy író legyen, s az már „magánügye”, hogy milyen módon nézi és éli a világot.

Mivel azonban az író természetszerűen saját világvilágképének megfelelően lát és értékkel, Greene megállapítását tovább kell gondolnunk.

Kereszténynek mondjuk azt az embert, aki a kinyilatkoztatásból is megismerte Istent, és hisz Krisztusban. Ez ahhoz a nézőponthoz segíti hozzá, ahonnan a lehető legjobban tudja áttekinteni a világot és a benne élő embert, ahogyan egy technikai alkotást legjobban a tervrajz, illetve a tervezője felől érthet meg, jobban, mint ha bármelyik részletéből indulnék ki. Ez a nézőpont, a teremtő és szerető Isten szemszöge — bár az ember magánügye — természetesen segítheti az írókat abban, hogy fölismerje a világ rendszerét és egyes jelenségeit. Egyéni korlátai következtében persze gyakran a helyes nézőpont birtokában lévő, tehát keresztény író sem rajzol teljes és minden részletében helyes képet a világról. Más írók viszont nem anyakönyvezett keresztények, tehát nem ismerik Krisztust vagy nincsenek személyes kapcsolatban vele. Nézőpontjuk így elvileg nem a legszerencsésebb: nem a tervrajz, illetve a tervező felől nézik az embert és világot. Lehet azonban, hogy kevésbé szerencsés nézőpontjukból is — egyéni adottságaik, erőfeszítéseik nyomán — többet meglátnak és kifejeznek, mint mások helyesebb nézőpontból kiindulva. *Művük* tehát lehet keresztény, talán keresztényebb mint hivatalosan kereszténynek mondott társuké.

Felmerülhet a vád, hogy valami felekezeti propaganda rejlik a mondottak mögött, ahogy például Mészáros Vilma írja *A mai francia regény* című könyvében: „erőnek erejével be akarja bizonyítani az egyház a valamirevaló írókról, hogy lélekben keresztények vagy közel jutottak a megtéréshez”.

A lét bonyolult rácsszerkezetéről akárhány, a maga nemében hiteles részletfelmérés készíthető. De az *egészet* rendezett egységben látni csak a „tervrajz”, az elrendező gondolat felől lehet. S ha a kutató ember fölfedezi is ezt a szemléletet, ezen a ponton szükségszerűen találkozik a hívő emberrel, aki atyjának vallja ezt a világot rendező értelmet. E személyes kapcsolat, a hit, természetesen nem jön létre szükségszerűen. De a rácsszerkezet áttekintő szemlélete, tehát a lét tervrajza mindenképpen *fedésben van* a rendező Értelem, tehát Isten képével.

A keresztény irodalom kérdésére tehát a teljes válasz így hangzanék: vannak írók, akik (hitvallásukban) keresztények — és akik nem azok. Ez utóbbiak közül azonban igen sokan (az „elkötelezettek”, akik felelősnek érzik magukat az emberért és a világért): „anonim keresztények”, akik alkothatnak keresztény műveket.

# Sík Sándor szerkesztői műhelyében

## Újrakezdés új reményekkel

Vigilia, 1989. 1. „Virrasztók vagyunk, úgy érezzük, mi, akik e szemle hasábjain akarunk szólni testvéreinkhez. Körülöttünk a történelem sötétsége, egy nagy világ-átalakulás káosza, az éjfélen már túl, de hajnalon még innen: derengés előtti szürkület. (...)

\*Sík Sándor: *Vigilia*.  
Vigilia, 1946.  
december, 1–8.  
(A szerk.)  
Írók vagyunk, egynek tudjuk magunkat az élő magyar irodalommal. Nem vagyunk szekta, nem vagyunk párt, nem vagyunk még csak írói csoport sem: egyszerűen magyar írók vagyunk... Az, hogy katolikusok vagyunk, nem távolít, hanem közelebb visz hozzájuk: a megértés, a szeretet, az egyetemeség — a szakmai összetartozás társadalmi és a magyar szó szenvedélyes szerelmének vérünkbe írt törvényén túl — a mi számunkra lelkiismereti parancs.”\*

Evvel a tudattal és küldetéssel indította újra a Vigiliát Sík Sándor 1946 végén. Ekkor már igazán sikeres költői-irodalomtudósi pályát tudhatott maga mögött, de legalább ennyire eredményes volt cserkészpedagógusi és lelkipásztori munkássága is. Az irodalom életében éppen úgy otthon volt, mint a egyházában. Mindkettőért felelősnek is érezte magát, s mindkettőnek szolgálatára vállalkozott a Vigilia újraindításakor.

**Egyetemes  
kereszténység —  
egyetemes magyar  
irodalom**

„Írók vagyunk: őrizzük a magyar irodalom nagy hagyományát... Katolikusok vagyunk: őrizzük az egyetemes kereszténység még nagyobb hagyományát... E nagy kettős hagyományon belül őrzünk egy kis hagyományt is: a századfordulón újjászületett magyar katolikus irodalom folytonosságát... Megilletődéssel gondolunk arra a néhány fiatal íróra, Balla Boriszra, Aradi Zsoltra, Possonyi Lászlóra, akik az első Vigilia merész nekivágásával próbáltak belelendülni a világhatolizmus irodalmának elevenítő sodrába, és ezzel új medret ásni a magyar irodalom innen is, onnan is elposványosodással fenyegető áradatának.”

A nemzet, az újjászülető katolicizmus, az irodalom szolgálatára jelentkező Sík Sándor szavaiban némi aggodalom is érezhető. Az irodalom s vele az egész magyar kultúra megcsonkításától fél. „Az egész irodalmi hagyományt kívánjuk őrizni: Pázmányt is, Bethlent is, Széchenyit is, Kossuthot is, Adyt is, Babitsot is.” A „katolikus magyar kultúra újjáélesztését” vállalja, bár tudja, hogy „ez sokak szemében botrány vagy oktalanság”. De azért örömmel és bizakodva néz a jövőbe, egy új, igazabb, szabadabb Magyarország építésének reményében.

Bizakodásában megerősíthették a személyét ért kitüntetések is. Ekkoriban nevezték ki a Köznevelési Tanács alelnökévé (1945), választották a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává (1947), a Kisfaludy Társaság másodelnökévé (1949), a Magyar Irodalomtörténeti Társaság alelnökévé (1949), s az elsők között részesült Kossuth-díjban is (1948). Aligha gondolhatta még ekkor, hogy a Vigilia hamarosan egyedül marad nemcsak az egyházi folyóiratok, de az irodalmi lapok közül is: hogy a terjedelmében és példányszámában megfogyatkozott lap rövidesen a pusztta fennmaradásért fog küzdeni; hogy szerkesztői munkája szüntelenül külső-belső feszültségek között fog eltelni, egészen haláláig.

**A Vigilia  
Munkaközösség  
megalakulása**

Egy folyóirat szerkesztése csapatmunka. Sík Sándor 1946-ban Juhász Vilmosmal együtt vállalta a lap irányítását. 1948-ban azonban Juhász Vilmos külföldre távozott, s így 1949-től Sík Sándor egyedül szerepelt felelős szerkesztőként. 1949. június 1-i keltezéssel készült el a Vigilia Munkaközösség szabályzata. Az alapítók írták alá: Sík Sándor, Dorombay Károly, Mihelics Vid, Rónay György.

„A Vigilia Munkaközösség a Vigilia című folyóirat szerkesztésével és kiadásával azt a feladatot tűzi maga elé, hogy olyan katolikus szellemű folyóiratot adjon olvasói kezébe, amely a szükségszerű haladás követelményeivel számolva a katolikus papság szellemi továbbképzéséről gondoskodik, ugyanakkor pedig a világi katolikus olvasó számára a kor színvonalán álló lelki, hitbuzgalmi és szépirodalmi olvasnivalót ad, mindezekkel pedig az egyetemes közművelődést szolgálja.”

**Rónay György  
szerkesztői munkája**

A lap tényleges szerkesztését az ötvenes évek elejétől nagyrészt Rónay György végezte. Sík Sándor kéziratos hagyatékában ma is fellelhetők Rónay följegyzései: ezeken összegezte a következő havi szám tematikáját, cikkeit, s mutatta be Sík Sándornak jóváhagyás végett. Amikor az ötvenes évek végén Sík Sándor egészsége gyöngülni kezdett, a lap szerkesztését már teljesen Rónayra bízta. Megrendülten olvashatjuk Sík Sándor egy levelét ebből az időből.

Kedves Barátaim!

Isten hozott bennetek nálunk a szerkesztőségi megbeszéléseiknek ezen a megszokott helyén. Remélem, jól fogjátok érezni magatokat Balanyi kedves testvérünk házigazdasága mellett.

Bocsánatot kell kérnem tőletek, hogy nem lehetek én is körötökben, de kénytelen voltam engedni az orvosi szigorúságnak, ami miután a nagybőjti konferenciák és a húsvéti ünnepek idejére halasztást adott, most annál szigorúbban lép fel, és nem kevesebbet kíván, mint hogy a gonddal és izgalommal járó foglalkozásokról mondjak le, sőt a legkívánatosabbnak azt tekintené, hogy ezek között a lemondások között legyen a rendfőnökségről, a Vigilia szerkesztéséről és a konferencia-beszédekről való lemondás is. Minthogy azonban ilyen radikális akciók gondolatába nem tudok belenyugodni, egyelőre beéri egy hosszabb testi és szellemi pihenéssel, a gondokból, izgalmakból és munkából való teljes kikapcsolódással, és pedig azonnal.

Mivel régi orvosaim felfogásának magam is kénytelen vagyok igazat adni, ezt az előírt kikapcsolódást meg is kezdtem — abban a megnyugtató tudatban, hogy a Vigilia a legjobb kézben van Rónay Gyurka erős, meleg és baráti kezében és rajta keresztül a tiétekben, Kedves Barátaim, akik velem együtt annyira szeretitek a Vigiliát.

Testvéri szeretettel köszönt benneteket

(aláírás és dátum hiányzik)

Rónay György  
eltávolítása  
a szerkesztéséből

A Vigilia szerkesztésében akkor érte a legnagyobb csapás, amikor nem sokkal ezután külső nyomásra Rónay György kénytelen volt megválni megbízatásától. Ezzel elérték céljukat azok a belső torzalkodást szító munkatársak is, akik valójában az ő szigorú kritikus mércéje ellen lázadtak. (Akkori, keménynek vélt bírálatait hitelesítette az utókor irodalmi értékítélete.) Rónay György kiválásának napján, 1960. március 3-án egyikük ilyen szövegű levelét kellett Sík Sándornak olvasnia:

„Sajnálom, hogy Sándor bácsi — jóllehet ismeri a tényeket, eljárásomat egyoldalúan, tévesen ítéli meg. Sajnálom, hogy olyan jelenségek, mint Rónay György hintapolitikája, fiatalabb író társaival, de olykor még munkatársaival szemben is éreztetett, fölényes, féltékeny magatartása, s ezeknek nem egy, beszédes dokumentuma, nem győzték meg arról, hogy a helyzet már régóta megérett a tisztázásra. (...) Láttam és látom a zsákutcát, melybe a fenti vezetés a Vigiliát és egész mai katolikus irodalmunkat juttatta. Janus arcú politika ez, mely ésszerűtlen intézkedéseinek egész sorozatával rombolja egyház és állam jóviszonyát, s igyekszik napjaink katolikus íróit egy régen túlhaladott, steril lombikba kényszeríteni. (...)”

Miért ragaszkodik mégis említett író (Rónay) olyan görcsösen és konokul ahhoz a pozícióhoz, melynek betöltésére — nemcsak írók, de az ügytől távolállók, az olvasók véleménye szerint is teljességgel alkalmatlan, s mely aláassa a Vigilia létét, egész mai és jövőbeni katolikus irodalmunk helyzetét?!”

Sík Sándor a szerkesztésben legfőbb támaszát, a lap pedig legnagyobb értékét veszítette ekkor el. Sík szintén benyújtotta lemondását, „megrendült egészségére” hivatkozva, ezt azonban az illetékes hatóságok nem fogadták el.

### *A Vigilia céljai és belső arányai*

Arra csupán következtetni tudunk, hogy Sík Sándor szerkesztői elképzelése szerint milyen lapot szeretett volna létrehozni, hiszen a körülmények alakulása következtében szinte évről évre módosítania kellett a lap arculatán.

A lap első, mintegy háromnegyed részét néhány tanulmány, elbeszélés és vers töltötte ki, a maradék egynegyed pedig kisebb írások (napló, kulturális, egyházi és lelkiéleti jegyzetek, recenziók). Ide sorolhatnánk Mihelics Vid két legendássá lett rovatát, a „Kérdések és távlatok” és az „Eszmék és tények” címűt.

Húsz éven át a lap talán legegyszerűsebb rovatának mondhatjuk Mihelicsnek ezt a folyóirat- és könyvszemléjét. Az olvasók többsége számára az európai tájékozódás egyetlen lehetőségét jelentette ez egy olyan korban, amikor külföldi könyvekhez és folyóiratokhoz gyakorlatilag nem lehetett hozzájutni. A naplóból a legmaradandóbb Rónay György kritikusi rovata, „Az olvasó naplója”, de sokan olvasták érdeklődéssel Possonyi László „Színházi órjázat”-át is.

#### **Teológiai témájú írások**

A tanulmányoknak mintegy fele teológiai témájú írás volt. Horváth Sándor és Schütz Antal, majd később Takács József és Belon Gellért főleg a dogmatika és lelkiélet, Balanyi György és Hermann Egyed az egyháztörténelem, Zemplén György az erkölcsstan és lélektan, Radó Polikárp a liturgia kérdéseit tárgyalta, Szőrényi Andor pedig az akkoriban erősen forrongó bibliatudomány újabb eredményeiről tájékoztatót. Sík Sándor többnyire egy-egy konferencia-beszédét tette közzé, vagy annak témáját dolgozta fel tanulmányá. Rendszeresen jelentkezett teológiai jellegű írásokkal Rónay György is: egy-egy szentről írt esszéjével, majd „az egyház életéért magát felelősnek érző világiként” „direkt módon” is szóvá tette a kor magyar kereszténységének egy-egy égető kérdését, például az igehirdetést, a világiak nagykorúságát.

#### **Irodalmi írások**

A többi tanulmány nagyrészt az irodalommal, ritkábban a zenével vagy a képzőművészettel foglalkozott. Ilyen nevekre bukkanunk íróik között az ötvenes évek elején: Bárzsi Géza, Benedek Marcell, Beney Zsuzsa, Brisits Frigyes, Dümmerth Dezső, Eckhardt Sándor, Ferenczy Béni, Galamb Sándor, Ignác Rózsa, Kerényi Grácia, Nemes Nagy Ágnes, Possonyi László, Sinkó Ferenc, Cs. Szabó László — de 1959-ben, Sík Sándor 70. születésnapján még Ortutay Gyula is jelentkezik hajdani professzorát köszöntő írással. Feltűnhet, hogy a természettudományok méltánytalan szerephez jutottak: csupán Holenda Barnabás írt rendszeresen ebben a témakörben.

#### **Fordítások**

A teológiai tanulmányok között fontos helyet foglalnak el a külföldi szerzőktől fordított írások. A kor legnevesebb, haladó teológusai közül megjelenik Jacques Maritain, Henri de Lubac, Yves Congar, Jean Daniélou, Suhard bíboros, Alexis Carrel, a németek közül főleg Romano Guardini, az angol Hilaire Belloc. Az ígéretes sor az ötvenes évek második felében sajnos megszakad. A felsorolásból azt is láthatjuk, hogy a Vigilia szerkesztői elsősorban a vezető francia teológusokra figyeltek. Karl Rahner például csak a hetvenes években vált ismert és idézett szerzővé, főleg a hatvanas évektől a lapban újonnan jelentkező teológusok, Gál Ferenc, Nyíri Tamás és Szennay András közvetítésével.

A szépirodalmi részben a magyar irodalom mellett sok modern külföldi szerző is bemutatásra került. Rendszeresen jelentkezett elbeszéléssel Fekete István, Gerlei József, Ijjas Antal, Ma-

gyar Ferenc, Mándy Iván, Rónay György, Szarka Géza, Thurzó Gábor, de Ignác Rózsa, Kodolányi János, Passuth László, majd Mészöly Miklós neve is feltűnik. A legkedveltebb külföldi szerző Graham Greene, de megtaláljuk Supervielle, Mansfield, Papini, Chesterton, Francis Jammes, Saint Exupery, majd 1957-től Heinrich Böll, sőt William Saroyan írását is.

#### Költevények

Még változatosabb képet mutatnak a költemények. „Házi szerzőnek” számít Csanád Béla, Darázs Endre, Harsányi Lajos, Jékely Zoltán, Pilinszky János, Rónay György, Sík Sándor, Takáts Gyula, Toldalagi Pál, Tűz Tamás, Vidor Miklós, Városi István, de többször találkozunk Berda József, Fodor József, Nemes Nagy Ágnes, Vas István, Weöres Sándor verseivel is. Itt indul 1949-ben Görgei Gábor, majd Kalász Márton, Gyurkovics Tibor, Beney Zsuzsa, Vasadi Péter. Mindig fontos szerepet kaptak a műfordítások: a negyvenes évek végén rendszeresen jelentkezett műfordításokkal Szabó Lőrinc és Vas István, később Szegzárdy-Csengery József.

A terjedelem megfogyatkozása, a lehetőségek beszűkülése okozhatta, hogy az ötvenes évek második felétől mintha megritkulanának a külföldi szerzők, s színtelenebbé, szűkösebbé válnék ezzel a lap horizontja is. Kellott a hely a magyar munkatársak számára? Akadályok gördültek a külföldi szerzők közlése elé? A korabeli emlékezők elmondják, hogy minden számhoz rendszeresen jóval több kéziratot készítettek elő, hogy a cenzúra által kifogásolt anyagok helyébe más írásokat tehessenek be.

#### *Ellentétes elvárások kereszttüzében*

Hogy a lap szerkesztése mennyi feszültség, súrlódás közepette folyhatott, abba igen jó bepillantást nyújtanak a Piarista Levéltárban őrzött dossziék, Sík Sándorhoz intézett levelek, hivatalos beadványok (jelzetük: S. S. 13.22. — A cikkben idézett mindegyik írás eredetije e dossziékban található).

\*Saád Béla (A szerk.)

A lap felelős kiadója\* 1949-től fáradhatatlanul intézte a Vigilia és az Új Ember anyagi ügyeit, sokszor zseniális ötletekkel munkálkodott a Vigilia terjesztésén — igényt formált azonban arra is, hogy beleszóljon a lap szerkesztésébe. Minden egyes számot alaposan átolvasott és részletesen megbírált (az akkor 64 oldalas számokhoz általában 8–10 sűrűn gépelt oldalnyi megjegyzést fűzött!). Ezekből a beszámolókból és a szerkesztőnek küldött egyéb levelekből láthatjuk, hogy a lapot akkoriban három különböző irányból érte támadás és kritika.

Hitbuzgalmi elvárások

Voltak olyanok, akik olvasmányosabb, jámborabb, gyakorlatiasabb, hitbuzgalmi lapot vártak. A kiadó szerint: „mintha az olvasók feje fölött íródna és szerkesztődne a folyóirat”. (Megjegyzések az 1949. októberi számhoz) Részlet a felelős kiadó 1951. június 12-én keltezett leveléből:

„Egy nagykorösi előfizető, amikor kérte a lap küldésének a megszüntetését, bővebben megfogalmazta a nagyjából helyes véleményét: »B. lapjuk nem olyan, mint szeretném, illetve reméltem, amikor megrendeltem. A színvonal magas, a stílus elvont, ezért nem tud a ma átlagemberéhez szólni, hanem egyre inkább csak teológiai használatra alkalmas. — Megítélésem szerint mindazoknak az előfizetőknek és olvasóknak, akik az utolsó hét hónapban olyan nagymértékben mondták vissza az előfizetést, nagyjából ugyanez a ki nem mondott véleménye.«”

### **A folyóirat teológiai és irodalmi jellegének kritizálása**

A kiadó többször ajánlotta Sík Sándornak, hogy az Új Ember és a Szívújság példáját kövessék szerkesztési gyakorlatukban. Ez az olvasói igény akkor vált követelőzőbbé, amikor a többi katolikus lap (az Új Ember kivételével) megszűnt. A Vigilia a maga módján igyekezett megfelelni ezeknek az elvárásoknak is: egyik legnépszerűbb rovatának számított a lelkiélet témáit tárgyaló „Kis út” (főleg Eglis István írásai), éveken át állandó rovata volt a „Keresztény remekírók”, de ezen kívül is gyakran közölt szentektől, szentekről írásokat, s jórészt ilyen témákkal foglalkozott a „Szerkesztői üzenetek” is. Annak azonban mind Sík Sándor, mind Rónay ellenállt, hogy száműzzék az irodalmat a lapból, és az olcsó, jámbor publicisztika szintjére engedjék lesüllyedni. Ennek következtében megindult az olvasók körének átalakulása. A konzervatív gondolkodásúak közül sokan lemondták a lap előfizetését — helyükbe azonban hamarosan új olvasók léptek. A válságos 1952-es esztendő után 1953-tól folyamatosan növekedett az előfizetők és olvasók száma, az 1948-as 3000 példányról 1957-re elérték a 6000 példányt, 1960-tól pedig kilenc-, majd tízezer példányban nyomták a lapot.

### **Lelkipásztori teológiai folyóirat kialakításának sürgetése**

A második elképzelés nem jelentkezett ennyire agresszíven és kritikusan. Kétségtelenül jogos igényből indult ki: a magyar papságnak nem volt lelkipásztori teológiai folyóirata. Többen azt javasolták 1953-ban, hogy alakítsák át erre a célra a Vigiliát, megszüntetve annak irodalmi-kulturális jellegét. Azt mindenkinek el kellett ismernie, hogy a Vigilia színvonalas és korszerű teológiát képvisel — a kor legjobb hazai és külföldi teológusai írnak hasábjain. Akadtak azonban olyanok, akiket zavart a lap irodalmi jellege, egyetemes tágassága, illetve sajnálták a katolikus sajtónak jutó kevés papírt ilyen írások közlésére fordítani. Sík Sándor határozottan és sikeresen vette védelmébe a Vigilia addigi arculatát. Elismerte, hogy a papság igényei jogosak, ezeket azonban nem a Vigilia megszüntetésével, hanem egy új folyóirat indításával kellene kielégíteni — mondta. (Erre 15 esztendővel később, a Teológia megindításával került sor.) Érdeemes idéznünk érvelését, amelyet az esztergomi papság 1953. október 7-i értekezletére készített.

„Vállalhatjuk-e lelkiismeretben a felelősséget, hogy egy, még csak tervezett és azért egyelőre még bizonytalan eredményű jó vállalkozás kedvéért megöljünk egy meglévő, jól bevált, hasznosnak és értékesnek bizonyult életet?”

Mikor a Vigiliát ezekkel a szép jelzőkkel illetem, akkor nem a maga lovát dicsérő cigány szerepét játszom, hanem a lap hozzánk eljutó, számtalan szóbeli és írásbeli visszhangjának vagyok közvetítője. Ezek a visszhangok, melyek főleg az olvasóink háromnegyed részét kitevő paptestvérektől származnak — főpapoktól káplánokig és hitoktatókig, köztük majdnem valamennyi püspök —, félreérthetetlenül bizonyítják azt, amit az illetékes állami szervek is nem egyszer éreztettek velünk, sőt egyszer ki is mondtak előttünk: hogy a Vigiliát olvasói nyilván úgy szeretik, amilyen most, hát kár volna ezen változtatni.

De azt hiszem, ez ellen a változtatás, illetőleg megszüntetés ellen kell állásfoglalnunk a szóbanforgó javaslat célzatából is, amely nem lehet más, mint a papság továbbképzésének, szellemi haladásának, látóhatára tágításának, a pasztoráció és főképpen az igehirdetés munkájában való segítségnek a szolgálata. A gyakorlati papi munkában fáradozóval előtt alig lesz kétséges, hogy ezeket a célokat a Vigilia mai gazdagabb hangszerelésével — amelyben korszerű teológiai és más, a pap számára jelentős tudományos kérdések a legjobb magyar és külföldi szakemberek tollából, a tudományos komolyságból nem engedve, de a világosság és szabatoság írói igényével dolgoztatnak fel és a teológiai anyag mellett a gyakorlati pasztorációs munkában nem kevésbé használható egyházi szemle-anyag, sőt (jól kikísérletezett arányban) szépirodalmi olvasnivaló is helyet foglal — sokoldalúbban és azért gyümölcsözőbben szolgálhatja, mintha pusztán szakszerű tudományos anyagot adna.”

#### A múltba fordulás vádja

A harmadik elvárás az előzőeknél diszkrétebben, de annál határozottabban jelentkezett. Már 1953-ban megfogalmazódott a vád, hogy a lap nem tart lépést a társadalmi változásokkal, írásai nem eléggé aktuálisak, tudatosan a távoli múltba irányítja olvasóit, elterelve figyelmüket a jelen feladatairól. (A kiadó 1953. február 3-i levelében írja: „Jó magam is, virtusból, igen helyre támadást tudnék kerekíteni arról, hogyan tereli el a Vigilia olvasóinak figyelmét a máról és a holnapról, a fejlődésről és a haladásról, s minthogy nem meri a közelmúltat dicsérni, tehát úgy süllyeszti el olvasóit a múltban, hogy oldalterjedelmének több mint felén évszázados vagy évezredes idilli múltba ringatja vissza a katolikus hívőt és papot“.)

Tanulságosan foglalja össze ezeket a szempontokat a felelős kiadó 1951 szeptemberében készített memoranduma. Két fő javaslata:

„A szerkesztésnek kell a lap iránt sokkal nagyobb ragaszkodást és szeretetet kelteni az olvasóban. (...) A közönség arra kíváncsi, hogyan alkalmazhatja mai életére vallása parancsait, hogyan élheti vallását, hogyan alakul vallásos életének holnapja. (...) Az elméleti feldolgozáson nem jut túl a lap. (...)

A szerkesztésnek döntenie kell: kifejezetten katolikus folyóiratot kíván-e szerkeszteni, vagy pedig vegyes jellegűt, azaz olyat, amelyben a túlnyomó katolikus érdekességű témák mellett általánosan érdekes témák is helyet kapnak. (...) A világnézeti és általános anyag keverése nem helyes, és nem jelent előnyt azzal a negatívummal szemben, hogy hónapok óta a Vigilia tartalmából legfeljebb néhány utalás erejéig lehet

arra következtetni, hogy Magyarországon, a magyar egyházpolitikai adottságok között jelenik meg.

Javaslatom tehát kettős irányú: az egyik, a fentebb előadottak értelmében sokkal hitbuzgalmibb folyóirat, a másik pedig a püspöki kar esküjének szellemében észrevehető kapcsolat létesítése a valósággal.”

Sík Sándor a hozzá intézett memorandumot azonnal elküldte Rónaynak: „Kedves Gyurkám — írta rá kézzel —, olvasd el, aztán gyere, beszéljessünk róla. Sok vitatható benne, de bizonyos, hogy nagy lelkiismeretességgel tanulmányozta át füzetünket.”

#### Rónay György a Vigília feladatairól

Hogy Sík Sándor hogyan kelt védelmére magyarság és kereszténység, kultúra és teológia szintézisének, a Vigília alapvető célkitűzésének — arról nem maradt fenn kéziratos dokumentum. Rónay György azonban írásba foglaltan is átnyújtotta véleményét Sík Sándornak. Érdemes idéznünk néhány részletét:

„Hogy mi a katolikus lap problémája? A Vigiliáé nem az, hogy megtanítsa a legvegyesebb közönséget arra, hogyan alkalmazza a mai életre a vallás parancsait. Ez az Új Ember dolga: (...) Nem szájbarágós gyakorlati megoldásokat, hanem elveket kell adnunk, ablakot nyitnunk, hogy azután a mi elveinket és útmutatásainkat az olvasó papok és az intelligens katolikusok közvetítsék tovább, és váltsák gyakorlati valósággá. A többi nem a mi feladatunk ezen a téren. Ne akarjunk egyszerre mindent pótolni és minden lenni. Ne legyünk mohón Études is, Szívűjság is, mert ebből csak torzszülemény származik. (...) Más a zsurnalizmus, és más a Vigília. (...)

A püspöki kar esküjére utalás elképesztő. Örülünk, hogy a kormánynak jók vagyunk úgy, ahogy vagyunk. Minden kilépés akár a vonal felé, akár a túlságos gyakorlati életbe avatkozás felé abból a rezerváltágból, amibe nagyon tudatosan, határozottan és felelősségérzettel »zárkózunk«, tönkreteszi a lapot. Egyrészt kiteszi kormány-kívánalmaknak, másrészt kihívja maga ellen az olvasók ellenszenvét... A Vigília azonfölül elsősorban irodalmi lap. Én folyton arról hallok, miért nem adunk több irodalmat, esztétikát.”

#### Változások az ötvenes évek végén

A történelmi folyamatok ismeretében sajátos ellentmondásnak látszik, hogy ezek az elvárások az évtized végén erősödtek meg, és teljesültek is.

\*Horváth Richárd: *„Íme, a látók kiáltanak...”*  
*A békemozgalom évfordulóján. Vigília, 1959. május, 261–265.;*  
Saád Béla: *A termelőszövetkezetekről. Történelem, népgazdaság, Világnézet. Vigília, 1959. április, 217–223. (A szerk.)*

Az 1959-es évfolyamban merőben új témákra bukkanunk: Horváth Richárd a békemozgalom tíz esztendejéről, Saád Béla pedig a termelőszövetkezetekről írt tanulmányt.\* Érdekes három évtized múltán újraolvasnunk az utóbbit: „A nagyüzemi termelés hatalmas eredményeiről olvashatunk adatokat N. Sz. Hruscsovna a XXI. kongresszuson elmondott beszámolójából. E szerint a tej és a vaj teljes termelését tekintve a Szovjetunió világviszonylatban az első helyre került. A legközelebbi években az egy főre eső termelésben is utoléri, sőt jelentősen túlszárnyalja a Szovjetunió az USA-t. Ha ehhez hozzávesszük, hogy az USA-ban a mezőgazdasági termelés évi növekedése nem érte el a 2%-ot, a Szovjetunió nagyüzemei évi növekedése ennél na-

gyobb, az 1959-1965 közötti években pedig évi 8% lesz, akkor ízelítőt kapunk a szocialista nagyüzemek lehetőségeiről és képességeiről.”

### *A szerkesztés hétköznapijaiban*

A korabeli dokumentumok bepillantást engednek azokba a küzdelmekbe, nehézségekbe, amelyekkel a lap szerkesztése együtt járt. A levelezésből azonban élénk rajzolódik egy másik kép is: Sík Sándor, aki kéziratokat olvas, verseket bírál, levelekre válaszol. Az országosan ismert pedagógushoz és lelkipásztorhoz mindenki bizalommal fordul a maga remekműnek tartott zsenyéivel, s tőle, az Atyától várja, hogy segítse hozzá legfőbb vágyához: hogy írása nyomtatásban megjelenjék. Ezek a levelezések aprólékos és sok munkát jelenthettek, de bizonyára sok örömet is okoztak számára, hiszen az ország minden tájáról százakkal, ezrekkel került így kapcsolatba.

#### **Sík Sándornak írt olvasói levelek**

Talán a legmeghatóbb annak a 73 éves falusi iparosnak a levele, aki erkölcsi támogatást kér a Vigiliától: segítsék abban, hogy a Magyar Rádió és Televízió előtt (1958-at írtunk!) „megmutathassa egyéni és sajátos művészetét”: elszavalhasson néhány verset, és azokat „magnetov-tekercsre (sic!) vegyék.”

Az elismerést és köszönetet tartalmazó, gratuláló levelek közül talán a legszebbet budapesti egyetemisták írták (1958-ban).

„Nagyon várjuk már a novemberi Vigiliát, azt a folyóiratot, amely mindnyájunk számára eszmei tisztánlátást hoz a mostani nehéz viszonyok között. Bizony, ez az egyetlen olyan fórum, amely magáévá tette és teszi problémáinkat, és eszmeileg is segít bennünket. (...)”

Nagyon szeretnénk kedves Szerkesztő Úr figyelmét felhívni arra, hogy a Vigiliában a mai ifjúságnak kell elsősorban írniok. Nálunk minden harmadik egyetemista innen meríti ismereteinek javarészét — hisz egymásnak adogatjuk tovább a lapot. Péccset pl. szinte mindegyik főiskolás olvassa folyóiratukat. (...)”

#### **Kritikus hangok**

Itt sem hiányzanak persze a disszonánsabb hangok sem. Egy fiatal, kezdő író ismételten sürgeti, hogy évente két elbeszélése jelenjék meg, és sértődötten válaszol, amikor egyik gyöngének minősített írását visszaküldik. Mások magasabb honoráriumért reklamálnak, megélhetési gondjaikra hivatkozva. Sík Sándor már 1935-ben megfogalmazta *Egyetemesség és forma* című tanulmányában, hogy a katolikus mondanivaló önmagában még kevés, ha a mű nem üti meg az igazi irodalom mércéjét. Most pedig sorra jelentkeznek nála könyörgő levelekkel azok a verselgető katolikusok, akiknek írásai valaha különböző hitbuzgalmi lapokban napvilágot is láttak. „Mondhatom, jórészt elvette a Vigilia szerkesztősége — nem a tehetségembe, de az életbe vetett bizalmamat. Azóta is úgy élek, mint aki mély verembe esett, s nincs, aki onnan kihúzza”, írja valaki sértődött levelében.

A Vigilia 1946-tól 1963-ig megjelent számai a nehézségek közepette mégis megszületett eredményt mutatják. A dokumentumok segítségével bepillanthattunk a szerkesztői munka rejtett hátterébe is. Befejezéséért is hadd álljon itt egy publikálatlan írás: A lap újraindulásának 10. évfordulójára készítette el Sík Sándor ezt a rádióbeszédet. Végül mégsem mondta el. Szavai azonban remekül összegzik ennek az időszaknak — és a rákövetkező éveknek — munkáját: azokat a célokat, amelyeket Sík Sándor és a Vigilia Munkaközösség maga elé tűzött, s amelyeket végül is sikerült megvalósítania. Szavai harminc év után is időszerűek:

**Sík Sándor kiadatlan  
rádióbeszéde a lap  
újraindulásának 10.  
évfordulója alkalmából**

„(...) A lapnak súlyos nehézségekkel kellett számolnia. Nemcsak politikai jellegűekkel; ezeket, ha nem is ütközések nélkül, sikerült leküzdeni. Sok mindenről nem írhattunk, de hála Istennek, a katolikus kozmosz oly végtelenül gazdag, hogy így is éppen elég témát találtunk, és lassan beletanultunk abba, hogy majdnem minden, még kényes témáról is írhattunk, polémiák nélkül, fensőbbeségesen, pozitív módon. Önérzettel mondhatjuk el, hogy tíz év alatt egyetlen olyan sort sem írtunk le, amelyért katolikus és magyar lelkiismerettel ma és mindenkor ne vállalhatnánk a felelősséget.

A másik nehézség abból a történelmi nehézségből fakadt, hogy túlságosan sokféle feladatot kellett vállalnunk. Mivel az Új Emberen kívül egyetlen katolikus sajtó-organum voltunk, meg kellett próbálnunk valamiképpen pótolnunk a Katolikus Szemlét, a Magyar Kultúrát, az Életet, egy hittudományi és egy bölcséleti folyóiratot is. Ez természetesen nem sikerülhetett, csak igen kis mértékben. De valamit mégis tehattünk: ha nagyon szerényen is, de mégiscsak hangot adtunk a keresztény világnézetnek, és ha nagyon szűkösen is, de bepillantást engedtünk a keresztény nagyvilág életébe és problémáiba.

Az olvasók, és nemcsak a katolikus olvasók ezrei — bátran mondhatjuk: tízezrei, mert füzeteink sok kézen keresztül rongyolódtak el — megéreztek és hálásan ismerték el törekvéseinket, mint arról sok írásból és szóbeli visszhangból meggyőződhattunk. Elismerésük tartalmi értékeink mellett annak a törekvésünknek is szólt, hogy a lehetőségig iparkodtunk kényes szigorúsággal figyelni közleményeink irodalmi értékére is. Ha visszanezünk az elmúlt tíz évre, úgy érezzük, jó munkát végeztünk. Ezt az érzést fokozza az a tudat, hogy olvasóink közt, akikkel szellemi összeköttetésben vagyunk, földműves embertől a gyári munkástól püspökökig és professzorokig a magyarság minden rétege képviselve van.

Szemlénk ma is, mint e tíz éven át, a szó legtisztább értelmében való katolikus szellemet szolgálja — a legteljesebben, azaz a katolikus hit, erkölcs és életforma alkuvás nélküli teljes tiszteletében — a legteljesebben katolikusán, vagyis egyetemesen, azaz nyitott lélekkel minden, bárhol és bárki által megjelenő emberi érték áhítatos tiszteletével. Katolikusak vagyunk, azaz semmi emberi és semmi isteni nem idegen tőlünk. (...)”

# Rónay György hitvallása

Vigilia, 1979. 3.

Van egy kis írása a *Jegyzetlapok* második kötetének. A legszebb és legszemélyesebb darabja az egész könyvnek, A Kertről, amelyet névtelen szorgalommal művel valaki. Valaki, akinek nem az a fontos, hogy ő róla tudjanak, hanem, hogy a virágait lássák.

A Kertész eltűnt szemhatárunkról, de kertje tovább virágzik. Miről vallanak ezek a virágok? Rónay György ars poeticája is lehetne *A költészet tárgyai* című kis verse:

*Én forradalmat! — Én szerelmet! — Engem  
a gond milliók sorsáért emészt!  
— Én az Eszmét vállalom énekemben!  
— Én meg már csak a teljes létezést.*

A „teljes létezés”  
vállalása

Nem vállalkozhat ennél többre az ember: *a teljes létezést* vállalta, ilyen egyszerűen és eltökélten, minden nagybetű és felkiáltójel nélkül. Sik Sándor „nagy realizmusnak” nevezte ezt az írói felfogást, Babits Mihály pedig „katolikusnak, azaz egyetemesnek”. Rónay György a valóság iránti föltétlen hűséggel és katolikus hittel vállalta a teljes létezést, művészetében éppúgy, mint életében. Hogy mennyire sikerült megvalósítania célját és milyen tökéletes művet alkotott — azt majd a kritika és az irodalomtörténet dönti el. Most csupán teológiai tárgyú írásait vesszük szemügyre: miről tanúskodnak ezek az írások?

Éveken át foglalkoztatta Teilhard de Chardin gondolatvilága: ő fedezte föl számunkra, és ő ültette bele fölismeréseit a Zsinat időszakának magyar kereszténységébe. Teilhard legfontosabb és legmaradandóbb állításának azt tartotta, hogy a világ: közös működési területe Istennek és az embernek. *A mindenség „isteni milió”*: Isten kegyelme működik, az ő szándéka valósul meg benne az ember közreműködésével.

Rónay hite és hitéből  
fakadó emberi  
magatartása

Ezen a fölismerésen alapult hite és hitéből fakadó emberi magatartása. A világot és az embert átjárja Isten jelenléte: „Mindennütt láthatatlan. Mindenben látható”.

Minden költői műnek megvannak azok a visszatérő képei, kulcsszavai, amelyek jellemzőek alkotójuknak nemcsak kifejezőmódjára, hanem egész életszemléletére is. Rónay Györgynek egyik leggyakrabban visszatérő költői képe a *tenger*. „Ezek vagyunk: két tenger közt az Átmenet hullámai.” Olcsó ötlet volna a tenger végtelenjét egyszerűen Isten végtelenjével azonosítani: a szimbólum mindig előbb, több jelentésű, mint prózába, fogal-

## A tenger képe

makba fogható megfelelője. A tengert sokszínű szürrealista képnek is értelmezhetjük a tenger-versek hosszú (Odysseustól Szerápcionig fölívelő) sorozatában. Ez a Tenger valóban végtelen, a Túlsó Part valóban titokba burkolódik, mégis élet-halál kérdése számunkra: tengerre szállhatunk-e, elindulhatunk és elérhetünk-e a Túlsó Partra. A költő „a tengerparton él örökös rakodásban és harangzúgásban”, „bízik a benti mormolásban”, és ismeri a „tengertelen népek bánatát”. Tudja, hogy nincs nagyobb küzdelem, mint amelyik a végtelenért folyik: „sehol semmi, csak ez a küzdelem, ez a föl-lehánykolódás, meg a láthatatlan part bizonyossága”. — Ez a Tenger aztán egészen konkrét értelmezést kap a *Zakeus a fügefán* elmékedéseiben: a végtelen tengerén hajóra szállt Jézus az apostolokkal, és meghagyta: „szálljanak bárkába és menjenek a túlsó partra”. S aki egyszer beszállt az ő bárkájába, az megtapasztalta a bárkába beszálló Jézus csodáját is: „ha egyszer föl vesszük, a bárka nyomban partot ér, éppen ott, ahová tartunk. Mert ott van a Part, ahol Ő van. És mindig ott érünk partot, ahol őhöz érünk.”

## Az evangéliumi példa

Isten azonban nemcsak láthatatlanul van jelen köztünk. Krisztusban emberré lett, és hétköznapi események köntösében, általunk is használt mozdulatokkal és jelekkel „szembejön velünk az úton”. Köztünk élt, ölébe vette gyermekeinket, meggyógyította betegeinket, betért házainkba. S ami megtörtént Jézus kortársai-val, az bármelyikünkkel, bármikor megtörténhet. Az „emberi közeg” azonos mindig és mindenhol. Nekünk is megvannak a hegyeink és a völgyeink, a börtönünk, amelyikbe magunkat zártuk, a lélekvesztőnk, sarkában a saját viharunkkal. A mi útjainkon is ott állnak a vakok, a leprások és a tülekedők, köztünk is ott járnak a Magdolnák, Zakeusok, a Lázárok és a szamaritánusok.

## Zakeus a fügefán

Az evangéliumok Krisztusa elválaszthatatlan társa lett Rónay György életének. Megszámálhatatlanul sok könyvet írtak Jézusról. A biblikusok tudós könyvei mellé sorakoznak a hívő elmékedések, mint Romano Guardini könyve, meg az írói megközelítések, mint Mauriac vagy Papini Jézus-életrajza. Rónay György nem írásművészetét csillogtatva írt Jézusról, hanem egyszerűen odasorakozott követői közé. „Elgondolkozik, s alászáll a jelenet és a szavak mélységébe.” „Ott voltam én is tanúid között”: nem a tudós teológus vizsgálódásai ezek, nem is Isten mélységeit kutató misztikus elmékedések. Egyszerűen és emberien, élő valóságában találkozott vele az úton, elébe ment, hogy lássa őt, mint Zakeus, rányílt a szemé, mint a vaknak, vele vitte a keresztyét, mint a Cirénei. Az Evangéliumról szóló könyvének (*Zakeus a fügefán*, 1971) nyelvezete sem a szakteológiáé vagy akár a jámbor vallási könyveké: egyszerű, konkrét és életközeli, pontos és határozott. Szavai nyomán föltárul egész emberi világunk, benne az isteni világ távlataival. „Együtt a hit és a haszonlesés, a szeretet

és az áskálódás, az áhítat és a fondorkodás, az őszinteség és az álnokság, a lemondás és a bírvágy, elkeveredve ebben a verejtékes és véres emberi masszában.”

Ez a helyzet nem változik meg Krisztus feltámadása után, az egyház életében sem. Az egyházban is egyszerre van jelen a változó és a változatlan, „az emberi massa” és az „isteni milió”. Az egyházat — és az embert — az szolgálja igazán, aki „egyszerű, gyermeki hittel” befogadja Krisztust. Fölismeri őt „a szeretet közvetlen mozdulatairól”, és egyengeti az ő útját, hogy minél tisztábban, minél kevesebb fénytöréssel átvilágíthasson az emberi masszán. Rónay György sohasem botránkozott vagy kontesztált, hanem az apostoloknak egyszerű, konkrét és életközeli hűségével vállalta és szolgálta az egyházat, írásaival és személyes jelenlétével egyaránt.

#### Katolicizmusának fő vonásai

Katolicizmusa egyesíti magában az örök és egyetemes evangéliumi hitet és a 20. század második felének magyar keresztény gondolkodását. E szintézisnek négy sajátos vonása ötlük szemünkbe.

1. Szenvedélyesen hitt abban, hogy lehetséges, sőt szükségszerű „az emberi *értelem* élményi szintézise, az életmeleg hittel. Az én hitem tapasztaláson alapuló, nyílt ésszel való személyes döntés, személyiségem teljessége érdekében.” Ha Isten „mindenségünkben működik”, akkor vallás és tudomány, hit és értelem nem versenytársak vagy ellenséges nagyhatalmak, hanem egymást segítő társak. Ezért érezte Rónay György magához közelállónak minden korok keresztény gondolkodóit, akik közvetítő szerepet vállaltak koruk tudományossága és a változatlan Evangélium között. Ezért tisztelte annyira Szent Tamást és Szent Anzelmet, ezért rokonszenvezett Blondellel, Maritainnel és Mounier-vel, ezért terjesztette oly szívesen Teilhard de Chardin világgképét.

#### A szeretet humanizmusa

2. Hitéből természetesen következett „életet javalló, meleg emberséggel átjárt, magában derűs, másokért áldozatkész” keresztény *humanizmusa*, amely „humanitása minőségével tanúskodik Isten szeretetéről”.

A szeretet az ő számára is nemcsak Krisztus legfőbb parancsa, hanem egyetlen lehetséges emberi (és isteni) életközege: „A mások nem a Pokol. A mások az Irgalom.” Akinek „szívében kinőtt Krisztus irgalma”, az egyszerűen és természetesen, önmagáról és saját jóságáról elfeledkezve teszi a jót, szolgálja a többiekét, és megosztja másokkal mindenét.

3. „Isten szeretete belétestesült a történelembe.” A szeretet számára nemcsak erkölcsi feladat, hanem társadalmi program is. A szeretetet „társadalmilag szervezett formában kell megélniük a keresztényeknek”. Ez pedig azt jelenti, hogy az Evangélium szellemét a mindenkori társadalom közéletében is képviselni kell, nem a hatalom megszerzésének hódító szándékával, hanem

a történelemben, tehát társadalomban élő ember szolgálatában. A „politikusan keresztény ember” meggyőződése ez: „Jobb-e vagy bal? Ha a társadalmi haladás a bal, akkor habozás nélkül bal. Ha a mindenkori megújulás bal és a mindenkori megkérgesedés jobb: akkor habozás nélkül bal... Ha az erőszak sóvárgása jobb és a meggyőződés és türelem bal, akkor habozás nélkül bal. Bal? Talán szerencsésebben is mondhatnánk: Suhard bíboros értelmében mindig, minden adott történelmi helyzetben az egyház — olykor láthatatlan — növekedése mellett állni, lenni és dolgozni. Azaz renoválni, megújítani.”

4. A magyar irodalom történetében nem ritka, hogy egy író anélkül, hogy belépne a politikai vagy a közéleti tevékenység területére, egyszerű íróként is jelentős szerepet játszik a nemzet életében, tudatának formálásában (mint Vörösmarty, Ady vagy épp Illyés Gyula).

**A magyar kereszténység szolgálatában**

Rónay György is „egyszerű íróként” állt a magyar kereszténység szolgálatában (és a magyar egyház történetében kevesen akadtak, akik — minden egyházi és világi hatalom vagy méltóság nélkül — annyit tettek volna érte, mint ő). A II. Vatikáni zsinat szellemében világi, laikus hívő, kívül állt intézményeken és hivatalos körökön, szervezeteken és mozgalmakon — de mindvégig felelős és elkötelezett tagja volt egyházának. Hogy némi gyanakvással és iróniával szemlélt minden intézményt és hatalmat, azt a *Zakeus* elmékedései, de versei is elárulják. Nem mint ha eleve rossznak tartott volna minden szervezetet és hatalmat, hanem mert oly könnyű visszaélni a törvénnyel és a hatalommal, oly könnyen „ügyvé” fokozódik le Krisztus személye is. „Szervezetek működnek Isten nevében, mozgalmak Isten ügyéért. Az ügyéért. Az ügy mögött, valahol a háttérbe húzódva, vagy tessékelve talán, ott az Isten Szervezet nélkül, mozgalom nélkül. Csöndben. Egy piros sebbel a mellén. Hallgat és vár.”

Így képviselte a kereszténységet az egyházon belül és kívül. Hogyan élte meg a hitét? Szemérmesen takart belső világa lírai verseiben tárul elénk. Ezekből tapogathatjuk ki hitének történetét is.

**Verseinek tanúságtétele**

„A szabadság iszonyú szélzúgásában élt” fiatalságától fogva. „Mindig magányban élt és soha nem volt magányos.” Mélyeiben ott morajlott a Tenger „léten túli hullámverésével”. „Kergette azt, ami elvont, a mindenség szép mértanatát s mágikus titkait.” De már ekkor sem, ezt sem önmagáért tette, nem magáért a szépért, hanem az emberért, hogy a művészet szépségét szembeállíthassa azzal a szennyyel, amely közben elöntötte az életet. A háború iszonyatában, a világ pusztulásának láttán, kifosztottságában Istennel is tusakodni kezd, magyarázatot és segítséget várna tőle. „Ha Isten fia vagy, változtasd a köveket kenyerekké!”

Ebben a viaskodásban érlelődött meg hite és embersége, elérve „a keresztrefeszítettés küszöbéig”. „Nem hiszed, amit föl nem

érsz eszeddel” — vallotta korábban. „Nem tagadod meg, ami láthatatlan, / de látni és érteni akarsz. / Kövek között állsz, / és lassan közelednek. / Mégsem engedsz rebbenő idegednek, / és nyitott szemmel vizsgálod, amíg / megőrölnék, az Isten malmait.” „Minden más kiszámítható. A Törvény, a szabályok, a munka: ez mind kiszámítható. Csak a találkozás nem: amikor szembejön a Szervedő, vállán a kereszttel, imbolyogva, a kereszt súlya alatt.”

Kései ima-versei

Önmagát vizsgáló verseiben rendszerint saját magát szólította meg, vagy pedig egyes szám első személyben elemezte élményeit. A kereszttel találkozás fordulata után az önmegszólító versekhez csatlakoztak az ima-versek, amelyek nem valami képzelt második személyhez szólnak, hanem sorsunknak és a világnak Urához, Istenhez fohászkodnak:

*Épp csak annyi erőm maradt,  
hogy házadig elvonszolódjam.*

Átengedte magát Isten malmainak, hogy azok — a krisztusi gabonaszemek örök törvénye szerint — Isten tiszta búzájává őrljék. Krisztus példájából és saját kifosztódásából tanulta meg az osztogatásnak, az irgalomnak és az alázatnak szelíd örömét. „Nézz végig testemen: csupa sebhely. Még sincs bennem harag már, csak irgalom.” „Kevélységem odalett éveimmel. Megszégyenültem. Megaláztattam. Megtörettem.”

A megaláztatás élményei után öregkorában a betegség és az elmúlás fájdalma őrlötte tovább. Ezt azonban már a Miatyánk gyermeki megadásával fogadta el: „Jól van. Hát legyen, ahogy akarsz.”

Aki ennyire szabaddá lett, az eljutott a boldogsághoz:  
*Ma már azt is tudom, hogy bármi is volt, és bárhogy is volt,  
s akármit vettek el, minden hiánnyal  
én lettem gazdagabb. Ma már azt is tudom, hogy  
boldog voltam. Boldog vagyok.*

„... Isten hegyére  
vezet föl”

„Todo y nada: minden és semmi — láng és éjszaka izzóan kopár útja az Isten hegyére vezet föl” — írja Keresztes Szent Jánosról. E „sötét éjszakában” egyetlen lámpás világít: a hit. Keresztes Szent János útja kopár tájakon, meredeken vezet fölfelé. Talán kevésbé meredek ösvényeken, de ugyanerre a csúcsra kell végül is fölkapaszkodnia mindenkinek. Mire fölér, elfogy minden, ami elvehető, hogy mindent betöltsön Isten. Mire ránksötétül, életünk alkonyán, mindent eláraszt az Ő fényessége. Ez az Isten felé tartó emberélet záró szakasza, az Öregkor:

*Egyre sötétebb az alagút.  
De egyre fényesebbek a lámpák.*

# Pilinszky János

## „világmodellje”

### I.

Vigilia, 1973. 7.

József Attiláról mondja el, de önmagán is megfigyelhette ezt az el-  
lentétet (vagy szintézist?): „Katonája a mindenségnek, / bakája a  
nyomorúságnak.” Az ember örök sorsa ez a kettősség — mind-  
nyájunknak végig kell járnunk azt a pokoljáró utat, amely mostani  
életünköt a halálig vezet, s onnan a mindenségbe nyílik.

Korai versei

1. *Kezdetben* (1944-ben, 23 évesen) volt „a fiú”, „sírása hideg  
tengelyében”. „A semmi szülte és szoptatta”, „az égi semmi hab-  
ja” játszik vele. „Kihűlt világban”, „senkiföldjén”, „sötét menny-  
ország” alatt, „elítelt fegyencként ül az ég korlátain”. Igyekszik  
„bátran viselni magányát”, légtornászként feldobni magát a  
semmi „trapézára” — játszik magával, „összefekszik tulajdon ár-  
nyékával”, belekapaszkodik a szerelembe. Hiába minden: „szíve  
alján embertelen árva”, „foga közt magányosság vacog”, „szemé-  
ből mint gazdátlan ág, / kicsüng a pusztuló világ”.

Mi az oka ennek a magánynak? Egy sivár gyermekkor? A vi-  
lágháború borzalmai? Szerelmi csalódások? Magányos alkat? Pi-  
linszkyt — első versei alapján — antifasiszta költőként tartották  
számon. Az *is*. De szolidaritása nemcsak a háború áldozatait öleli  
át, hanem „ab ovo” minden embert, tiltakozása nemcsak a fasisz-  
mus szörnyűségeit támadja, hanem az egész emberlét abszurditá-  
sát, megoldatlanságát. „Verseiben az elképzelhető legáltaláno-  
sabb, mondhatni: kozmikus fájdalom válik csillapíthatatlan  
személyes szenvedéssé.”<sup>1</sup>

<sup>1</sup>Domokos Mátyás:  
*Senkiföldjén*. Tiszalaj,  
1972. június, 74.

*Senkiföldjén*

2. A „lét kihívására” Pilinszky a hitben keresi a választ.

Az „idegen egék alá betemetett” magányos, didergő szeme  
túlpillant a csillagokon, kérdései és sírása áttörnek „a némaság  
torlaszain”, a „kisfiú kijut a tengerpartra”, és meglátja a tengert.  
„Vékonyka földi jelenléte” ettől fogva „mutálni” kezd: két han-  
gon kezd egyszerre szólni, a halálos életnek és az életet halál-  
nak: evilágnak és túlvilágnak a hangján. A „Számíthatok rád, Is-  
tenem?” pereskedő-panaszkodó, tétova korszakában a domináns  
*még* a férfi rekedt hangja, de *már* bele-belesikerül a csecsemő, a  
kisfiú tiszta gyerekhangja is. A „Senkiföldjén” áll még mindig,  
de egy-egy elragadtatott pillanatra föltáru előtte „a meleg úr”  
„megismételhetetlen nyugalma”, elnyugtatja „a kicsinyek nagy  
álma”. (Először a *Senkiföldjén* című vers néz bele ebbe a fénybe  
nyíló éjszakába.) A megtalált atyai ház, a pusztulásból fakadó  
élet ősi; megszokott nevén: Isten öröme „édes napszúrászként”

## Agonia christiana

éri: „kikönyököl a szeles csillagokra”, „néma csecsemőként forgatja kezében a mindenség titkát”. Tékozló fiúként az atyai házat keresve „tudja már nevét az árvaságnak”, az öröklét látványa nyomán „ismeri a mulandóság ráncait”.

A magasba a mélyen át vezet az út, az élethez a halálon át: vak rovarként maga van a „világárva papundekluban”. De Krisztus szenvedése óta minden szenvedés: passió, minden agónia: *christiana*, minden halál a feltámadással teljes:

*Mert megölhették hitvány zsoldosok,  
és megszűnhetett dobogni szíve —  
Harmadnapra legyőzte a halált.  
Et resurrexit tertia die.*

A költő nekiindul az ember halálos nagy kalandjának:

*Így indulok. Szemközt a pusztulással  
egy ember lépked hangtalan.  
Nincs semmije. Árnyéka van.  
Meg botja van. Meg rabruhája van.*

Túlélheti-e az ember a pusztulását? Eljuthat-e a szóból értő ember Isten beszédes csöndjéig? Átmelegítheti-e múlt életünket az öröknek öröme, költészetté lehet-e az elnémulás? A *Novemberi elízium* csillantja föl először az új örömet: bátortalanul és ujjongón.

Így él a *Nagyvárosi ikonok* költője csaknem két évtizeden át, együtt a végleges és tökéletes elnémulás kockázatával.

## Cikkei az Új Emberben

Hogy mi történt ezalatt Pilinszky Jánossal, az emberrel, hogyan és miről gondolkodott, azt az Új Emberben írt cikkeiből tudhatjuk meg. (Rendszeresen jelennek meg itt cikkei: néhány úti-és élménybeszámoló, elmélkedések az egyházi évről, a keresztény életstílusról. *Egy lírikus naplója* címen közölt gondolataiból pedig az évek során egyre határozottabban bontakozik ki költői világképe.)

Azonos-e a *Nagyvárosi ikonok* költője az Új Ember cikkírójával? Igen is, nem is. A költő magáról vall, a cikkíró a kinyilatkoztatást értelmezi. A költő a senkiföldjéről indul, szemben a pusztulással keresi az utat hazafelé, hosszú, magányos didergés után. A cikkíró kezdetben a költőnél ismeretlen „bőbeszédűséggel”, a prédikációk buzdító hangján tolmácsolja a hit titkait. Hogy a kettő ugyanaz, azt a versek és a cikkek azonos képvilága mutatja csupán: a természet nagy látványai, a tenger meg a csillagos ég, és példaképei a misztikában és a költészetben (az Evangélium és a liturgia; a filozófusok közül Simone Weil, az írók közül Dosztojev-szkij). De a két kép nincs fedésben egymással. Mint a fényképezőgép rosszul beállított lencséje, kettős, homályos képet mutat. Halálos válság ez (ennek vallja még az Élet és Irodalomnak 1969-ben adott interjújában is), de ez a halál a megváltás és az életé.

3. A *fordulat* az 1970–71-es évben következik be. A cikkek fogalmi-fogalmazásai egyre tisztábbak, egyre tömörebbek (a Pilinszky-versek tömörségi mércéjével is; egyik-másikból egész so-

rok kerülnek át egy-egy versbe!), egyre kevésbé buzdítanak, inkább látnak és láttatnak. Az elnémulással viaskodó költő pedig, akinek egész addigi életműve — 50 éves már! — egyetlen vékonyka kötet: egy esztendő leforgása alatt egy egész kötetre való új verssel jelentkezik.

Fordulat költői  
pályáján

<sup>2</sup>Élet és Irodalom,  
1971. január 2.

Mi történt? A tudatos hit és a tudatalatti magány egymásra talált. *A tékozló fiú hazaérkezett*. Gyerekkorunk keresgélő játéka (költői képben is!) valósággá lett Pilinszky életművében: „Hiddeg!... Langyos!... Meleg!... Forró!... Tűz!” A magány, majd a keresés korszaka után végre rátalált az atyai házra. Vas István szellemes költői levelében<sup>2</sup> „hivatalból” sportszerűtlennek tartja a „verselemzésbe, mint munkahipotézist, bevetni az Istent”, mégis, csak így tudja érteni Pilinszky verseit: „Pilinszky, igaz, ablaktalan szobában ül, de ez a szűk szoba a mennyezet helyén a Magassággal érintkezik.” *A Szálkák* költője már „kozmosz ember”, „az univerzum küldönce”: „Az ember nemcsak a föld lakója, hanem a mindenség polgára és Isten gyermeke is.” Verseiben és cikkeiben egyaránt „ott az univerzum” jelenléte, amely minden földi direktséget (elkötelezettséget) a fecsegés ügyetlen nyelvén, foghíjas Jákob létráján, az egyetemes igazságok egébe kalauzol”. Költészete ekkor már „az egészről készült híradás, a teljesség lélegzetvétele, cellája — mint a karthauziaké — a „mindenség meleg jelenlétével bélelt”. Korábban tékozló fiúnak tudta magát — most a fiát kereső Atya szívével érez. Panaszkodó kérdéseit újra meg újra elhallgattatja a halás öröm: „Istenem, betakartál régen.” Az öröklétbe most már nemcsak éjszaka lát bele az álom egy-egy csecsemőpillantásában, hanem napfényes látomásokban is.

*Kőfal és ünnepély*

*Kőfal és ünnepély* — ez egyik versének címe. Eddig „sírását mázolta a falra”, „a hamunéma falra”, „a falakon hideg lobo-gott”. Most már nemcsak azt keresi, mi van „a fal előtt” — rátalált arra is, hogy mi van „a fal után”: a „fal előtti” sírásnak „ünnepélye” kezdődik ott: a megváltozott földi létnek örök boldogsága. Eddig reszketve kérdezte: „Ki nyitja meg a betett könyvet? (...) Az ismeretlen tűzvészébe nyúlni / ki merészel közülünk?” Most „a megölt Bárány halálába” beöltözve már maga is mer hírt adni a mindenségről: a fal előtti világról éppúgy, mint a fal utániról. Egy 20. századi misztikus világa ez.

## II.

1. Világa centrumában az ember áll, akinek szívében a különböző jelentések átragyogják egymást. Az ember „a beteljesülés reményének és a megsemmisülés fenyegetésének kettős hivatásában él”. Léte *drámai*: múlt időbe-térbe zárva él, halálra ítélt — de örök, időtlen realitások polgáraként. E kettősségből indul el „pusztulás és születés párbeszéde”. „Tér és idő keresztjére vagyunk mi verve emberek.” „A por meg az idő súlyos buckákat emel közénk.” „Keresgéljük az elveszett bádogkanalat a nyomorúság lim-

lomtájain.” „A teremtés ónál is szűkösebb”, s az ember „halálra ítelt fegyencként” „él a teremtés veszendő mezejében”. De „a töredék foglalatában” az Atyaisten ígéretéként „a gyönyörű egész” tartja kezében, „az idő minden ütése kopása hó alá kerül abban a végső feledésben, amit az Atya küld a világra”. „Csatavesztésünk” „honfoglalás” is, „a füvek lemondó életében” „Isten nyugalmas boldogsága” készülődik. „A föld apálya” „az ég dagálya” is, „a haldoklók” és „az újszülöttek ingét” viseljük egyszerre.

2. Idő és örökkévalóság *halálunkban* és *feltámadásunkban* érintkezik egymással. Halálunk: „monstrancia”, az Isten hordozója a földön. A gonosztevőként megölt, „közprédává”, „vérző tárgygyá” lett Jézus Krisztus óta a kereszten átdereng „Isten csendes, észrevétlen dicsősége”: „Ecce Deus az Ecce Homo után. Itt talál végleg egymásra a kreatúra és a kreatúra-sors öt sebét magán viselő Isten.” A vesztőhely — mindnyájunké, halálraítélteké — azóta teli lett az örök örömeik illatával. „Sokféle vonzások, felemás érzések közt élünk”, pedig „zuhanunk, mint a kő, egyenesen és egyértelműen”. „Labirintusnak” látszik az életünk, pedig „nyíl-egyenes forró folyosó”, amely a Szeretet egységéhez vezet. Nem „hideg úrben ragyognak többé a csillagok”, „az égbolt teljes lett és élő”. Az örök boldogság olyan, mint a tenger, időnek és térnek veszendő hullámaival: „hullámokra osztott végtelen évei egyszerre viseli a pillanat és az örökkévalóság szépségét, terhét, harmóniáját, meghasonlottságát”. Olyan, mint az intim, puha hőésés, amely beborítja a vesztőhelyet, hogy elkezdődhessék az ünnepély a halál csukott ajtaja mögött. Olyan, mint egy hatalmas, boldog lakoma, ahol már csak „azt mondjuk: szeretlek. Azt mondjuk: nagyon szeretlek.”

3. Létünk és az öröklét azonban már a halálunk előtt is egybe-kapcsolódhat. A *gyermek* egynek érzi „a világ makulátlan szövetét”. A felnőttek „törik” csak el. A gyermekkorban, életünk csúcspontján, akár a paradicsomban, minden — evilág és túlvilág — egységben van. Az eredeti bűnnel — és a felnőttkor mélypontján — megszűnik ez a nyilvánvaló egység, „meghasadnak az evidenciák”. „Azóta mindenkor valamiféle elvesztett paradicsomi evidenciának, mezítelenségnek” kiküzdéséről van szó. Pilinszky nem az életben ügyetlen felnőtt nosztalgiájával vágyik vissza a gyermekkorba, hanem a paradicsomi tökéletesség eszményét látja benne. Amikor panaszkodva szólítgatja édesanyját, akkor ebbe az egységbe vágyódik vissza. „Van a gyermekornak valami sajátos tudása, amit később elfelejtünk, mintegy visszahelyezünk Isten kezébe.” „Egy hosszú-hosszú életen keresztül hiába próbáljuk vakon és süketen összefélcelni a világ makulátlan és eredendő szövetét.”

4. Isten öröklétére nemcsak a gyermek szeme nyílik rá, hanem az ünneplő emberé is. *Ünnepek* nélkül „a tagolatlan idő iszonyata, a ritmusától megfosztott, pusztá mulandóság örjítő monotóniája szakad ránk”, nélkülük a világ olyan, „mint egy koporsó, föl-lejá-

ró örökmozgó holtfáradt, óriási kísértet". „A mulandóság monotonijában egyedül az öröklét ajándékozhat meg bennünket reális tartalommal": a „kozmosz költő" tehát „nem a mi időnk" méri, hanem „a földi időnk ellentmondásaiban derengő öröklétet".

Atyai ház  
és ünnepi idő

Az ünnepek nem pusztán pihenőnapok, hanem az Úr napjai is. Ezek a napok hordozzák-jelzik az ember drámájával összefonódott isteni drámákat, a megváltásnak az eseményeit: ezek a legfontosabb „csillagképei" Pilinszky horizontjának. „Pillanatonként kimerülő egzisztenciánkra egy másik simul rá, hogy örökösen megújítson" — s e két egzisztencia csatlakozópontjai az ünnepek.

Az Új Emberben megjelent cikkeinek jelentős hányada *Isten drámájának* egy-egy jelenetét veszi szemügyre: Jézus életét, hiszen benne az atyai ház tárulkozik föl előttünk. „A mi Jézusunk valamennyiünk Jézusa. Örökös testközelen, mindig és mindenütt jelen van. De sokszor egy egész emberi életen keresztül kell várakoznia egyetlen gesztusért, egyetlen mozdulatért, amiről végre — annyi mindenki közül — végre fölismerjük őt, az örök vándort, az örök ácsorgót, a mindörökre félénk jegyest, isteni szeretőt. A bárányt: szemérmes megváltónkat." (Vagy versben: „Elég egy arc látványa, egy jelenlét... Elég, igen, egy kéz elég, amint megkeveri a kávé, vagy ahogy visszavonul a bemutatkozásból... és ami van, hirtelenül kitarul... elfogadjuk az elfogadhatatlant.")

Agnus Dei

A versekben egyetlen egyszer sem írja le Jézus Krisztus nevét (ahogy például Pilinszky János nevét sem). Szemérmes jelenlétét mégis ott érezzük csaknem minden versében: a nyomorúságról vallókban csakúgy, mint a „jövendő tűzvészét megpillantókban". E versek képeiben Szent János Apokalipszisének látomásai kelnek életre.

*A bárány az, ki nem fél közülnk,  
egyedül ő, a bárány, kit megöltek.  
Végigkocog az üvegtengeren  
és trónra száll. És megnyitja a könyvet.*

5. Isten Krisztusban tárja föl előttünk szeretetét: „a teremtés — a megtestesülés óta — a szeretet bensőségességével szól hozzánk". Mi pedig az alázat és az imádság kettős karjával fogadjuk el a felénk hajló Istent. „Nem elég az ajándékozó Isten s az ünnepi ajándék — mi is kellünk hozzá: elfogadás, együttérzés és együttélés."

*Valójában két szó, mit ismerek:  
bűn és imádság két szavát.*

„A dolgok természetes alázata híven tükrözi Isten természetfölötti alázatát." Az „alázat mélypontját" azonban Jézustól tanulja: „Ennek megtapasztalása nélkül Isten nem emelte volna föl a kereszt magasába, oda s azon is túl, az Atya öröktől széttárt és öröktől várakozó karjai közé a világot."

Az alázatos ember nem dekadens vagy pesszimista, hanem reális és optimista — csak a teljes valóság dimenzióiban gondolkodik. (Amikor az Élet és Irodalom riportere megkérdezte tőle, pesszimistának tartja-e magát, ezért válaszolt határozott nemmel: „Optimisták vagy pesszimisták csak belátható távlatokban lehetünk. Az ember a maga beláthatatlanságával mindkét fogalmat meghaladja... Ha ebben a kérdésben valamit is szememre lehet vetni, inkább az embernek gyermekien csökönyös bizalma, aki még a kifulladás árán sem akar fölébredni.”)

Semmiségünk tudatához hasonlóan „elviselhetetlen súllyal nehezednek ránk bűneink”. „Nincs erény, mely pontosabb, gyökere-sebb leckét adhatna nekünk az alázatról, mint épp a fölismert és megszenvedett bűn kétségbeesésig ható terhe... Ennek gyötrelmé-re egyedül az ártatlanul szenvedő Isten bocsánata hozhat föloldozást és gyógyulást.” A Bárány „békéje” „tökéletesen ingyenes” ajándék: „egyedül azzal vásárolhatjuk meg, hogy elfogadjuk”.

6. Ember és művész egy Pilinszkyben: az alázat és az imádság adja két sarkpontját e nagy művészet *ars poeticájának* is. Legfőbb meghatározója „a Mű mezítelenségi foka”, amely az alázat éleslátásával képes megláttatni a világ paradicsomi (vagy gyermeki) evidenciáját: a világ, „olyan, mint a megunt és elhagyott atyai ház, amely hűtlenségünkben is lankadatlanul egész egzisztenciánk legmélyebb megértését kínálja fel számunkra”.

Művészet és misztika egy töről fakad, „minden művészet valóságos”. A művészet „alapvetően természetfölötti küldetése szerint” a világ egyetemességéről ad hírt egy darabjaira szakadt világban: így válik a repedések krónikásává, s éppen ezáltal a teljesség tanújává. A költészet — akár az imádság — megpróbálja ráhangolni az ember szavát az Isten csöndjére: „A nagy költészet Isten csöndjébe visszahajló egyetemes beszédet teremt.” Innen sejthetjük meg a mennyiségre oly szegényesnek tűnő Pilinszky-életmű gazdagságát, s a mögötte rejlő emberi és költői kockázatot: „Az ember akkor szólalhat meg, ha belenémul a kifejezés reménytelen erőfeszítésébe, belehal vállalkozásába. Átkel a puszta létezésnek a kifejezés számára halálos zónáján, hogy túljutva és föltámadva csakugyan földöntúli nyelvvé válhasson.” A „csupa félelem és csupa alázat” költő „a rongycsomók közt keresgél”, „az eltaposott fűben olvas”, olvassa „az istenek és köztünk ernyedő fonál irányát”. Egyetlen költői célja, hogy írónokként hírt adjon az öröklét mozdulatairól a mulandóságban, egyetlen emberi célja, hogy összeomlása a bárány halálához legyen hasonló. „A többi kegyelem.”

# Franz König bíborossal

Vigilia, 1992. 11.

*König bíboros 1905. augusztus 3-án született. Rómában, a Collegium Gennanicumban végezte filozófiai és teológiai tanulmányait, Sankt Pöltenben lett hittanár s nagyhatású ifjúsági lelkipásztor a Gestapo zaklatásai ellenére. A háború befejezése után habilitált a bécsi egyetemre, majd a salzburgi teológiai főiskolára hívták meg a morális tanárának. Ekkor írta meg világhíressé lett, háromkötetes művét a világ nagy vallásairól. 1952-ben szentelték címzetes püspökké, a Sankt Pölten-i egyházmegye segédpüspökeként. 1956-ban XII. Piusz pápa nevezte ki bécsi érsekké, 1958-ban lett bíboros. 1985-ben, 80 éves korában vonult nyugalomba. A II. Vatikáni zsinat egyik kiemelkedő személyisége, megalapításától kezdve hosszú éveken át a Nem hívők Titkárságának elnöke volt.\**

\*Franz König bíboros 2004. március 13-án elhunyt. Lásd Szennay András írását 2004. 5. számunkban. (A szerk.)

*Milyen élményeket őriz római éveiből?*

Szívesen gondolok vissza filozófiai tanulmányaimra. Éppen Arisztotelészt tanultuk, az Első Mozdulatlan Mozgatóról szóló tézisét. S összehasonlítottuk Szent Tamással, aki így magyarázza Arisztotelészt: ez az Első Ok — Isten, „aki legyen áldott mindörökké”. Éppen ezt a mondatot olvastam, amikor megszólaltak Rómában a húsvéti harangok, s én úgy éreztem, a teremtő Úristen dicséretét zengik.

Szememben van ma is a Capitolium. Itt állt valaha a csodálatos Forum, a nyüzsgő római élet középpontja. S ahogy ma széttekintek rajta: a hajdan gyönyörű épületekből csupán romok maradtak meg. Ekkor éltem át életemben először a mulandóság élményét: így múlik el a világ dicsősége. A 93. zsoltár fohásza jutott eszembe: „Trónod szilárdan áll kezdet óta, te, Uram, öröktől fogva vagy.”

A harmadik pedig az egyház egyetemességének élménye. Fialtal koromtól kezdve vonzott a nyelvek és a vallások sokfélesége. Egyszer a Szent Péter bazilikába mentünk pápai misére. A legkülönbözőbb nyelveket hallani, a legkülönbözőbb színű arcokat látni mindenfelé. Csöndes zsongás tölti be a hatalmas templomot, még akkor is, amikor — a pápa érkezésekor — felharsannak a fanfárok, s megszólal az orgona, majd a kórus. De átváltoztatáskor egyszerre elcsöndesedik a hatalmas tömeg, s a misztérium előtt leborulóló áhítat tölti be a templomot.

*Bécsi érsekként sok támadás is érte a szocialistákkal való kapcsolatai miatt. Egyesek „a nagy hídepítőként” di-*

Innitzer bíboros utódként kerültem Bécsbe. Sokfelé hívtak gyűlésekre, előadást tartani, világi társulatok, így a szakszervezetek is. Elvállaltam, de nyíltan hirdettem: nem vagyok egyik pártnak sem a püspöke, nem tartozom sem csak a munkaadókhhoz, sem csak a munkavállalókhöz. Minden katolikusnak (s ez akkoriban Bécs

*csérték, mások viszont „vörös kardinálisnak” gúnyolták.*

*Hogyan fordult érdek-  
lődése a vasfüggöny  
mögötti országok felé?*

lakosságának kilencven százalékát jelentette) vagyok a püspöke, hiszen az egyház mindenkiért van. Hozzátettem azt is, hogy ez nem volt mindig így az egyházon belül sem. De valahányszor az egyház politizálni kezdett, annak mindig súlyos következményei voltak. Nekünk is tanulnunk kell a múltban elkövetett hibáinkból.

Régről szoros kapcsolatban álltam Setepinac bíborossal, Zágráb érsekével, letartóztatása előtt, majd után is.

Akkoriban a vasfüggöny még átjárhatatlan volt, 1960-ban mégis megpróbáltam vízumot kémi Jugoszláviába, hogy részt vegyek Stepinac temetésén. Legnagyobb meglepetésemre meg is kaptam a vízumot. Ekkor Varasdin mellett súlyos autóbaleset ért, a jejes úton frontálisan összeütköztünk egy teherautóval. Sokáig feküdtem súlyos állapotban a helybéli kórház egyik szobájában. A falon mindössze egy Tito-kép lógott. Akkor gondolkoztam el rajta: nem az-e a Gondviselés akarata, hogy a bécsi érsek — földrajzi helyzeténél fogva is, hiszen a vasfüggöny közvetlen közelében él — viselje gondját a kelet-európai egyházaknak?

Felgyógyulásom után először Wiszinsky bíborost kerestem föl Varsóban. Aztán 1961-ben Mindszenty bíborost. XXIII. János pápa kért meg róla, hogy hívjam meg Mindszentyt a zsinatra. Szívesen eleget tettem kérésének, de fogalmam sem volt, hogyan jutok át a vasfüggönyön. A pápa a maga szokott humoros módján válaszolt. Menjen ki a pályaudvarra, vegye meg a jegyet, üljön fel a vonatra, és utazzon Budapestre. Feltételezem, hogy a magyar hatóságok azért engedtek be, mert úgy gondolták, arra akarom rábeszélni Mindszentyt, hogy hagyja el az országot. Erről azonban szó sem volt. A pápa elsősorban arra kért, hogy a nevében üdvözljem Mindszentyt, s adjam át a meghívást a zsinatra, hátha el tudna jönni, de ez csak másodlagos volt.

Soha nem fogom elfelejteni első utamat Magyarországra. Az osztrák követ a saját autóját küldte értem Budapestre. Még a püspöki palotában sem mondtam meg, hová indulok. Két rendőrtiszt elkísért a határig, s ott megmutatták a szögesdróttal, tankcsapdákkal teli határt. Elbúcsúztak tőlem, s nekiindultam a határállomásnak. Odaadtam az útlevelem, s elkészültem a hosszadalmas várakozásra. Legnagyobb meglepetésemre szó nélkül visszaadták az útlevelem. A követségi sofőr időnként rámutatott egy-egy autóra, amely az út szélén állt, benne két emberrel: ezek a titkosrendőrség tagjai. Ilyenek vették körül az amerikai követéséget is.

Beléptem a követségre, Mindszenty elem jött a szobája ajtajáig. Első kérdése ez volt: „Quid desiderat summus pontifex a me?” Mit vár tőlem a pápa? Én is latinul válaszoltam: Nihil. Semmit. Aztán bevezetett a dolgozószobájába — kétszobás lak-

osztálya volt. A követség alkalmazottai elmondták: egyetlen látogatót sem fogadhat, csak gyóntatója keresheti föl havonta egyszer. Azonnal bekapcsolta a rádiót, teljes hangerővel, hogy a lehallgatókészülékeket semlegesítse. Folyékonyan beszélt latinul. Aztán angolra fordítottuk a szót, de ezen a nyelven nehezebben szólalt meg. Rögtön megéreztem, mennyire vágyik arra, hogy végre beszélhessen valakivel. Elbeszélte, hogyan él itt. Megmutatta azt a belső kis udvart, ahol esténként sétálni tud.

Attól kezdve gyakrabban fölkerestem. Később egyszer sürgős vatikáni utasításra. Cicognani bíboros kért föl: „Utazzon azonnal Budapestre. Mindszenty bíboros el akarja hagyni az amerikai követséget. Ezt mindenképpen meg kell akadályozni.” Mindszenty bíboros ezzel fogadott: „Az amerikai kormány tárgyalásokat akar kezdeményezni a kommunista magyar kormánnyal. Ez ellen tiltakozásul elhagyom a követséget.” Azt válaszoltam: „Bíboros úr, mit ér el ezzel? Az utcán rögtön elfogják, börtönbe zárják, s a világ nem is tud többet Önről.”

Budapesti látogatásaim bátorítottak fel arra, hogy fölkeressem a többi országok üldözött püspökeit is. Erre nem kaptam semmilyen vatikáni utasítást. Csupán tudtukra akartam adni üldöztetésükben: az egyház törődik velük, nem hagyja el őket. Évekkel később, amikor a Vatikán tárgyalásokat kezdett a kommunista kormányokkal, akkor kérdeztek meg korábbi útjaimon szerzett tapasztalataimról. Az én útjaim bizonyára nem sokat jelentettek diplomáciai szempontból, de úgy érzem, mégis megerősíthetem az egyházak vezetőit hitükben, hűséges kitartásukban. Útjaim során személyesen tapasztalhattam, milyen szoros őrizetben tartották a püspököket, titkosan, de nyíltan is megfigyelés alatt tartották őket. Akadt olyan, aki a szobájában nem is mert beszélni velem, csak a lépcsőházban vagy a kertben.

Az egyház vezetése a hatvanas évek elején új álláspontot alakított ki a kommunizmussal kapcsolatban, és a távolságtartás, az elítélés politikáját a közeledés, a párbeszéd keresése váltotta fel. Ez az új, „keleti politika” hozott eredményeket, de bőségesen akadtak bírálói is.

*1934-ben a Szent Officium dekrétumot adott ki, amely kiközösítéssel sújtotta azokat, akik a kommunistákkal együttműködnek. Akkoriban sokan azt gondolták, hogy a kommunistákkal nem lehet szóba állni, el kell őket szigetelni.*

Ez a szemlélet XXIII. János pápa idején alapvetően megváltozott. Ő nem a nagy politikai koncepciók embere volt, hanem ízig-vérig lelkipásztor, aki minden embert megpróbált megszólítani. Így tett a kommunistákkal is. Ez aztán erősen növelte az olasz kommunista párt tekintélyét, ami meg is mutatkozott a következő választásokon. A pápát ekkor sok támadás érte. Emlékszem rá, mennyire bántotta őt, hogy a kommunisták előretöréséért őt tették felelőssé.

XII. Piusznak szemére vetik, hogy a náciakat nem ítélte el olyan határozottan, mint a kommunistákat. Van igazság ebben a vádban?

XXIII. János pápa halálakor a nagy kérdés az volt, vajon folytatja-e az új pápa az előző évben megkezdett zsinatot. VI. Pál rögtön bejelentette, hogy a zsinatot folytatni kívánja, mégpedig elődje szellemében. A történelem nagy alakjának tartom őt. Zsinat fénye XXIII. Jánost ragyogja be, a zsinat terhét pedig VI. Pál hordozta.

Hogyan vett részt Bíboros Úr a „keleti politika” kialakításában?

XII. Piusz sokáig volt nuncius Németországban, tökéletesen beszélt németül és szerette a németeket. Hitler uralomra jutásakor eleinte csakugyan fontolgatta, hogy valamilyen konkordátumot kellene kötni vele, ezek a tervek aztán természetesen meghíúsultak, amikor nyilvánvalóvá lett, hogy mennyire kegyetlen, elnyomó és igazságtalan diktatúra van kiépülőben. Az ellentét ekkor egyre élesebbé vált közte és a katolikus egyház között.

A zsinat három titkárságot állított fel a nem katolikusokkal való kapcsolat felvételére. A Keresztény egység titkárságát XXIII. János pápa már a zsinat előtt létrehozta, első elnöke a német Bea bíboros lett, helyét aztán a holland Willebrands bíboros vette át, most pedig az ausztrál Cassidy érsek vezeti. A második titkárság a nem keresztény vallásokkal keres párbeszédet, a zsidósággal, az iszlámmal, tehát a másik két nagy monoteista vallással, de aztán a nagy ázsiai és afrikai vallásokkal is, azokkal is, amelyekben magának a vallásnak, az istenhitnek a fogalma is meglehetősen bizonytalan, mint például a hinduizmusban. E titkárság felállítását a zsinat ajánlotta a pápának. 1965-ben aztán felállították a Nem hívők Titkárságát is. A pápa ennek élére engem nevezett ki. Ekkor megkérdeztem a pápától, mit is jelent ez, kikkel kell párbeszédet kezdeményeznünk; a többi vallásokat nagyjából ismerem, de hogyan kezdjünk párbeszédet az ateistákkal? VI. Pál így válaszolt: „Usus docebit”, a gyakorlat majd megmutatja, mit kell tennie.

Ekkor kerestem kapcsolatot a marxistákkal, hiszen ez volt a legnagyobb, hivatalosan is ateista ideológia. Először Jugoszláviát kerestem fel. Azt az álláspontot képviseltem, hogy ha a kommunista kormányzat nem nyomja el a vallást, az egyházak életét, akkor tudunk párbeszédet kezdeni egymással. Emlékszem egyik beszélgetésemre az akkori kommunista Szlovénia miniszterelnökével. Megkérdeztem tőle: „Ha egy egyetemi tanár kifejtette növendékeinek a marxista filozófia tanait, hozzáteheti-e, hogy vannak más filozófiai rendszerek is, amik e kérdésekről másként vélekednek? Kifejthetik-e a keresztény világképet?” Egy pillanatig elgondolkodott rajta, majd így válaszolt: ha keresztény, akkor jobb, ha inkább matematikát tanít.

XXIII. János pápa elhatározta, hogy nem katolikusokat is meghívta zsinatra megfigyelőként. Athenagorasz pátriárka ezt akkor elutasította. Az orosz egyház képviselői azonban a konstantinápolyi elutasítás ellenére megjelentek Rómában, a zsinat kezdetén, s nyomukban aztán eljöttek a többi ortodox egyházak küldöttei is. A zsinat utolsó nagy dokumentuma, a *Gaudium et spes*, Egyház a mai világban, részletesen foglalkozik az ateizmus kérdésével is. Nagy vita alakult ki a zsinaton, hogy a kommunizmust kifejezetten elítéljék-e. A kommunista országok püspökei ekkor nagyon határozottan kérték, hogy ne provokálják ezeket a kormányokat. Mint a Nem hívők Titkárságának elnöke, én

voltam a felelős e fejezetek elkészítéséért. Végül az a döntés született, hogy az élesen elítélő fogalmazást inkább elkerüljük.

Sok vita volt a vallásszabadság kérdéséről is, de ez akkoriban elsősorban nem az ateizmussal függött össze. Egyes nyugat-európai országokban — gondolok például Spanyolországra — a kormányzat sok szállal hivatalosan is kötődött az egyházhoz. Sokan kívánták ekkor, hogy definiálják, mit is jelent a vallásszabadság. Az államnak biztosítania kell az egyházak szabad működését, de a kettő nem fonódhat össze egymással.

*A hatvanas években kezdődött a marxista-keresztény párbeszéd kísérlete is.*

Marxista részről erősen szorgalmazták ezt a párbeszédet, részben propagandisztikus célzattal, részben pedig azért, hogy a másik oldalt, tehát a keresztényeket fellazítsák, ahogyan ezt a békepapi mozgalom esetében próbálták. Meg kell vallani, gyakran sok naivitással találkozhattunk abban, ahogyan a katolikusok fogadták ezeket a kezdeményezéseket.

*Hogyan értékeli Bíboros Úr a zsinatnak ezt a nyitását a világ felé ma, amikor inkább újra a falak építésének vagyunk tanúi?*

Az I. és a II. Vatikáni zsinat között többek között az is nagy különbség volt, hogy az I. Vatikáni zsinat zárt ajtókat mögött tanácskozott. Ez aztán sok gyanakvást, torz előítéletet váltott ki. A II. Vatikáni zsinat — a pápa kifejezett kívánságára — megnyitotta ablakait, s az egész világ szemtanúja lehetett a zsinat munkájának. Ennek eredményeképpen az egész világ igen nagy érdeklődéssel figyelte a zsinat munkáját.

Minden zsinat után hosszú ideig tart, amíg az eredményei gyümölcsöt hoznak és befogadásra találnak. Így volt ez például a Tridenti zsinat esetében is. Nem kell csodálkoznunk rajta, ha ma is csak lassan válik közkinccsé a zsinaton kialakult új szemlélet.

*Hogyan indult el a zsinat munkája?*

A zsinat előkészítésére a pápa külön bizottságot hozott létre. Engem is meghívott. Különböző témákat kellett javasolnunk, olyanokat, amelyek a mai egyházban a legfontosabbak. Hatvan témát gyűjtöttek így össze, és rengeteg javaslatot, részletes megokolással. Kezdetől nyilvánvaló volt, hogy ennyi témával képtelenség foglalkozni. A zsinat első munkanapján felállt Liénart bíboros, s azt javasolta, hogy hozzunk létre különbizottságot a témák előkészítésére. Döpfner és Alfrink bíboros mellett én is tagja lettem ennek a bizottságnak. Az is nyilvánvalóvá lett: a zsinat az egyház legfőbb tekintélye, törvényhozó szerve, neki magának kell tehát meghatároznia azt is, hogy milyen témákkal kíván foglalkozni. Ekkor aztán szépen féltettük a sok-sok javaslatot, és végiggondoltuk, melyek azok a legfontosabb feladatok, kihívások, amelyek ma az egyház előtt állnak.

A vélemények persze eltértek egymástól. Egyesek szerint a liturgia a legártalmatlanabb téma, bár itt is jelentős változtatásokat javasoltak: az áttérést az anyanyelvre, a liturgia megújítását, a liturgikus tér átrendezését. A katolikus hívek azonban nem voltak felkészülve ezekre az újításokra, sokan megbotránkoztak

rajtuk. Azzal vádolták a zsinatot, hogy megingatja az embereket a hitükben. Sok bizalmatlanság, vád és gyanakvás fogadta a liturgikus konstitúció rendelkezéseit. A lelkipásztori bölcsesség azt kívánta, hogy lassan, fokozatosan, kellő előkészítéssel vezessék be a zsinat előírásait.

A zsinat utáni években aztán újabb problémák jöttek felszínre. Kiderült, hogy a hívek, sőt a papok jó része sem olvasta el alaposan a zsinati szövegeket, másrészt, hogy sokan csak néhány jelszót használtak fel a zsinatból. „Az egyház mindent modernizál, mindent megváltoztat, s ezáltal elveszti az eredeti lényegét.” Sokan félreértették a zsinat tanítását, s ezért aztán egyéni beállítottságuk szerint értelmezték, az egyházon belül, de az egyházon kívül is. A liturgiáról beszéltem az előbb, de sok hasonló gyanakvást, félremagyarázást és félreértést említhetnék például az ökumenikus mozgalom területén is.

*Hogyan látja Bíboros Úr a zsinat befogadását a volt kommunista országokban?*

A kommunizmus összeomlása után lassan oldódik az a sokkhatás, amely ezeket az egyházakat érte. Sok országban nincsenek szemináriumok, könyvek, hivatások, hiányzik a hitoktatás, nem ismerik még a zsinati dokumentumokat sem. Albániában például egyetlen papszentelés sem volt lehetséges az elmúlt évtizedekben, olyan brutálisan üldözték az egyházat. Amikor a felszabadulás eufóriája 1989-ben elmúlt, rá kellett ébredni, hogy az egyháznak az újrakezdés rendkívüli nehézségeivel kell szembenéznie. Ez új lehetőségeket nyit az ökumenikus kapcsolatokban is. Komolyan fölvetődik a kérdés, nem mehetnénk-e vissza a nagy szakadások előtti egységhez. Korábban ezekben az országokban a keresztény egyházak közti dialógust mesterségesen is gátolták.

*Hogyan látja Bíboros Úr a szekták terjedését Nyugat-Európában, s a kommunizmus alól felszabadult országokban?*

Az ökumenikus párbeszéd a történelmi egyházakkal, az Egyházak Ökumenikus Tanácsához tartozó egyházakkal folyik. Az 1960-as évek végétől robbanásszerűen terjedni kezdtek az új szekták. Ezek most abba a vákuumba léptek be, amelyet a kereszténység ellan-gyosodása okozott a nyugati jóléti társadalomban. Itt Bécsben sem tudnám megmondani, hány szekta, vagy másképpen fogalmazva új vallási mozgalom működik, oly sok kisebb-nagyobb csoport található. Meglepően sok embert tudnak magukhoz vonzani, a hagyományos plébániáktól is, elsősorban a magányosokat, a világnézetükben vagy érzelmi világukban bizonytalanokat, akik úgy érzik, az egyház nem foglalkozik velük eléggé. Úgy is tekinthetjük őket, mint akik így protestálnak a mi elégtelen lelkipásztori módszereink ellen, s akkor bizony komoly lelkiismeretvizsgálatot kell tartanunk.

*Hogyan telnek most Bíboros Úr napjai?*

Korábban Bécs érseke voltam, most egyszerű káplánja. Sokfelé hívnak, bérmlásra, előadásokra, lelkigyakorlatokra. Teszem a dolgomat, ameddig az Úr azt nem mondja: most már elég, gyere haza, barátom.

# Égi és földi szeretet

Vigilia, 1979. 9.

Vannak az életnek olyan területei, ahol az ember örökké elégedetlenül feszegeti korlátait, keresi a továbbjutás lehetőségét. A végtelennel érintkező határpontjai ezek.

Legmélyebb mélyéig hatolóan a szeretetben éli meg az ember azt, hogy lehatárolt, mégis határtalan. Behatárolja életének végtelensége — végtelen vágya hiába törne át korlátain. Krisztusban azonban rátalálunk arra a szeretetre — vagy inkább ránkitalál az a Szeretet, Aki a végtelen és tökéletes egység. Az égi szeretet beteljesítheti a földit.

A szeretet egységre törekszik. Az emberek elkötelezhetik magukat egymásnak, részt kérhetnek egymás életéből, felelősséget vállalhatnak egymás sorsáért, gondolhatják egymás életét és boldogságát. És megfordítva: részt adhatnak egymásnak a maguk életéből, bizalmasan föltárhadják magukat egymás előtt, egymásnak felelősnek tudhatják magukat. Egymáshoz tartozásuk erősödésével közeledik az egység felé szeretetük: tágul életük tere, növekszik boldogságuk. Egymásban találják meg örömeiket: nem csupán egy-egy tárgy vagy esemény okoz nekik örömet, hanem maga a lét, az együtt-lét válik állandósuló boldogságuk forrásává, fájdalmaikban vigasztalásukká, nézeteltéréseikben megoldásukká.

Szeretetüket leginkább az ajándékozásban tudják megjeleníteni. Mozgósítanak mindent, ami elérhető, hogy odaadhassák egymásnak: tárgyakat és meglepetéseket, idejüket és szokásaikat ajándékozzák oda (néha áldozzák föl!): csakhogy darabról-darabra egész önmagukat egymásnak adhassák. Az ajándékok egymást érik: az ünnepek éppúgy, mint a hétköznapiak. Az ünnepi ajándékok adják meg a szeretet fényét, belevilágítanak egymásnak-adottságuk mélyeibe is. Leginkább mégis a hétköznapioknak életfogytig tartó sorában ajándékozhatja el önmagát az ember.

A szeretet mégsem képes kitörölni minden fájdalmat az ember életéből. Minden korábban tapasztalt szenvedést átértékel és megkönnyít. Szabad utat nyit viszont két, az eddigiéknél hatalmasabb fájdalomnak: annak, amit a szeretett másikkal a halála vagy pedig magának a szeretetnek a megszűnése okozhat. A halál előbb-utóbb bizonyosan elér mindenkit. De aki egyedül van, az legföljebb a saját életét félti. Saját életünk elmúlásánál sokkal jobban sújt elveszíténünk azt, akit szeretünk. — A másik fájdalom nem következik be szükségszerűen; bár veszélye ott ólálko-

dik minden szeretet körül. Az ember szabad — cserben hagyhatja azt, akinek pedig egy életre elkötelezte magát. A földi értékek közül talán a szeretet a legnagyobb, amit elveszíthet az ember — a veszteség fájdalma nagyobb a halálénál is.

Van egy sajátos fájdalom, amely éppen a szeretet növekedésével jár együtt: bármennyire odaszánjuk is magunkat egymásnak, mégsem tudunk egygyé válni egészen — az egység vágya mindig beteljesületlen marad. Belevegyül a tehetetlenség kínja az ajándékozás örömébe is: senkinek sem sikerül maradéktalanul odaadható ajándékká válnia.

Az ajándékozásnak egy különös formájában, az áldozatkészségben mégis túlléphetünk ezen a korláton. Ez vezet a legmesszebbre az emberi szeretet útján: aki szeret, az így bizonyíthatja, hogy valóban jobban szereti a másikat önmagánál, kész odaadni érte mindent, akár az életét is.

A szeretetnek ebben az erőterében átértékelődik a halál is. Aki igazán szeret, az kész az életét is föláldozni a másikért. „Nincs nagyobb szeretete senkinek annál, aki életét adja barátaiért.” Az ember képes tehát arra, hogy mindenét, akár az életét is odaadja a másikért. Ha azonban az élet véget ér a halállal, a szeretet beteljesedése a halál tragikus zsákutcájában végződik: a teljes odaadás sem hozhatja meg az egyesülés boldogságát.

A földi szeretet ennél nem juthat tovább. Jézus Krisztusban azonban „megjelent közöttünk” az öröktől-teljes és az emberéletben is beteljesült Egység-szeretet.

„Én és az Atya egy vagyunk”: Krisztus örök-egy az Atyával. Szeretetükben az ajándékozás nem az ünnepi pillanatok ritka öröme, hanem egységük természetes létformája. Mindenét tőle kapta, mindenét neki adja — mintha az emberi mérték szerint is beteljesült odaadásban válhatnék újra teljessé egysége az Atyával — immár nemcsak a Szentháromság örök egységében, hanem az emberélet közegén keresztül is. „Azért szeret engem az Atya, mert odaadom az életem, hogy aztán vissza is vegyem. Senki sem veszi el tőlem: önként adom oda.”

Áldozata mégsem végződik tragikusan, szeretetük erősebbnek bizonyul a halálnál. Amikor életével egészen belésemmisül az Atyába, akkor — hitünknek is láthatóan és világítóan — fölfénylik benne Isten örök élete. Jézus Krisztus viszi végbe az egyetlen tökéletes odaadást a földön: életét egészen odaadja vele-egy Atyájának — s ebben az odaadásban átszakad a halál korlátja: föltámadásában szeretete az örök egység boldogságába nyílik bele.

Krisztusban nem csak Isten szeretet-egysége lett láthatóvá. Magához kapcsolta és istenivé növelte az ember szeretetét is. Jézus az Atyának és az embereknek a szeretetében élt: egyetlen odaadásban, egészen másokért.

Nekünk-adottságának legnagyobb bizonyossága kereszthalála, legfoghatóbb megnyilvánulása pedig az Eucharisztia. Ennél iga-

zibb és emberibb ajándékot nem adtak még senkinek a világon: egészen „elfogyasztható” lesz számunkra, hogy belénk válhasson, mi pedig őbelé. Mert csak az azonosulhat vele egészen, aki maga is ajándékos életűvé lesz, a másoknak való odaadás, a segítőkész szolgálat létformájában.

A keresztáldozat és az Eucharisztia nélkülözhetetlen része lett emberi szeretetünknek. Bennük nyilvánul meg leginkább az emberélet korlátain átcsapó isteni szeretet, szabad utat nyitva az ember szeretetvágyának. Csak az szeret egészen, aki utolsó porcikájáig föltárta és odaadta önmagát. Eddig senki sem juthat el halála előtt — de aki életében errefelé tart, az már a szeretet útján jár: az emberi szeretetén, amely minden törekenysége és töredékessége ellenére Krisztusban eggyé vált a végtelen szeretettel, s amelynek az Ő föltámadásában útja nyílt a teljes egység boldogságához.



El Greco: Szentháromság (1577–79) Madrid, Prado

## HÚSZ ÉVES A II. Vatikáni Zsinat (Vigilia, 1985. 9.)

1965 decemberében ért véget a II. Vatikáni zsinat. Az évforduló kapcsán számos folyóirat emlékezik meg a zsinatról. A tanulmányok egy része megpróbál mérleget is készíteni az azóta elmúlt húsz esztendőről: mennyiben valósultak meg a zsinat célkitűzései az egyház életében? A számvetések közül kiemelkedik a Nouvelle Revue Théologique ez évi cikksorozata, valamint az a tanulmánygyűjtemény, amelyet *Glaube im Prozess* címmel tavaly állítottak össze a nyolcvan éves Karl Rahnernek. (Újabb divatba jöttek ezek a „születésnap ajándékok”, gyakran igen értékes könyvekkel lepeve meg az olvasókat.)

A megemlékezések felidézik a zsinat előkészítését és lefolyását: XXIII. János pápa karizmatikus egyéniségét, a zsinatot mozgató bíborosok, püspökök és teológusok bátor és áldozatos munkáját, a zsinati bizottságok és ülések küzdelmes, néha konfliktusokkal terhes, sok türelmet, egymásra és Istenre figyelmet igénylő munkáját, azt a megrendült pünkösdi légkört, amely a zsinat résztvevőit és megfigyelőit, de rajtuk keresztül az egész egyházat is elárasztotta. A zsinat egyik nagy egyénisége, Suenes bíboros cikkében visszaemlékezik a zsinatot előkészítő munkára, s közli azt a tervezetet, amelyet 1963 tavaszán XXIII. János pápa kérésére készített a zsinat lefolytatásához.

Több tanulmány utal arra, hogy a pápa által meghirdetett *aggiornamento* kettős alkalmazkodást, korszerűsítést kívánt: az egyháznak egyfelől korának kritikájával és kívánságaival kell szembesülnie, s mindent meg kell tennie azért, hogy az örök evangéliumi igazságokat korszerűbben hirdethesse, s így Krisztust hitelesebben jeleníthesse meg a kor embere előtt. A korszerűsítés azonban csak akkor hozhat igazi reformot, ha megteréssel jár együtt: az egyház szembenéz alapítójával, Krisztussal, s engedi, hogy a Lélek irányítása minél akadálytalanabban irányíthassa. Coffy szerint az egyház és az igazság kapcsolata legalább annyira fontos, mint az egyház és a világ viszonya. Krisztus igazságához pedig részben a teológiai kutatás, részben az ima és az elmélkedés útján juthatunk közelebb.

Wulf megállapítja, hogy a zsinaton megindult vallási megújulás nem folytatódott olyan erőteljesen, mint az egyház múltját és jelenét felülvizsgáló kritika. Döntő kérdésnek tartja,

hogy a jövő egyházát a kritikus vagy a vallási elem fogja-e meghatározni. Véleménye szerint a zsinat utáni időszak pünkösdi, megújulását a kritikus szellem felülkerekedése akadályozza.

Fölveti azt a sokat emlegetett kérdést is, vajon szükség volt-e a zsinatra? Nem okozott-e megállíthatatlan gátszakadást az egyház életében? Nem lett volna-e jobb XII. Pius pápa tudatos, de óvatos reformpolitikáját folytatni, s csak egy-egy problémát megoldani egyszerre, ahogyan ő szabad utat engedett a korszerű biblia-kutatásnak, vagy intézményesen megindította a liturgia reformját. Cikkében nemcsak elkerülhetetlenül szükségesnek, hanem — Jedinre hivatkozva — szinte „elkésztnek” tartja a zsinatot. A zsinat meghirdetésével — írja — XXIII. János a Gondviselésbe vetett mélységes hittel a Szentlélek irányításának engedte át az egyházat. Számolnunk kell azzal is, teszi hozzá, hogy az elmúlt húsz esztendőben gyökeresen megváltozott a világ. Radikális szekularizálódási hullám sópört végig Európán, egy „második felvilágosodás” bontakozott ki, új nemzedék nőtt fel, amely kétségbe vont minden tekintélyt és értéket, nemritkán az értelmes élet lehetőségét is. A 2000. év egyházának számolnia kell ezekkel a jelenségekkel is.

A cikkírók felidézik a zsinat által létrehozott vagy elindított hatalmas változásokat az egyház életében és gondolkodásában. Egyetlen zsinat sem hozott olyan gyökeres változásokat, mint ez.

Thils négy pontban foglalja össze a zsinat legfőbb újításait: Újrafogalmazta az egyház lényegét és szerkezetét (1–2.); Átértékelte az egyház viszonyát a nem katolikus keresztényekhez, a többi világvallásokhoz és a nem hívőkhöz (3.); végül új szemlélettel közeledett a társadalomhoz (4.).

1. *Az egyház az üdvösség szentsége.* A régebbi meghatározások elsősorban jogi-társadalmi szemmel nézték az egyházat. A zsinat teológiai szempontból vizsgálja, s Krisztus megváltó szeretetének hatékony jelét látja benne, tehát mintegy Krisztus szentségének, az üdvösség „jelének és eszközének” tartja. Az egyház célja nem az, hogy Noé bárkjaként kimentse az üdvözülteket a világ özönvizéből, hanem hogy az egész emberiség kovásza legyen: a Szentháromságnak Krisztusban felénk kinyílt szeretetét jelenítse meg és közvetítse minden ember számára. „Az egyház egyszerre látható gyülekezet és kegyelmi közösség; együtt menetel az egész emberiséggel, a földi sorsban osztozik a világgal, és

kovásza vagy éppen Lelke a társadalomnak, amely arra hivatott, hogy megújuljon Krisztusban, és átalakuljon Isten családjává.” (GS 40.)

E feladat betöltéséhez azonban meg kell újulnia magának az egyháznak is. „A zsinat hatalmas lelki és erkölcsi energiák tavaszi ébredését sürgeti, amelyek ott rejlenek az egyház ölén” — mondta VI. Pál pápa 1963-ban.

A Lélek hatására megújuló egyház ma a szegények, az imádság és a szolgáló szeretet egyháza kíván lenni. „Csöndes forradalomra törekszik, hogy azzá váljon, aminek a Szentlélek elgondolta: a pénznek, a szexualitásnak és a hatalomnak új szemléletét sürgeti — röviden: eszünk és szívünk megtérését.” Mindezt hitelesíti az, hogy Romero érsektől Teréz anyáig az egyházban ma számos vértanút és szentet találhatunk, akik így vagy úgy életüket adják Krisztusért.

Walter Kasper is rámutat arra, hogy a zsinat mennyire nyomatékosan hangsúlyozta az egyház szolgálai alakját: a szegények, a bűnösök és az üldözöttek egyháza mindig botránnyal okoz a világban, mégis éppen így jeleníti meg hatékonyan Istennek hozzánk lehajló szeretetét.

2. *Szerkezeti átalakulás.* A pápai hatalom hatására a középkor századaitól kezdve az egyház a kellenél jobban Róma-centrikussá lett. Benelli érsek, helyettes államtitkár szerint „ennek voltak pozitív oldalai is, többnyire azonban inkább kárt okozott”. A zsinat ezzel szemben a szubszidiaritás elvére támaszkodott: hangsúlyozta a helyi egyházak és közösségek, a laikusok és szervezeteik jelentőségét, a megyéspüspökök szerepét. „Az alacsonyabb szinten megoldható problémákat ott kell elintézni” — fogalmazta meg annak idején Daniélou bíboros. E felismerés következtében a katolikus egyház lassan közelebb került a gyökerekhez: a Föld különböző országaiban szerte szórva élő emberekhez, s ezáltal katolikusabbá, egyetemesebbé lett. A cél az, hogy az egyes helyi egyházak, püspökök vezetésével bátrabban ültessék át az Evangéliumot a maguk sajátos kultúrájába, történelmi környezetébe — mind a liturgiában, mind a teológiában, mind pedig az egyházi életben és fejelemben. Ezt az új jelenséget jól szemlélteti a bíborosi kollégium összetételének változása is: egyre több nem olasz, sőt nem európai található közöttük. Mindez persze hatalmas feladatot és felelősséget ró a helyi egyházakra: az Evangéliumot hitelesen megőrizve kell beleépíteniük saját kultúrájukba és társadalmukba. Így válnak koruk prófétai-kritikus építőjévé, segítsék előre népüket az igazságosság és emberiség, a kölcsönös megértés és béke útján. Mindez az egész egyházat is gazdagítani fogja: „Ennek a

katolicitásnak nevében minden egyes rész átadja sajátos ajándékait a többi résznek és az egész egyháznak.” (LG 13.)

Coffy rávilágít arra, hogy valójában nem csupán decentralizálódási vagy demokratizálódási folyamat indult el. Nem egyszerűen az történt, hogy az egyház hierarchikus piramisát a feje tetejére állították, s ezáltal a monarchikus szervezetet valamilyen demokráciává váltotta fel. A zsinat egészen más szemmel nézte az egyházat: a Szentháromság misztériuma felől. Isten szentháromságos szeretete ölt testet Krisztusban, s alkot közösséget az egyházban. Amikor a zsinat „Isten népének” nevezi az egyházat, nem a korunkban használatos értelemben beszél „népről”. A nép itt nincs szembeállítva a hierarchiával: „a pápától a megkeresztelt csecsemőig mindnyájan Krisztus tanítványai vagyunk”. Egyetlen nép ez, mégpedig nem is akármely, hanem Istené: az új szövetség népe, amelyen keresztül — e nép minden emberi gyöngesége ellenére — Isten megváltó terve valósul meg az emberek javára. A „laikusok” tehát az egyház teljes jogú tagjai, a papokkal és a szerzetesekkel azonos méltósággal és felelősséggel.

3. *Az egyház és a nem katolikusok.* A középkortól kezdve napjainkig elszánt és kíméletlen harcot folytattunk a tévelygések ellen — állapítja meg Thils. A nem katolikus keresztényeket különösen negatív módon ítélték meg („eretnekek”, „skizmatikusok”). A katolikus egyházzal szemben állott a „rosszakaratúak egyháza”, a „Sátán zsinagógája”. Hasonlóan vélekedtek a nem keresztény vallásokról is. „Sem igazuk, sem hasznuk nincsen” — századokon át ez a sommás elítélőhang volt az uralkodó.

A zsinat másképpen nézett rájuk: „elszakadt testvérekről”, „a vallások értékeiről”, „a nem hívők üdvösségéről” kezdett beszélni. A közös keresztény értékeket fontosabbnak mondta, mint a katolikus egyháztól elválasztó tényezőket. Föllendült az ökumenikus mozgalom, az újonnan alakult Keresztény Egységítőkarság irányításával megindult a közös értékek, a meg egyezések felkutatása a nem katolikus keresztény egyházakban. Pozitívan kezdték értékelni a nem keresztény vallásokat is: „a katolikus egyház semmit sem vet el abból, ami ezekben a vallásokban igaz és szent. Őszinte tisztelettel szemléli ezeket a magartatási formákat és életmódokat, parancsokat és tanokat. Buzdítja gyermekeit, hogy okosan és szeretettel folytatásnak párbeszédet más vallások követőivel.” (NA 2.)

A zsinat nyomán megváltozott a nem hívők értékelése is. „Még azoktól sem tagadja meg az Isteni Gondviselés az üdvösségre szükséges tá-

mogatást, akik önhibájukon kívül nem jutottak el Isten kifejezett ismeretére, de — éppen nem az isteni kegyelem nélkül — iparkodnak becsületesen élni.” (LG 16.) A találkozást és a párbeszédet sürgetik mind a nem keresztény vallásokkal, mind a nem hívőkkel. Ennek konkrét eszközeként állították fel 1965-ben a Nem hívők Titkárságát. Elnöke, König bíboros szerint céljuk a „tanbeli párbeszéd, nem pedig a harc az ateizmus ellen, még a harcos ateizmus ellen sem”.

4. *Az egyház és a társadalom.* A 11. századtól kezdve az egyház a maga lelki hatalmát fölébe helyezte az evilági hatalomnak. A zsinat viszont elismerte az államok önállóságát, s készségesen vállalta azt, hogy a maga eszközeivel is hozzájárul az ember evilági boldogulásához, egy tisztább, emberibb világ felépítéséhez: „Az embert, a személyt kell felemelni, és az emberek közössége vár megújításra.” (GS 3.) Az emberiség haladása végső távlataiban az Isten Országának eljöttét segíti elő, az egyház egyszerre tevékenykedik az emberiség földi s túlvilági boldogsága érdekében. „Az új föld várásának nem csökkentenie, hanem fokoznia kell a szorgoskodást, hogy szebb legyen a föld, amely némi képp már sejteti az eljövendő világ körvonalait.” (GS 39.)

A cikkírók fölvetik azt a kérdést is, hogy vajon mi valósult meg a zsinat kezdeményezéseiből. Nehézségeket is említenek: sokakat megzavart ez a megváltozott szemlélet, s egyfajta relativizmushoz vezetett, részben a hittételek, részben az erkölcsi törvények területén. Jó néhányan így érvelnek: „Ha az egyház így változtathatja az álláspontját, akkor mi miért nem választhatjuk meg, hogy mit higgyünk és tegyünk?” Az ilyen tévedések csak úgy szüntethetők meg, ha a zsinat egész gondolatvilága, az új teológiai szemlélet lassan beépül a köztudat-

ba: a katolikusok hitébe és erkölcsi tudatába, kapcsolatába a másképpen gondolkodókkal, a többi emberrel, a társadalommal és az egész világgal. Céloznak azokra a jelenségekre is, amelyek mintha lassítanák, sőt néhol megakasztanák a zsinati tavasz kibontakozását akár az egyházi közéletben, akár a teológiai kutatásban, akár az ökumenikus mozgalomban. Mégis úgy látják: a Lélek ma is érzékelhetően működik egyházában.

Húsz év persze aligha elegendő idő ahhoz, hogy minderről tárgyilagos történeti számvevést készíthessünk. A zsinat utáni egyház korszaka tulajdonképpen még csak most van kezdődőben. Ezt a korszakot találóan jellemezte Döpfner bíboros a német nemzeti színóduson, 1973-ban: „Az egyházat ostromlókát és védelmezőket néha elfogja ugyanaz a csüggedés. Az egyházat olyan régimódi hajónak látják, amelyet az újabb fejlődés viharai ronccsá zúznak. Egyiküknek sem tudok igazat adni. Rossz hasonlatot választottak. Ez az egyház nem a pusztulás homokzátonyán vesztegel, hanem a megújulás hajóépítő dokkjában. Elismerem, hogy a dokkok nem idilli erdei tisztások. Itt sok a lárma, a huzat, a kellemetlenség, néha a veszély is. De itt nem tönkreteszik a hajókat, hanem új utakra készítik fel őket.”

A felhasznált tanulmányok: Cardinal Suenens: *Aux origines du Concile Vatican II.*; G. Thils: *Vingt ans après Vatican II.*; Mgr. R. Coffy: *L'Église, vingt ans après Vatican II.* (Nouvelle Revue Théologique 1985/1–2.); E. Schrofner: *Katholische Theologie nach dem II. Vatikanum.*; F. Wulf: *Hat das Konzil seine Zielsetzung erreicht?* (Geist und Leben 1984/4. sz.); W. Kasper: *Die Kirche als universales Sakrament des Heils* (in: *Glaube im Prozess.* Herder, 1984.)

## KARL RAHNER: BEFEJEZŐ ÁLDÁS

(Vigilia, 1984. 6.)

Urunk Jézus Krisztus, minden munkánk vége éppen úgy hozzád vezet, mint a kezdete, hiszen te vagy a kezdet és a vég.

Ez a befejezés, Urunk, kicsiny kezdet csupán: feladat, nem pedig beteljesedés; jószándék csupán, nem teljesítmény.

De te adtad meg a kezdetet. Rólad áll az Írásban: „Aki meghívott benneteket, az hűséges, és végbe is viszi.” (1Tessz 5,24.) Ezért arra kérünk: hadd maradjon velünk könyörtelen kegyelmed, amikor most folytatni próbáljuk életünket és azt a feladatot, amelyet ránk bízál.

A régi dolgok várnak ránk, Urunk, ugyanaz, mint mindig: gyöngé és bűnös énünk, a régi környezet, a régi mindennapok, a jövő sötéteje — mindez ugyanolyan ma, mint tegnap: a régi ember régi tapasztalatai. Ezért nem bízunk magunkban és elhatározásainkban, még a lelkesedésünkben vagy a jószándékunkban sem. Egyedül a te kegyelmedben bízhatunk, türelmedben irántunk. Csak te maradj velünk, Urunk. Maradj velünk nappal, s akkor is, ha ránk esteledik. Nem kívánjuk tőled azt, hogy lelkesedésünkön át érezzük meg hűséges jelenlétet, hiszen így csupán élvezetünket kereshetnénk benne. Enélkül is hiszünk abban, hogy velünk maradsz minden nap a befejezésig, addig a végig is, amikor ki kell majd üríteniünk halálod keserű kelyhét. Ha te velünk vagy, az nekünk elég. Maradj velünk, ezt kérjük tőled. Maradj velünk Szentlelkeddel, az istentisztelet lelkével, az összetörtöttség és az alázat lelkével, hogy féljünk a szent Istent bűneinkkel megbántani. Maradj velünk a hitnek és az imádságnak, szeretetnek a lelkével, a bátorság lelkével, hogy érezzük felelősségünket Evangéliumod ügyéért és országodért ezen a világon, a mi korunkban. Maradj velünk a nagylelkűség és nemesség lelkével, a szent kereszt iránti szeretet kegyelmével. Te az idő és az örökkévalóság között vándorlóknak szent kenyérévé akartál lenni — add, hogy egyenes hittel és igaz

szeretettel fogadhassuk magunkhoz téged, aki az élet ura és minden kegyelem forrása vagy, aki megerősítesz a halálban, biztosítod számunkra az örök életet és a testvérek közötti szeretet szent kötelékét. Add meg nekünk a kegyelmet, hogy kereszteted ismerjük fel mindabban, ami életünk terveit és számításait keresztülhúzza. Általunk a te halálodban veszünk részt, amely az örök életre vezet bennünket. Töltsd be szívünket örök győzelmed erejével és azzal a vak bizalommal, hogy a te országod örökké tart, és ott támad fel győzelmesen, ahol látszólag csak pusztulást tapasztalunk.

Uram, látod, csupán egyetlen egyet kérünk tőled: hogy maradj velünk, és hogy mindig téged követhessünk. Csak arra kérünk, hogy add meg nekünk azt, amit már nekünk adtál; hogy tedd teljessé azt, amit te magad kezdte el bennünk. Egyetlen egyet kérünk tőled: téged magadat. Mivel azonban te magad vagy Isten emberre testesült szeretete, ezért tudjuk, hogy meghallgatod az imánkat. Nekünk adtad magadat: sorsodat és életedet alámerítetted a föld és az emberiség történelmébe — te vagy a barátunk és testvérünk, hűséges társa létünknek és sorsunknak. Mindenben hasonlóvá lettél hozzánk. Ezért nem riaszt téged az, hogy velünk legyél, és magadévá tedd a mi ügyünket. Mindig meghallgatod az imádságunkat. Bennünk való jelenléd gyümölcse már az is, hogy ezért imádkozunk: maradj velünk.

Rád bízunk tehát mindent, amink van és amik vagyunk: üdvösségünket, hivatásunkat, napi munkánkat, családjunkat, életünket és halálunkat. Végezetül is csak azt akarjuk mondani neked, ami foglalata minden kívánságunknak és kérésünknek: fogadd el, Uram, s vedd magadhoz egész szabadságomat, emlékezeteimet, értelmemet és akaratomat; mindazt, amim van és amivel rendelkezem. Te adtad nekem, Uram — neked akarok visszatérni mindent. Minden a tiéd, rendelkezze velem egészen tetszésed szerint. Csak szereteted és kegyelmed add nekem, s ez elég.

Amen.

## HÚSZ ÉV SZOLGÁLATBAN

Húsz esztendeje áll a Vigilia élén Lukács László. Elődei közül — akik között a keresztény közélet olyan jelentős személyiségeit találjuk, mint az alapító Possonyi László, Sík Sándor, Mihelics Vid, Rónay György és Doromby Károly — senki sem töltötte be ennyi ideig ezt a tisztséget. Természetesen mindannyian más és más történelmi helyzetben, de valamennyien az ügy iránt tanúsított hűséggel, vállalva a nehézségeket, sosem karrierjük építésének szándékával. Abban a szellemben, amelyről Schütz Antal szólt a Vigilia legelső számában, azzal a nyitottsággal és figyelemmel, amelyet Sík Sándor mondott a lap vezérelvének 1946-ban történt újra indulásakor, s azzal az érzékenységgel, kultúráltsággal, amely Rónay György idejében jellemezte a Vigiliát.

Semmiképpen sem mondható könnyű feladatnak a most éppen hetvenedik évét élő folyóirat kormányrúdjánál állni. Kivált nem az, ha meggondoljuk, milyen döntő változásokat hozott az elmúlt húsz esztendő hazánk és egyházunk életében. Ha ezt a forrongó, alakuló képet kiegészítjük az információ-robbanással, az olvasási szokások megváltozásával, akkor sejthetővé válik, milyen nehéz egy folyóirat fönntartása, működtetése.

A Vigilia, mint minden más magyar folyóirat, olykor anyagi nehézségekkel küzd. Az a tény, hogy a lap máig él és megjelenik, elsősorban főszerkesztője érdeme, hiszen egyszemélyben a lap szellemi irányítója és menedzsere. Ez utóbbi kötetme legalább olyan súlyos terheket ró rá, mint a Vigilia irányvonalának kijelölése. Természetesen e folyóirat sem nélkülözheti azt a támogatást, amelyet évről évre adnak meg az erre illetékes grémiumok. De hogy a Vigilia is megkapja, az irányultságának, nyitottságának méltánylása és a főszerkesztő munkájának is elismerése.

Hogy egy folyóirat irányítása emberpróbáló, azt a Vigilia múltja is bizonyítja. Sík Sándor, Mihelics Vid és Rónay György halálában is szerepet játszott az a küzdelem, amelyet a lapért kellett vívniuk. Igaz, az övék másfajta harc volt, hiszen ellenséges légkörben, állandó számonkérésektől szorongatva állították össze a lap valamennyi számát. Napjainkban a „megmaradásért” kell munkálkodni, de ez sem kis gond, bár mindenkor számítani lehet a hűséges olvasók megértésére és támogatására. A Vigilia minden munkatársa és támogatója abban reménykedik, azért imádkozik, hogy Lukács László töretlen erővel és jó egészségben folytathassa tevékenységét a lap élén ebben az évezredben is. Ehhez kérjük továbbra is a Jóisten segítségét és áldásos közreműködését: *„Ad multos annos vigilans.”*

## A VIGILIA MUNKATÁRSAI

Főszerkesztő és felelős kiadó: LUKÁCS LÁSZLÓ

Szerkesztő: BENDE JÓZSEF Szerkesztőségi titkár és lőrdelő: KÁLMÁN ZOLTÁNNÉ

Munkatársak: DEÁK VIKTÓRIA HEDVIG (Egyháztörténet), GÖRFÖL TIBOR (Teológia), HAFNER ZOLTÁN (Szépirodalom), ROCHLITZ KYRA (Mai meditációk)

Szerkesztőbizottság: HORKAY HÖRCHER FERENC, KALÁSZ MÁRTON, KENYERES ZOLTÁN,

KISS SZEMÁN RÓBERT, POMOGÁTS BÉLA, RÓNAY LÁSZLÓ, SZÖRENYI LÁSZLÓ

Indexszám: 25 921 HU ISSN 0042-6024; Nyomás: Veszprémi Nyomda Rt.; Felelős vezető: Erdős András vezérigazgató

Lapunk megjelenését a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma

Nemzeti Kulturális Alapprogramja támogatja



NEMZETI KULTURÁLIS  
ÖRÖKSÉG MINISZTERIUMA

Szerkesztőség és Kiadóhivatal: Budapest, V., Piarista köz. 1. IV. em. 420. Telefon: 317-7246; 486-4443; Fax: 486-4444.

Postacím: 1364 Budapest, Pf. 48. Internet cím: <http://www.vigilia.hu>; E-mail cím: [vigilia@vigilia.hu](mailto:vigilia@vigilia.hu).

# VIGILIA

Vigilia

1969  
június

*Várkonyi Imre*  
Béke, szeretet, őszinteség

*Lukács László*  
Az egyház és az iradalom párbeszéde

*Csöke J. Lajos*  
Hol született Szent Márton?

*Boltoniczky Szeff*  
Otthonok és vendégek (elbeszélés)

*Johanna Baptisti Meiz*  
Nyílt levél Karl-Rahnernek

Résumé en  
langue française

VIGILIA

1972  
november

HÓDOLAT  
KARL RAHNERNAK 11

Karl Rahner  
Nyíri Tamás  
Békés Gellért (Róma)  
Lukács László  
Szabó Ferenc (Róma)  
Itései

Kedossányi Ákos  
A koppenhágai rejtély


Graham Greene  
Hogyan lettem katolikus

Bónay György  
Szerkesztői levele


Kerényi Grácia  
Görögországi utazás

Balassy László  
A Vatikáni Rádió tegnap és ma

Jékely Zoltán és Toldalagi Pál  
versei



VIGILIA




Lukács László: Egyházunk a rendszerváltás után  
Jean-Yves Calvez: Keresztény—marxista dialógus,  
Hermann Goltz: Az európai protestantizmus tanúságrétele  
Rónai Zoltán: El Greco-ról  
Ferencai László: Ferrero és a Hatalom  
Kereszténynek lenni itt és most  
Takács Zsuzsa, Szabó Ferenc, Ember Maria, Maróth Miklós,  
Gyökössy Endre, Gyurkovics Tibor válasza  
Beszélgetés Katona Tamással

1991/4

VIGILIA

2002 / 6



BENEY ZSUZSA: Tükör és tükörkép között

*John Henry Newman életművéről*  
FABINY TIBOR: Az Oxford-mozgalom  
BARSÍ BALÁZS: Newman egyházszemléletének alapjai  
LUKÁCS LÁSZLÓ: Szívbeli szókkal. A Szentháromság  
Newman teológiájában

Határ Győző verse és Körösi Zoltán prózája  
SEBASTIAN BRANT: A Bolondok Hajója

SIPOS LAJOS: Szövegépítés és szövegalkotás  
Babits Mihály Timár Virgil fia című alkotásában